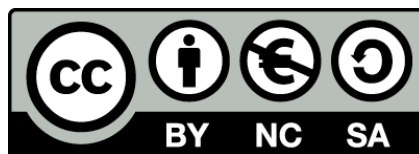

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

El simbolisme en la ciutat: funcions de l'espai simbòlic urbà

Sergi Valera i Pertegàs

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – Compartir Igual 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – Compartir Igual 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0. Spain License.**

DEPARTAMENT DE PSICOLOGIA SOCIAL

PROGRAMA DE DOCTORAT. Influència social: relacions, processos i efectes.

BIENNI 1989-1991

TÍTOL DE LA TESI. El simbolisme en la ciutat. Funcions de l'espai simbòlic urbà.

Per optar al títol de doctor en PSICOLOGIA

NOM DEL DOCTORAND. Sergi Valera i Pertegàs.

NOM DEL DIRECTOR DE LA TESI. Enric Pol i Urrutia.

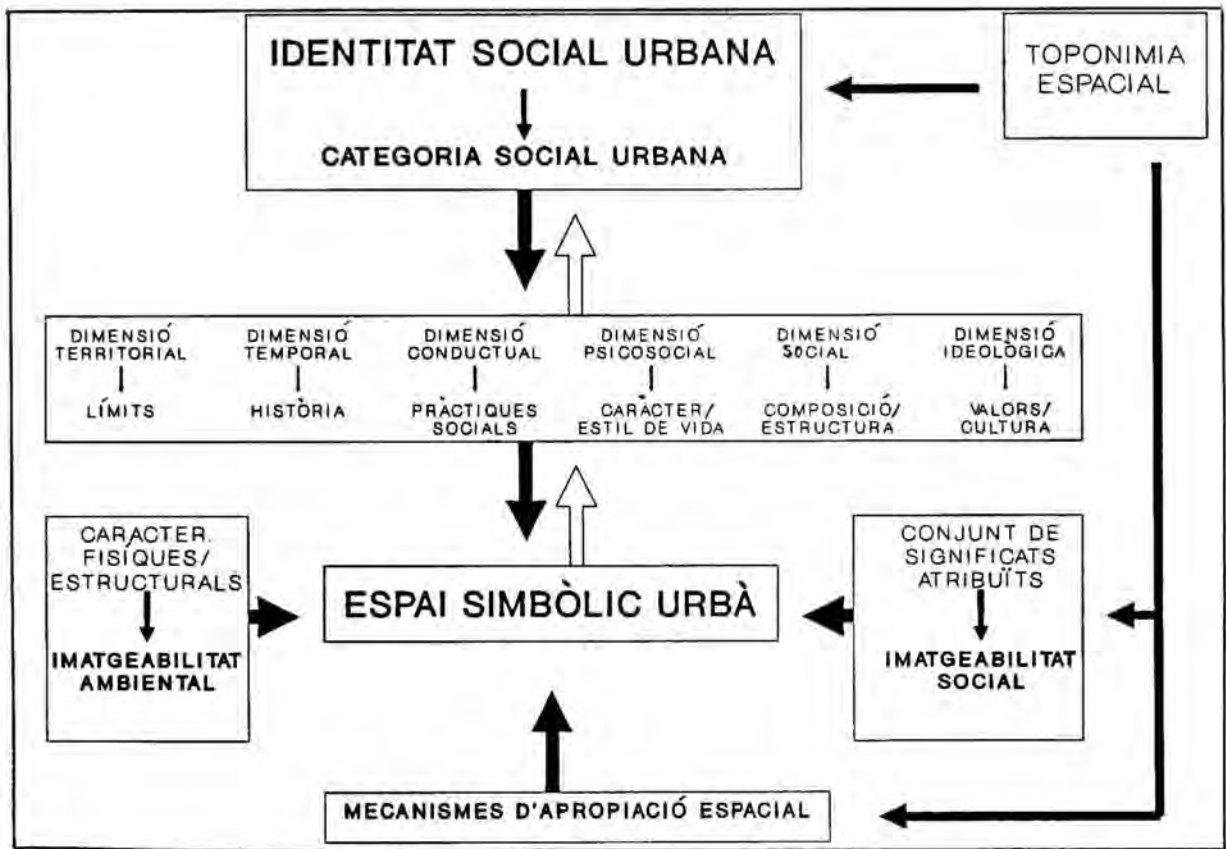

FIGURA 2. Relació entre espai simbòlic urbà i identitat social urbana a partir de la proposta teòrica efectuada.

En base als plantejaments presentats fins el moment, podem considerar que la funció principal d'un espai simbòlic urbà, en el nostre context, és la de facilitar la gènesi, consolidació o manteniment de la identitat social urbana d'un grup d'individus els quals es perceben com associats o pertanyents a una determinada categoria urbana. En tant que símbols d'aquesta identitat,

l'existència d'espais simbòlics urbans contribueix a fer més "salient" una determinada categoria urbana, és a dir, incrementa el sentit de pertinença categorial dels individus associats a ella. A través dels espais simbòlics urbans, els subjectes poden interioritzar els continguts de les dimensions categorials sobre les quals es fonamenta la identitat social urbana i així, aquesta pot mantenir-se a través de les diferents generacions d'individus d'una comunitat. En aquest sentit, facilita la consolidació social ja que genera un sentiment de continuïtat temporal a la comunitat o grup implicats.

Paral·lelament, l'espai simbòlic urbà prové als subjectes d'un sentiment d'unicitat que esdevé fonamental per a la consolidació de la identitat social urbana, ja que representa alguna o algunes de les dimensions categorials més rellevants. La relació entre l'espai simbòlic urbà i els individus facilita l'establiment de lligams afectius o emocionals tant amb el propi espai com amb la categoria urbana que representa, proveint avaluacions positives per als subjectes. A l'hora facilita un sentiment de familiaritat amb l'entorn que pot derivar en un sentit de seguretat i control ambiental.

En tant que és considerat un element prototípic d'una determinada categoria urbana, és a dir, és reconegut per a la major part d'individus representatiu d'aquesta, facilita la interacció entre aquests individus i els d'altres categories urbanes. A través dels

espais simbòlics urbans altres grups poden identificar la categoria urbana que representa i generar atribucions cap als subjectes d'aquesta.

Per altra banda, no podem oblidar una funció de tipus cognitiu fonamental. L'espai simbòlic urbà facilita l'estructuració cognitiva de l'entorn associat a una determinada categoria urbana. En aquest sentit esdevé un element rellevant per a la imatge cognitiva d'aquesta categoria, sigui entesa com mapa cognitiu (Lynch, 1960; Downs & Stea, 1977) o bé com representació social (Milgram, 1984).

D'aquesta forma, l'estructura física i significat simbòlic es complementen i determinen mútuament. La primera és el referent físic del segon (de manera anàloga a la diferència significant-significat propia de la lingüística), encara que el segon pot arribar a superar al primer, és a dir, l'espai pot transformar-se o inclús desaparèixer físicament però el significat simbòlic pot mantenir-se o ser traspasat a altres espais.

3.4.3. Hipòtesis de treball que es deriven del model teòric.

Com ja hem comentat en l'apartat 3.4.1., dels diferents tipus de categories rellevants per a la configuració de la identitat social urbana d'un grup o comunitat, nosaltres hem optat per analitzar la corresponent a la categoria «barri». Per a tal efecte, hem escollit un barri de la ciutat de Barcelona, el Poblenou, el qual, pels coneixements prèvis de que disposem, pot resultar adient per estudiar el fenomen de la identitat social urbana així com els espais simbòlics urbans. Aquest és el barri en el que desenvoluparem la investigació de camp, segona part d'aquesta tesi.

En base als plantejaments teòrics exposats fins el moment i a l'elecció del Poblenou com a àrea d'estudi, estem en condicions de formular les hipòtesis de treball que constituïran la base de la investigació. Malgrat el terme "hipòtesi" fa referència a una investigació de tipus experimental (establiment de relacions prèviament formulades i contrastació d'aquestes a través de la manipulació de variables) l'accepció utilitzada en aquesta tesi fa referència a un conjunt de supòsits o preguntes de recerca sobre les quals pretenem obtenir alguna evidència empírica.

En aquest sentit, aquestes són les hipòtesis de treball que plantejem:

1. El barri del Poblenou pot ser considerat com una categoria

social urbana pels seus habitants, és a dir, existeix un sentit de pertinença al barri que facilita una identitat social urbana en base a la categoria «barri del Poblenou». En altres paraules, el barri del Poblenou esdevé una categoria rellevant per a la identitat social urbana dels seus habitants.

2. Si aquest primer supòsit és cert, llavors podem ser capaços de detectar els continguts que fonamenten aquest sentit d'identitat social urbana. Existiran doncs determinades característiques que els habitants del Poblenou consideren pròpies i rellevants i que marquen una diferència respecte a la resta de barris de Barcelona.

3. Aquestes característiques podran ser considerades sota alguna de les dimensions que, a nivell teòric, determinen la pertinença a una determinada categoria urbana, en aquest cas, el barri del Poblenou. Així doncs podran detectar-se peculiaritats:

a) en base a la dimensió territorial, si els habitants del Poblenou són capaços d'establir uns límits per al seu barri i, d'aquesta manera, delimitar una àrea geogràfica identificada com Poblenou. En aquest cas s'hipotetitza una manca de coincidència entre la delimitació administrativa i la delimitació social del barri.

b) en base a la dimensió psicosocial, si els subjectes consideren que, pel fet de ser del Poblenou, poden atribuïr-se una manera de ser, un caràcter especial o idiosincràtic o determinades

característiques psicosocials que els permetin diferenciar-se de la resta de barris.

c) en base a la dimensió temporal, si els habitants del Poblenou tenen consciència d'un passat comú que els identifica com a tals o, en altres termes, si són capaços de percebre una continuïtat temporal com a barri a través de la seva particular evolució històrica.

d) en base a la dimensió conductual, si els individus que componen la població del barri són capaços d'identificar-se com a tal a través d'alguna manifestació conductual específica o a través de determinades pràctiques socials característiques del barri.

e) en base a la dimensió social, si la composició o estructura social del Poblenou és, fins a cert punt, percebuda pels seus habitants com generalitzable a tot el barri i diferent de la resta de barris de Barcelona.

d) en base a la dimensió ideològica, en el cas de que es consideri que el Poblenou es defineix a través de determinats valors ideològics o polítics compartits pels seus habitants.

4. Si els habitants del Poblenou es perceben com idèntics en base a alguna o algunes d'aquestes dimensions, és a dir, manifesten el sentiment d'identitat social de barri, llavors aquesta identitat

compartida determinarà unes determinades relacions amb els altres barris de la ciutat, especialment amb aquells confrontants al Poblenou. Possiblement, l'anàlisi d'aquestes relacions de caràcter ecològic, sigui a través de la seva evolució històrica, sigui en el moment present, permetrà entendre millor aquesta identitat social urbana.

5. En el cas de que es pugui detectar un sentit d'identitat social urbana en el barri del Poblenou, el nom del barri, els límits d'aquest i la referència a determinades característiques diferencials respecte als altres barris han d'aportar informacions rellevants en aquest sentit. Una major cohesió de les respostes dels subjectes en relació a aquestes variables pot indicar una major consolidació de la identitat urbana relacionada amb aquesta categoria.

6. En tant que siguem capaços de detectar un sentit d'identitat social urbana dels habitants del Poblenou respecte al seu barri, podrem detectar també uns determinats espais simbòlics urbans prototípics de la categoria urbana «barri del Poblenou». Així doncs:

a) Podrem identificar els espais simbòlics del Poblenou, en primer lloc, com aquells espais que siguin considerats prototípics o representatius del barri per la major part dels seus habitants.

b) Aquest significat ha de remetre a alguna o algunes de les dimensions rellevants per a la identificació social dels habitants del Poblenou respecte al seu barri.

c) El significat d'un espai simbòlic urbà pot ser analitzat en termes de contingut, claretat, complexitat o heterogeneïtat; d'igual manera es podran detectar possibles distorsions o contradiccions.

d) Donat que la dimensió temporal esdevé especialment rellevant en la configuració de la identitat social urbana del barri, l'anàlisi d'aquells espais que són considerats pels subjectes com representatius del passat o del futur del barri pot oferir informació relativa a la possible orientació temporal del grups associats a aquesta categoria urbana (Stokols & Jacobi, 1984), és a dir, informació sobre la dimensió temporal de la identitat social urbana d'aquest grup a través dels seus espais simbòlics.

e) Si el mecanisme d'apropiació espacial es troba en la base de la configuració d'espais simbòlics urbans, podrà establir-se una relació entre el valor simbòlic d'un determinat espai i els usos o transformacions per part dels grups o comunitats implicades, sigui en la vessant més conductual o funcional o bé en la vessant simbòlica a través de la toponímia associada als llocs.

d) Per últim, en tant que un espai simbòlic urbà ha de contar amb una imatge ambiental clara, caldrà comprobar si els espais d'aquestes característiques detectats en el Poblenou tenen unes característiques físiques o estructurals que permetin tal elicitació o tinguin unes qualitats tals que afavoreixin l'estructuració cognitiva de l'àrea geogràfica associada a la categoria social urbana en els subjectes que es consideren pertanyents a ella.

4. INVESTIGACIÓ DE CAMP.

4.1. INTRODUCCIÓ.

4.2. DELIMITACIÓ DE L'ÀREA D'ESTUDI: EL BARRI DEL POBLENOU.

4.3. ASPECTES METODOLÒGICS DE LA INVESTIGACIÓ DE CAMP.

4.3.1. Plantejament de la proposta metodològica adoptada.

4.3.1.1. Aproximació socio-històrica

4.3.1.2. Aproximació quantitativa

4.3.1.3. Aproximació qualitativa

4.3.2. Procediment metodològic.

4.3.3. Descripció de les tècniques emprades.

4.3.3.1. Recerca documental i anàlisi socio-històrica

4.3.3.2. Enquesta telefònica i anàlisi estadística

4.3.3.3. Grups de discussió i anàlisi de contingut

4.4. ANÀLISI SOCIO-HISTÒRICA DEL POBLENOU.

4.5. ANÀLISI QUANTITATIVA.

4.6. ANÀLISI QUALITATIVA.

4.1. INTRODUCCIÓ.

Considerant els objectius generals d'aquesta tesi plantejats en l'apartat 2. i un cop establerts els principals arguments teòrics que, des de la nostra perspectiva, poden acotar i definir els conceptes d'identitat social urbana i específicament d'espai simbòlic urbà, així com formulades les hipòtesis de treball que es deriven d'aquestes conceptualitzacions teòriques, abordem aquesta segona part del nostre treball. En ella plantejem una investigació de camp que té com a principal objectiu cercar un cos d'evidència empírica que permeti efectuar una contrastació dels arguments exposats a nivell teòric així com revisar les hipòtesis de treball que s'han originat de tals argumentacions, bàsicament referides a les característiques definidores d'un espai simbòlic urbà, les funcions que aconsegueix i la seva relació amb els processos d'identitat social.

Un primer objectiu general de la investigació de camp és doncs contrastar empíricament una formulació teòrica concreta en torn al concepte d'espai simbòlic urbà. Per assolir-lo caldrà plantejar tres objectius específics:

a) delimitar l'àrea concreta d'estudi a partir de les informacions obtingudes en el propi context.

b) identificar aquells altres elements o dimensions que poden contribuir a la configuració d'aquesta identitat social urbana.

c) identificar quins són els espais simbòlics urbans que es poden detectar en l'àmbit urbà escollit, analitzar el significat simbòlic que els determina així com les funcions que acompleixen en el nostre context d'investigació.

La recerca empírica que proposem passa, en un primer moment, per acotar i delimitar un àmbit geogràfic concret en base al qual posarem en joc les nostres hipòtesis de treball, essent el barri del Poblenou de la ciutat de Barcelona l'àrea escollida (apartat 4.2.). En segon lloc, formularem una proposta metodològica adient als objectius de la investigació (apartat 4.3.), proposta que passa per realitzar tres aproximacions diferents a la realitat social i urbana del Poblenou les quals es concreten en tres tipus d'anàlisi: una anàlisi socio-històrica, una quantitativa i una tercera qualitativa.

En base a aquest punt i directament relacionat amb l'objectiu general plantejat anteriorment es troba un segon objectiu que afecta als aspectes pròpiament metodològics. Es tracta de comprobar que la proposta metodològica proposada és adient per a l'abordatge empíric de l'anàlisi de l'espai simbòlic urbà. En aquest sentit caldrà atendre a dos aspectes o objectius específics:

a) demostrar la capacitat del model metodològic per a obtenir informació rellevant a partir de la triangulació de les informacions obtingudes en les tres aproximacions efectuades, és a dir, comprobar el grau de coherència i complementarietat de les

diferents informacions recollides en cada anàlisi.

b) demostrar la capacitat del model metodològic per reflectir els aspectes teòrics que defineixen un espai simbòlic urbà i contrastar així la proposta teòrica plantejada en aquesta tesi.

Els apartats 4.4., 4.5., i 4.6. desenvolupen respectivament l'anàlisi socio-històrica, quantitativa i qualitativa. Les informacions que s'obtenen en una aproximació serveixen de base per a la següent de manera que, si de cadascuna d'elles s'extreuen les principals conclusions en base a la informació obtinguda, aquestes conclusions mantenen una línia argumental clarament definida i coherent amb el plantejament teòric i les hipòtesis de treball formulades. La triangulació de tota la informació, però, serà abordada en l'apartat 5. de la tesi.

4.2. DELIMITACIÓ DE L'ÀREA D'ESTUDI: EL BARRI DEL POBLENOU.

Per a portar a terme la present investigació de camp, hem escollit un barri de la ciutat de Barcelona ja que, com hem comentat al final del plantejament teòric (apartat 3.4.3), el nostre estudi es centrarà en l'anàlisi de la identitat social urbana que es deriva del sentit de pertinença a la categoria «barri» així com dels espais simbòlics urbans implicats en ella. La raó per escollir el barri del Poblenou¹ respon al fet que considerem aquest un dels barris més característics però potser més desconeguts de la ciutat. Per altra banda, el coneixement que tenim d'ell ens porta a suposar que serà una zona adient per detectar els fenòmens que pretenem analitzar.

El Poblenou es troba situat en l'extrem nord-est de la ciutat de Barcelona, dins el districte municipal de Sant Martí de Provençals. Administrativament parlant, té com a límits la franja litoral i els barris de Besós, el Clot i Fort Pius (veure FIGURES 3 i 4). Per tal de situar al lector en la zona objecte del nostre treball, presentem a continuació la TAULA 1, resumint les dades estadístiques que, de manera més general, poden descriure al barri. La present informació ha estat extreta del Padró Municipal corresponent al districte de Sant Martí de Provençals en 1991.

¹Com veurem en l'anàlisi socio-històrica, inicialment el nom del barri s'escrivia "Poble Nou". Malgrat tot, sembla ser que està reconeguda oficialment la utilització del terme "Poblenou" per a designar el barri i aquesta serà l'opció que considerarem en aquest estudi.

Població total	46.832	
Grups d'edat	Nens (0 - 14)	6.746 (14,4%)
	Joves (15 - 24)	6.877 (14,7%)
	Adults (25 - 64)	24.402 (52,0%)
	Ancians (> 65)	8.807 (18,9%)
Lloc naixement	Barcelona ciutat	29.023 (62,0%)
	Resta Catalunya	3.496 (7,5%)
	Altres llocs	14.313 (30,5%)
Nivell estudis (Classificada a partir de 16 anys)	No sap llegir	211 (0,6%)
	Primària incompleta	9.147 (23,2%)
	Primària completa	13.390 (34,0%)
	Batxillerat elem.	5.430 (13,7%)
	Formació Profess.	3.652 (9,3%)
	Batxillerat sup.	3.629 (9,2%)
	Títol grau mig	1.420 (3,6%)
	Títol superior	974 (2,5%)
	No consta	1.545 (3,9%)
Sexe	Homes	22.286 (47,6%)
	Dones	24.546 (52,4%)

TAULA 1. Dades estadístiques del barri del Poblenou segons Padró Municipal de 1991.

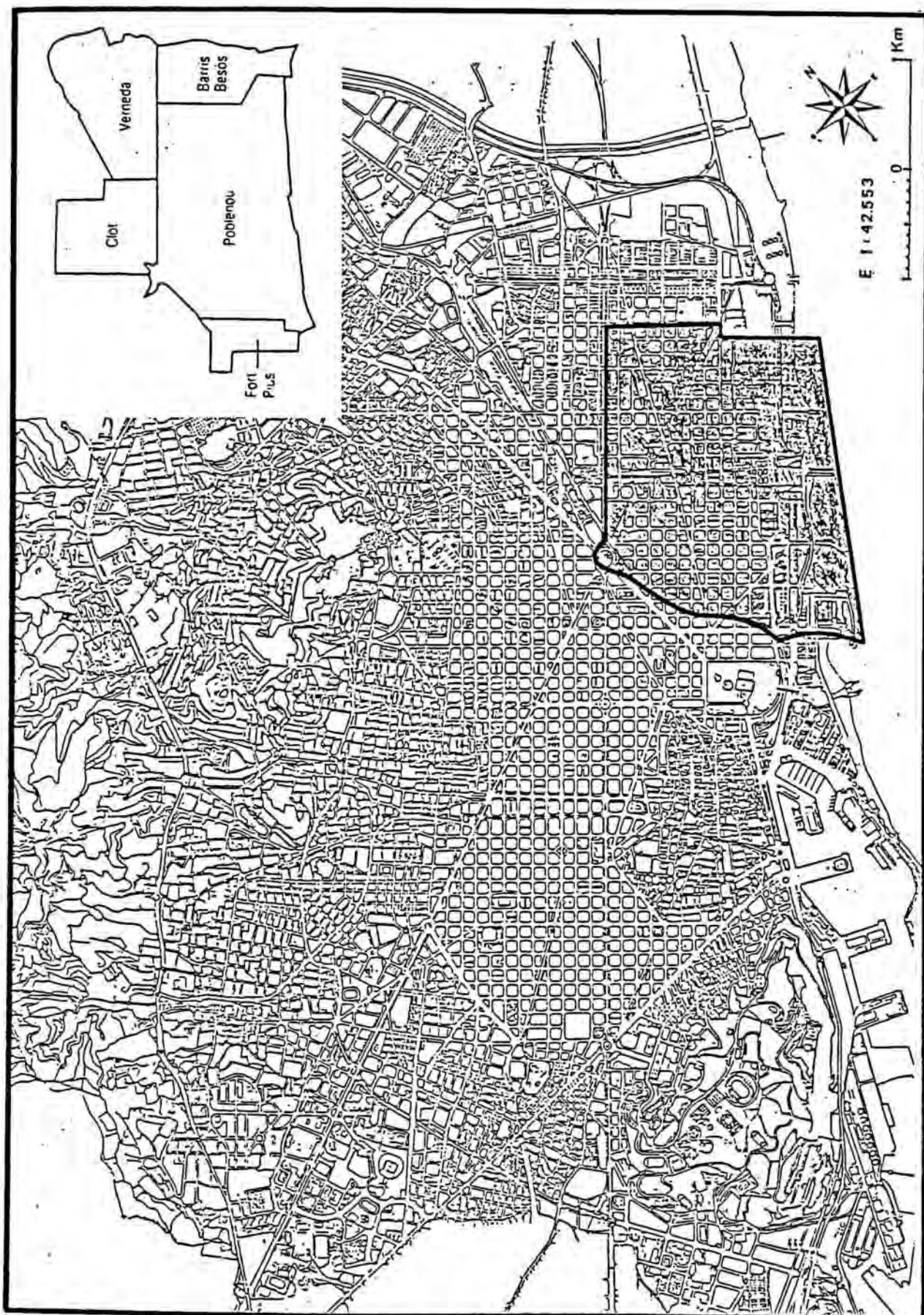

FIGURA 3. Situació geogràfica del barri del Poblenou i barris confrontants.

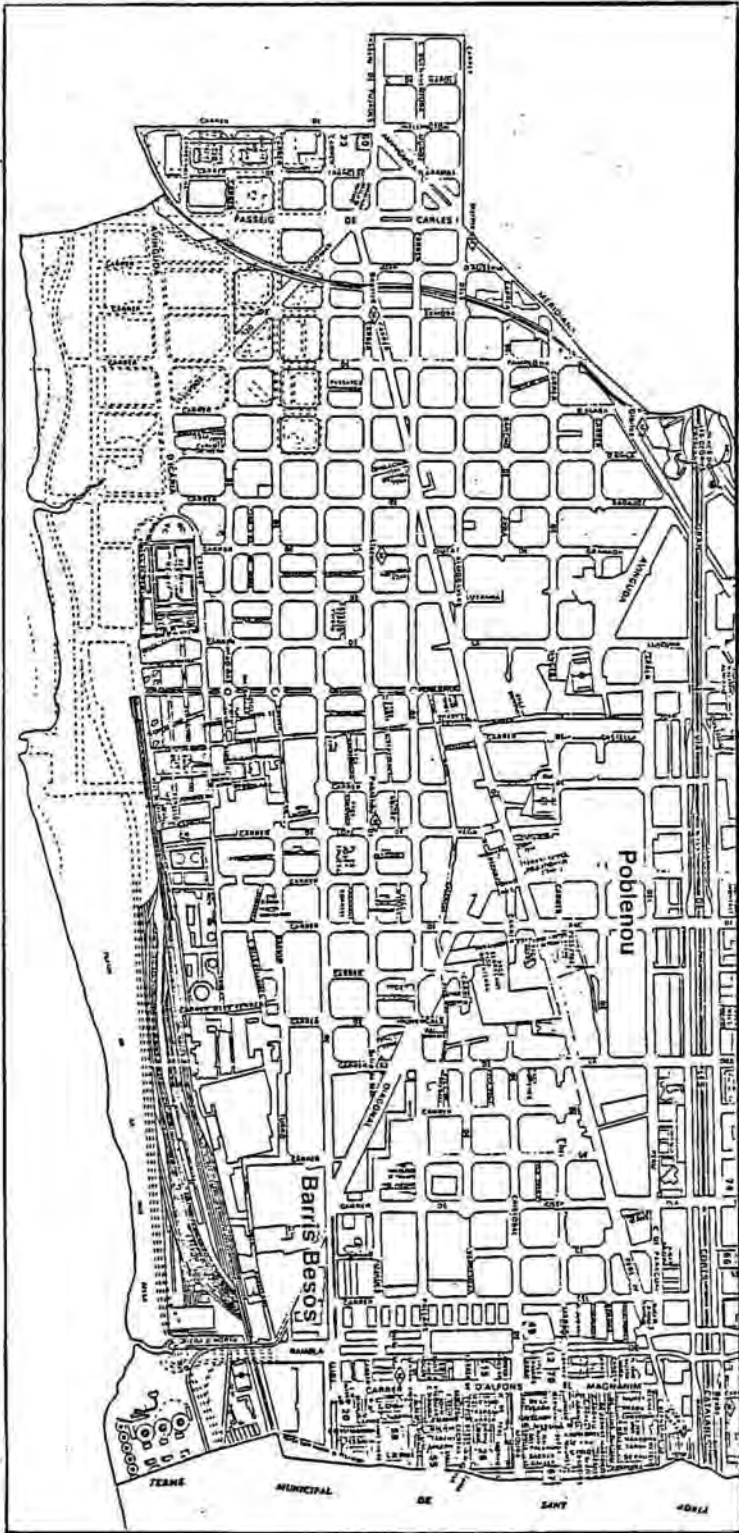

FIGURA 4. El barri del Poblenou.

Per tal de completar aquesta introducció a les dades generals del barri ens referirem al nivell socio-econòmic dels seus habitants a partir de l'Índex de Capacitat Econòmica Familiar elaborat per l'Ajuntament de Barcelona. Aquest índex sintètic que té com a mitjana 100 i desviació tipus 34,03, mostra en el Poblenou una mitjana de 79,82 amb una desviació tipus de 12,66, és a dir, és troba sensiblement per sota de la mitjana de la població de Barcelona i més de 6 punts per sota del districte de Sant Martí de Provençals (veure FIGURA 5), situant a la població del barri en un nivell econòmic mig-baix respecte a la resta de la ciutat.

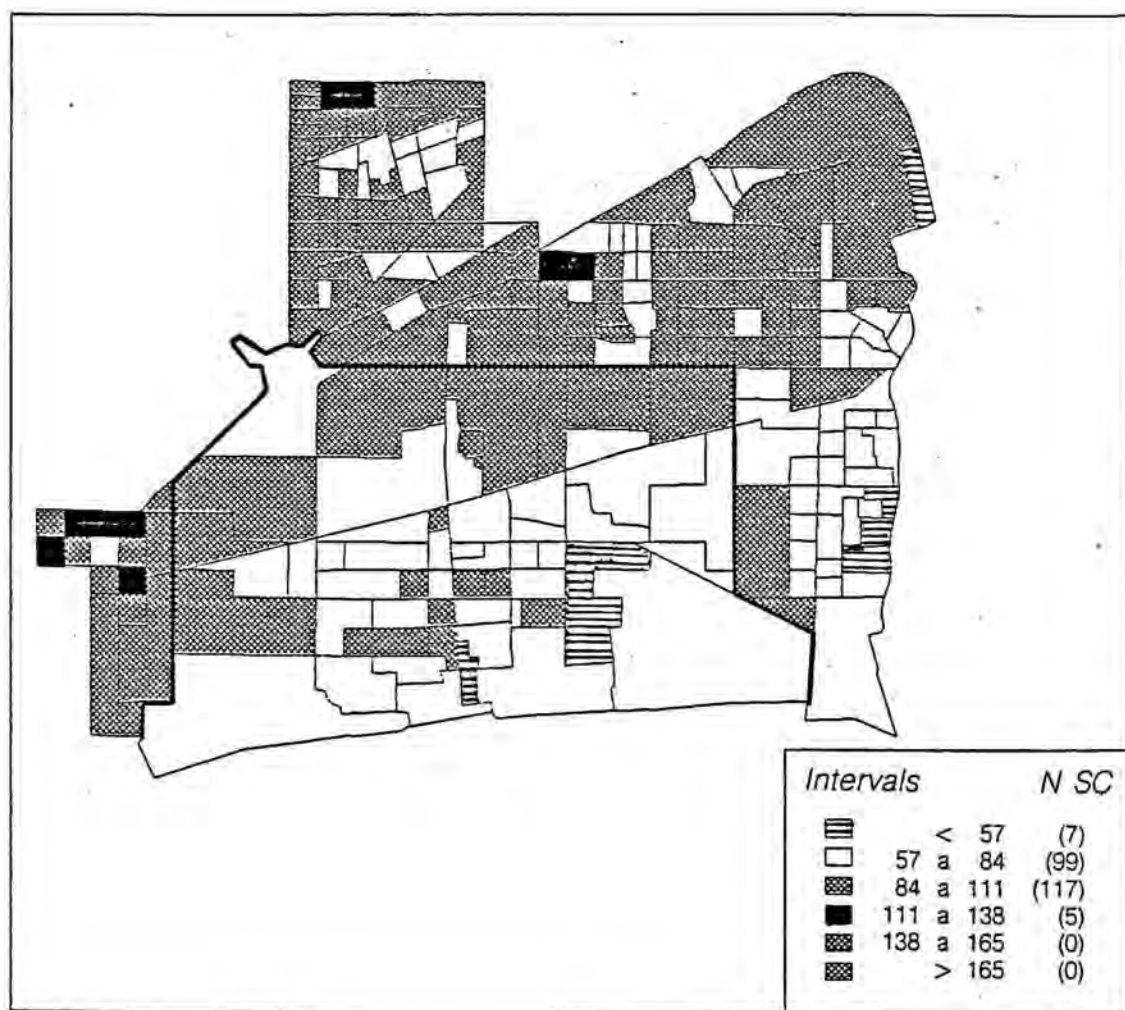

FIGURA 5. Índex de Capacitat Econòmica Familiar en el districte de Sant Martí de Provençals, delimitant el barri del Poblenou.

4.3. ASPECTES METODOLÒGICS DE LA INVESTIGACIÓ DE CAMP.

4.3.1. Plantejament de la proposta metodològica adoptada.

La proposta metodològica emprada en aquesta tesi parteix del reconeixement explícit de la complexitat del nostre objecte d'estudi, l'espai simbòlic urbà, en tant en quant l'entenem com un fenomen social. Aquesta complexitat, mostrada ja a nivell teòric en l'apartat 3.4., comporta la consideració de que per abordar els objectius generals d'aquest treball, és a dir, la recerca d'evidència empírica dels plantejaments teòrics formulats i la contrastació de les hipòtesis de treball que es deriven d'ells, creiem oportú abordar metodològicament la investigació de camp a partir de tres aproximacions o perspectives d'anàlisi que aportin diferents tipus d'informacions sobre la mateixa realitat social, en el nostre cas el barri del Poblenou.

La triangulació d'aquestes informacions, creiem, suposarà una interpretació i una comprensió més completa del fenomen a estudiar que la que podria proporcionar cadascuna d'aquestes aproximacions per separat. D'aquesta manera, plantejem la realització de tres tipus d'anàlisi sobre el tema dels espais simbòlics urbans del Poblenou i la identitat social urbana dels seus habitants: una primera socio-històrica, una quantitativa i una tercera qualitativa, tal com queda reflectit en la FIGURA 6.

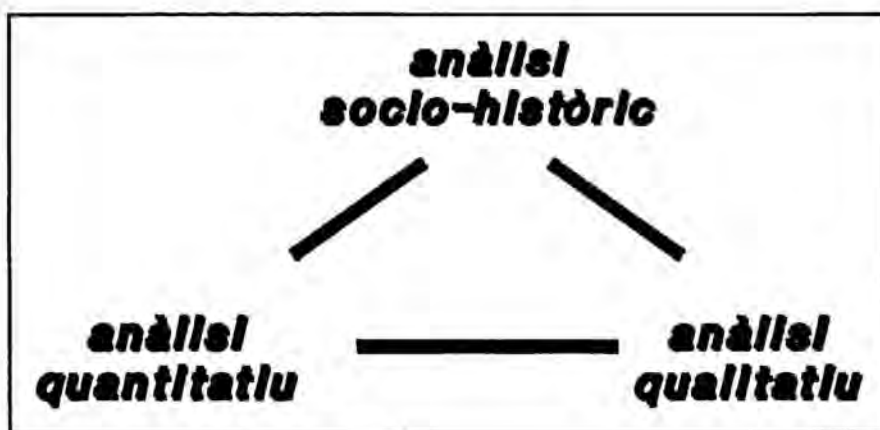

FIGURA 6. Triangulació dels tres tipus d'anàlisi en els quals es basarà la investigació de camp.

Ja que entenem que l'estudi d'un fenomen com és el simbolisme de l'espai urbà té, en primer lloc, una gènesi socio-històrica, és a l'hora un producte socialment elaborat i està inmers en un context social específic, cal conjuntar diferents perspectives en quant a les tècniques de recollida i anàlisi de dades, i utilitzar-les de manera que permetin aprofitar el tipus d'informació que ofereixen, extraient resultats i conclusions ajustades al seu propi potencial explicatiu.

Per altra banda, si bé prenem sempre com a marc de referència les hipòtesis de treball derivades de la proposta teòrica, considerarem a cada anàlisi com una fase de la investigació de manera que les aportacions de cadascuna d'elles ens permetran obtenir elements per tal de poder plantejar de manera correcta la següent. A les hipòtesis inicials podran afegir-se noves preguntes de recerca o plantejaments inductius que s'extreuen de cada fase i que es referiran a aquells aspectes concrets

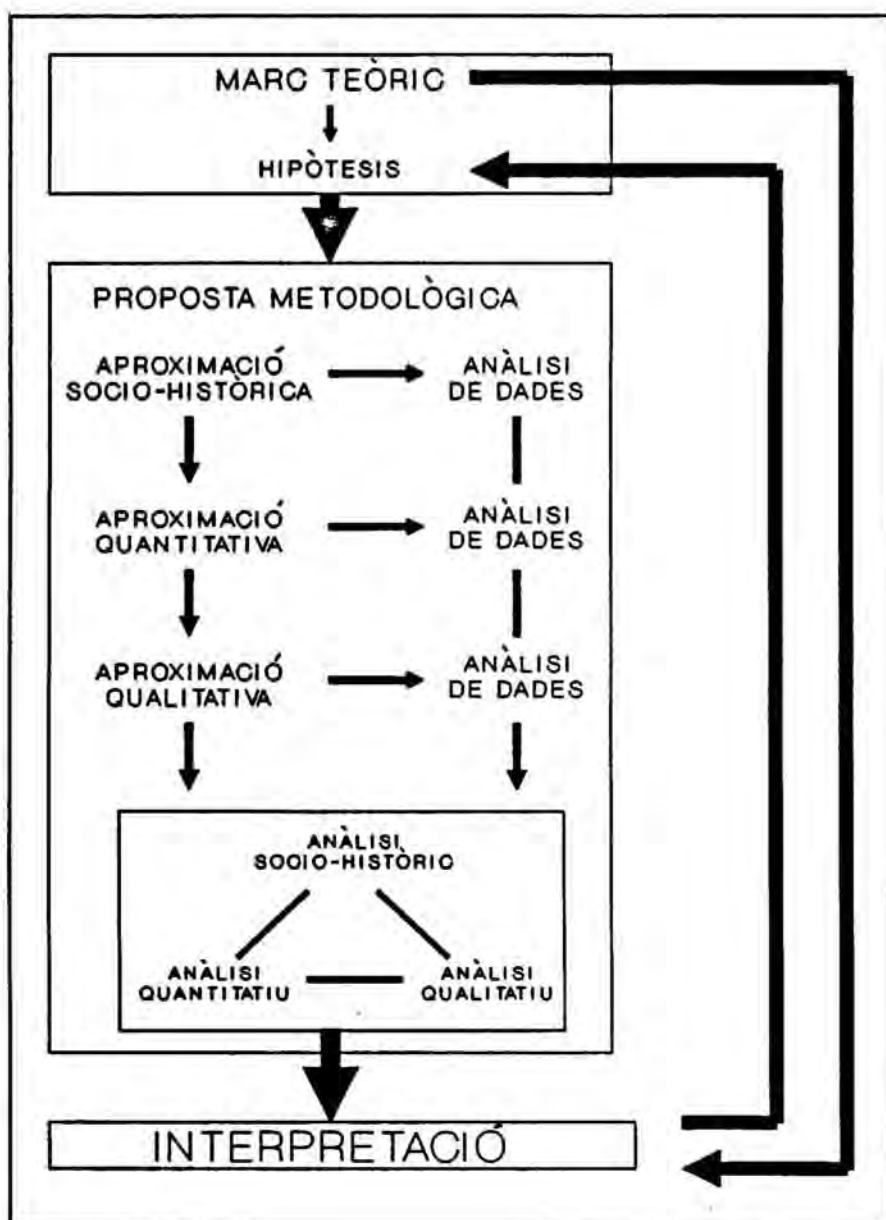

FIGURA 7. Esquema general de la proposta metodològica adoptada en aquesta tesi.

detectats sobre els quals cal completar la recerca en les fases posteriors. Així doncs, en un primer moment, es treballarà linealment per aproximacions successives, recollint i analitzant els diferents tipus de dades en funció de les diferents

perspectives d'anàlisi, i un cop recollida i analitzada tota la informació es triangularà per arribar a una interpretació de les dades plausible i adient als propòsits de la investigació. Aquesta linealitat i posterior triangulació formen la base del model metodològic presentat en aquesta tesi, el qual queda reflectit en el quadre esquemàtic de la FIGURA 7.

4.3.1.1. Aproximació socio-històrica.

La incorporació del "*mètode històric*", en terminologia de Beltran (1992), respon inicialment al fet que el propi Beltran comenta com un dels objectius del científic social:

[L'investigador social] "ha de interrogarse, e interrogar a la realitat social, acerca del *cursum* sufrido por aquello que estudia, sobre cómo ha llegado a ser como es, e incluso por qué ha llegado a serlo."
(1992, p. 19)

En aquest sentit s'apunta també cap una recuperació de la perspectiva històrica en la psicologia (Vigotsky, 1960; Gergen, 1985), i també en psicologia ambiental en la línia recent de l'anàlisi de la perspectiva temporal dels grups (Stokols, 1990; Stokols & Jacobi, 1984) o de la memòria urbana (Aguilar, 1990).

Aquest interès per estudiar l'evolució històrica de la realitat social no respon a una finalitat anecdòtica sinó que és el fruit d'un interès per aproximar-nos analíticament a aquesta realitat des d'una perspectiva que ens situaria, d'alguna manera, en una tradició més propera a la història o a la sociologia (Bertaux, 1981; Ferrarotti, 1986). Del que es tracta bàsicament és d'integrar els elements socio-històrics en un marc interpretatiu que aportí una perspectiva temporal sota la qual pot ser analitzada una categoria social urbana. En el cas dels espais simbòlics urbans, el primer que cal reconèixer és que no poden ser analitzats des d'una perspectiva a-temporal, ja que bona part del seu significat vindrà determinat per les relacions que s'estableixen entre aquests i el context o contextos socials amb els quals han estat implicats al llarg de la seva evolució històrica. En aquest sentit la dimensió temporal de la identitat social urbana d'un grup o comunitat estarà simbolitzada en determinats espais, com apuntàvem en les nostres hipòtesis de treball.

D'aquesta forma, i completant les raons argumentades fins ara, l'aproximació socio-històrica té, en el nostre cas, altres raons que responen a objectius específics de la investigació d'aquesta tesi.

En primer lloc, aquesta anàlisi del Poblenou ens introdueix en la realitat social del barri i en la seva producció simbòlica en un doble sentit. Per una banda, analitzar els trets socials bàsics que han marcat el desenvolupament de la zona ens permet

veure com aquesta s'ha anat configurant el desenvolupament espacial. Per altra, constatar com aquesta evolució es va plasmanent en un conjunt d'espais que, per aquestes mateixes raons, queden lligats a la història del barri, ens permet analitzar-los com una producció social fruit d'aquesta evolució socio-espacial.

En segon lloc, aquest tipus d'anàlisi ens ofereix un marc interpretatiu que permet contextualitzar les anàlisis posteriors, a l'hora que ens ajuda a cercar no les causes últimes que fan que un determinat espai es carregui simbòlicament, però si aportar elements d'anàlisi que, confrontats amb altres tipus de dades, ens permetin detectar aquells espais que tenen una major càrrega simbòlica a nivell social i quins són els significats que es troben darrera d'aquests espais. En aquest sentit ens servirà de base per poder plantejar les posteriors fases de la investigació.

4.3.1.2. Aproximació quantitativa.

Som conscients que la utilització del terme "quantitatiu", així com posteriorment farem referència a "qualitatiu", sovint comporta implicacions que van més enllà de la simple discussió terminològica passant a plantejaments metodològics i epistemològics (Woolgar, 1988; Ibañez, 1989; Ibañez, 1990; Mardones, 1991; Cook & Reichhardt, 1982).

Malgrat l'innegable interès que té la qüestió, no creiem que aquest sigui el moment per estendre's sobre la polèmica "quantitatiu vs qualitatiu", "objectiu vs subjectiu", o "discursiu vs estructural"². En el context del nostre treball, hem optat per designar com aproximació quantitativa a aquella fase de la investigació que utilitza un instrument estandaritzat de recollida d'informació i unes tècniques estadístiques d'anàlisi de les dades obtingudes. Utilitzar un tipus d'aproximació basada en tècniques quantitatives, en l'actual treball, permet assolir una sèrie d'objectius que considerem necessaris.

Considerant com a àmbit de la investigació al Poblenou, la utilització d'una tècnica de recollida d'informació com l'enquesta possibilita un tractament estadístic de dades d'una mostra considerable de la població referides a quins són els espais més característics del barri, aquells que són susceptibles de ser definits com espais simbòlics urbans així com altres variables que poden considerar-se indicadores d'identitat social relacionada amb l'espai, en aquest cas el barri entés com a categoria social urbana.

Entre aquestes últimes, interessa obtenir informació sobre quin és l'àmbit concret del nostre estudi ja que, en un primer moment, hem hagut de prendre com a punt de partida la delimitació geogràfica administrativa del Poblenou segons consta en els

² Per a una aproximació més complerta sobre aquesta qüestió, el lector pot adreçar-se, entre d'altres, a Alvira (1983), Garcia Ferrando (1988) o Ibañez (1988).

plànols de l'Ajuntament de Barcelona. El que realment interessa, però, es analitzar el Poblenou com a realitat social tal com la perceben els seus habitants (com a categoria "natural") i, en aquest sentit, cal testar aquesta delimitació administrativa per veure fins a quin punt s'ajusta amb el que la gent del barri considera com Poblenou, que és l'àmbit concret que pretenem estudiar.

Per últim, la incorporació de variables de subjecte ens pot proporcionar informació interessant per a la detecció de possibles diferències en funció de determinades característiques de la població.

En definitiva, una aproximació d'aquest tipus ens permet obtenir informació estadística sobre alguns dels aspectes més rellevants tractats en el marc teòric d'aquesta tesi, especialment pel que fa referència als conceptes d'identitat social urbana i espai simbòlic urbà definits en l'apartat 3.4. La justificació de cadascun dels ítems utilitzats en funció del marc teòric de referència i de les hipòtesis derivades d'ell es presentarà com a introducció en els apartats corresponents a l'anàlisi de cadascun dels ítems (apartats del 4.5.2.1. al 4.5.2.8.)

4.3.1.3. Aproximació qualitativa

Com ja hem comentat en l'apartat corresponent als aspectes teòrics del nostre objecte d'estudi, el fet de que un nombre estadísticament considerable de subjectes consideri significatiu un determinat espai és condició necessària però no suficient per definir-lo com espai simbòlic urbà amb un significat socialment elaborat i compartit ja que, precisament, manca informació sobre quin és aquest significat i sobre quins continguts socialment compartits s'articula. Si bé l'aproximació socio-històrica aporta elements en aquest sentit, cal completar aquest punt essencial amb informació proporcionada pels propis habitants del Poblenou, el quals estan imbuïts dels continguts socialment adquirits a través de la tradició històrica del grup social al qual pertanyen però també, i igualment important, a través d'aquesta pròpia interacció simbòlica, els individus estan constantment re-construint la realitat social que els envolta, i l'espai urbà com a element simbòlic no escapa d'aquesta dinàmica construccionista.

Cal doncs aproximar-se des d'aquesta perspectiva a la realitat simbòlica i, ja que en aquest punt estem posant especial èmfasi en la interacció social com a element fonamental en la construcció de significats simbòlics, sembla conseqüent que les tècniques a utilitzar en aquest cas responguin a un enfocament qualitatiu. Entre elles, per la seva àmplia utilització i possibilitats d'anàlisi, pels grups de discussió i l'anàlisi de contingut.

Per concloure aquest apartat , cal comentar que, com hem pogut veure, per a cada aproximació metodològica s'han escollit determinades tècniques de recollida i anàlisi de la informació: recerca documental/anàlisi socio-històrica, enquesta/anàlisi estadística, grups de discussió/anàlisi de contingut. Aquestes tècniques, però, podrien haver estat altres de diferents; el criteri per escollir les que a continuació utilitzarem ha estat bàsicament el dotar-nos d'uns instruments de recollida i anàlisi que permetessin un tractament tècnicament correcte de la informació obtinguda, tot posant l'èmfasi de la interpretació de les dades no només en l'anàlisi resultant de cadascuna de les aproximacions sinó, sobre tot, en la triangulació posterior de les informacions recollides en cadascuna, cercant doncs una interpretació global que permeti una més acurada aproximació al fenomen objecte de la nostra investigació. El procediment metodològic adoptat respon també a aquest mateix criteri.

4.3.2. Procediment metodològic.

El procediment metodològic que s'ha seguit per a dur a terme la investigació de camp es centra en 10 punts o fases:

1. Observació inicial de la zona, prèvia a l'elaboració dels instruments de mesura. Aquesta observació va ser realitzada en funció de dos itineraris prèviament determinats. El primer correspon als límits administratius del Poblenou segons l'últim

plànol de l'Ajuntament de Barcelona facilitat pel Consell de Districte de Sant Martí de Provençals. El segon està basat en "L'itinerari del Poble Nou" realitzat per l'Arxiu Històric del Poble Nou (1984) en el qual consten un total de 22 espais d'interés del barri.

Aquests itineraris es complementaren amb un conjunt d'entrevistes informals amb habitants del Poblenou, referides a localitzacions, noms i anècdotes relacionades amb els diferents llocs del barri a partir de l'experiència personal dels entrevistats.

2. Elaboració i realització d'una recerca documental sobre la història del Poblenou i de diversos aspectes relatius a l'evolució del seu teixit urbà i social analitzant posteriorment les dades obtingudes. Els aspectes tècnics de la recerca es troben referits en l'apartat 4.3.3.1. Aquesta anàlisi documental es complementa amb l'observació inicial de la zona, de tal manera que, en un primer moment, aquestes dues fases van realitzar-se de manera simultània.

3. Elaboració de l'instrument de recollida d'informació quantitativa. Aquest instrument consisteix en una enquesta telefònica, les característiques tècniques de la qual venen referides en l'apartat 4.3.3.2. Els elements de criteri per dissenyar aquesta enquesta parteixen d'una triple font d'informació: marc teòric, observació inicial i estudi documental. Mentre el marc teòric ens aporta els principals aspectes dels quals cal recollir informació i, sobre tot, genera

les hipòtesis de treball que guien l'elaboració de l'enquesta, l'observació inicial i l'anàlisi documental ens donen el marc referencial suficient per tal categoritzar i organitzar les respostes per a la seva posterior anàlisi. En aquest sentit, l'anàlisi socio-històrica ha estat d'especial rellevància a l'hora d'enfrontar-nos a la riquesa toponímica de les respostes.

4. Selecció dels enquestadors, ensinistrament d'aquests i passació de l'enquesta, prèvia selecció de les zones mostrals i criteris de selecció de la mostra explicitats en l'apartat 4.3.3.2.

5. Categorització de les respostes. Exploració i anàlisi estadística de les dades obtingudes.

6. Disseny de la recollida d'informació qualitativa. Aquest es va plantejar en funció de la informació recollida en els punts 1., 2. i 5. L'instrument de recollida d'informació ha estat la tècnica del grup de discussió, les característiques del qual venen recollides en l'apartat 4.3.3.3. L'objectiu d'aquesta fase es dissenyar un instrument que permeti contrastar i complementar alguns dels aspectes claus que havien aparegut en l'anàlisi documental socio-històrica i en l'anàlisi estadística de les dades de l'enquesta, intentant entreveure l'estructura discursiva subjacent a afirmacions de les quals teníem alguna evidència documental o estadística.

7. Formació dels grups de discussió. Es va procedir a seleccionar un conjunt d'entitats del barri que, per les seves particulars característiques o activitats estiguessin disposades a proporcionar un nombre suficient de socis com per poder formar un grup de discussió. Previ contacte personal amb els responsables d'aquestes entitats, es fixà dia i hora per a dur a terme les reunions.

8. Realització dels grups de discussió amb enregistrament magnetofònic de totes les sessions.

9. Anàlisi de la informació recollida en els grups de discussió. S'efectuà una anàlisi de contingut dels enregistraments de les discussions de grup a partir dels graus d'acord obtinguts entre jutges referents a la informació més rellevant apareguda en les sessions.

10. Contrastació, anàlisi i discussió global dels resultats obtinguts a través de les tres aproximacions metodològiques efectuades, en relació al marc teòric de referència i a les hipòtesis inicials formulades. Interpretació dels resultats i conclusions de la investigació.

4.3.3. Descripció de les tècniques emprades.

Com ja s'ha comentat en el punt 2.1. s'ha utilitzat tres tipus de tècniques de recollida i anàlisi de la informació: una recerca bibliogràfica i documental de la qual es deriva una anàlisi socio-històrica del Poblenou centrada en aspectes ambientals, la passació d'una enquesta telefònica analitzada a través de tècniques estadístiques i, per últim, la realització de diversos grups de discussió la informació dels quals ha estat tractada a través d'una anàlisi de contingut.

4.3.3.1. Descripció de la recerca d'informació bibliogràfica i documental.

Per tal de recollir la informació necessària en aquesta fase s'ha efectuat una recerca documental sobre el municipi de Sant Martí de Provençals i, concretament, sobre l'àrea corresponent a l'actual Poblenou. Així s'han consultat obres bàsiques referides a la història del barri, estudis toponímics així com anàlisi de plànols de la història de Barcelona amb un triple objectiu:

a) recollir els elements essencials per tal de realitzar una anàlisi del Poble Nou centrada en aspectes socio-ambientals, posant l'èmfasi en les manifestacions d'identitat dels habitants de la zona.

b) identificar aquells espais que han contribuït de manera especial al desenvolupament urbà i social del barri i que hagin pogut tenir alguna rellevància a nivell simbòlic.

b) analitzar la toponímia d'aquests espais a través de la seva evolució històrica i social tenint en compte que molts dels noms primitius, sovint fruits de l'activitat taxonòmica dels habitants de la zona, encara avui es conserven en la memòria popular.

Per altra banda, a part de la bibliografia referida al final de la tesi corresponent a aquest anàlisi, es va cercar informació en les següents institucions o entitats:

- Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals.
- Arxiu Històric de Barcelona.
- Arxiu Històric del Poble Nou.
- Secció Topogràfica de l'Arxiu Històric de Barcelona.
- Secció Topogràfica de L'Ajuntament de Barcelona: Planol de la Ciutat.
- Biblioteca de Catalunya.
- Arxiu Històric Fotogràfic del Poble Nou (Can Felipa).

L'anàlisi de les dades obtingudes s'ha estructurat a partir d'una tècnica d'anàlisi de contingut prenent com a base cinc premisses generals referides a aspectes de l'evolució social i ambiental del Poblenou, el desenvolupament de les quals ens mostra aquells elements essencials d'aquesta evolució. D'aquesta manera s'ha elaborat una anàlisi socio-històrica de la zona on es combinen elements socials, urbanístics i ambientals els quals permeten, per una banda elaborar un discurs analític i, per altra banda, aportar elements per desenvolupar les altres tècniques de recollida i anàlisi que es pretenen portar a terme.

4.3.3.2. Descripció tècnica de l'enquesta telefònica i de l'anàlisi estadística efectuada.

D'entre els diversos tipus d'enquesta utilitzats freqüentment en investigació social, hem escollit l'enquesta telefònica la qual, en l'àmbit de la nostra investigació ha estat utilitzada, per exemple, per Lallí (1988) a l'hora de validar la seva "Escala d'Identitat Urbana". Aquesta elecció, però, respon a diverses raons que tenen a veure amb el procediment metodològic general en el qual s'emmarca aquest tipus d'anàlisi. En primer lloc, és una tècnica ràpida i àgil de recollida d'informació, essent un instrument que permet la seva passació a un nombre de mostra

considerable, amb una inversió de temps relativament curta. Una altra raó obeeix al tipus d'informació que ens interessa recollir i al moment del procés metodològic on s'inscriu la tècnica: per una part interessa detectar elements d'informació sense aprofundir necessàriament en el per què de les eleccions dels subjectes enquestats, cercant doncs respostes ràpides i concises. Per últim, efectuant un mostreig acurat, podrem obtenir informació sobre dades referents a una mostra representativa de la composició social del Poblenou.

Per a l'elaboració de l'instrument de recollida d'informació s'ha tingut en compte les característiques particulars d'aquest tipus de tècnica: limitació del nombre d'ítems per facilitar la necessària brevetat en la passació, claredat en la formulació d'aquests ítems -afegint breus aclariments en cas de possibles dubtes en la comprensió de les preguntes-, així com les necessàries presentacions i aclariments formals a l'inici de la passació, pròpies d'aquest tipus de tècnica. Per altra banda, s'ha instruït convenientment als enquestadors per tal de reduir al mínim el nombre d'errors en la recollida de la informació proporcionada pels subjectes.

En quant al tipus d'ítems utilitzats, hem optat majoritàriament per confeccionar ítems de resposta oberta, i això per dos motius fonamentalment:

a) acotar apriorísticament uns llocs determinats per testar-los posteriorment en l'enquesta circumscriu excessivament la capacitat lliure d'elecció de la resposta que potencialment pot oferir el subjecte entrevistat. El que estem cercant en aquesta fase és la lliure manifestació d'aquest subjecte i no tant testar hipòtesis específiques de llocs acotats apriorísticament per l'investigador.

b) un dels objectius que es troben darrera d'aquest anàlisi és el de recollir, en la mesura del possible, la riquesa toponímica de la zona (de la qual en dona bona mostra l'anàlisi socio-

històrica del Poble Nou que hem efectuat), és a dir, veure fins a quin punt es conserven aquells topònims que han contribuït a configurar el "mapa simbòlic" del Poble Nou i, en tot cas, poder tenir elements per analitzar la seva evolució. Aquesta riquesa toponímica es perdria totalment si, per exemple en un tipus d'ítems d'opció múltiple de resposta, determinem apriorísticament una denominació concreta per a cadascun dels llocs que pretenem estudiar. En aquest sentit, l'anàlisi socio-històric i les observacions i entrevistes inicials ens indiquen que determinats llocs, presumiblement significatius per al barri, són coneguts per un nombre considerable de noms diferents, noms que responen a les diferents etapes de l'evolució històrica i social de la zona on es troben ubicats.

En definitiva, si algunes de les nostres hipòtesis apunten al fet de que en el Poble Nou hi ha elements de l'espai urbà que tenen una càrrega simbòlica capaç de plasmar la identitat social dels seus habitants, i que la riquesa toponímica de la zona i la perdurabilitat d'aquesta al llarg del temps respon a les particulars característiques espacials i socials del barri, sembla totalment conseqüent el fet d'haver optat per aquests tipus d'ítems a l'hora de confeccionar l'enquesta.

No sempre, però, s'ha emprat ítems de resposta oberta. En el cas dels límits del barri, s'han escollit ítems amb 3 opcions de resposta (si/no/ ns) mentre que per a les variables de subjecte s'utilitzen conjuntament variables qualitatives nominals i quantitatives discretes.

En quant a l'ordre de col·locació dels ítems s'ha seguit els següents criteris. En primer lloc, i després de l'oportuna presentació, apareixen dos ítems que responen als criteris de selecció de la mostra: edat del subjecte i trucada a una casa particular (degut a la gran quantitat d'indústries i magatzems que s'hi troben ubicats en la zona). Seguidament es comença a indagar sobre aquelles característiques del barri que poden ser indicadors d'identitat social urbana, sense fer referència als

aspectes espacials: nom del barri i característiques diferencials respecte a altres barris de Barcelona. A continuació s'entra ja en l'apartat de preguntes corresponents a elements espacials del barri: llocs que freqüenta més, llocs característics, representatius del passat i del futur del barri. Més endavant s'indaga sobre els límits que pel subjecte té el seu barri. Finalment es recullen aquelles dades corresponents a variables de subjecte: edat, anys de residència, adreça, treball, estudis, professió i grau d'associacionisme. En definitiva, l'enquesta consta d'un total de 46 variables que es descriuen en la TAULA 2 que a continuació presentem:

VARIABLE	DESCRIPCIÓ	TIPUS (*)	VALORS
ZONA	Zona d'estudi	qual. nominal	1 2 3 4
N1	Nom del barri (1r lloc)	qual. nominal	directe
N2	Nom del barri (2n lloc)	qual. nominal	directe
N3	Nom del barri (3r lloc)	qual. nominal	directe
D1	Diferències (1r lloc)	qual. nominal	directe
D2	Diferències (2n lloc)	qual. nominal	directe
D3	Diferències (3r lloc)	qual. nominal	directe
FR1	Freqüenta més (1r lloc)	qual. nominal	directe
FR2	Freqüenta més (2n lloc)	qual. nominal	directe
FR3	Freqüenta més (3r lloc)	qual. nominal	directe
LL1	Característic (1r lloc)	qual. nominal	directe
LL2	Característic (2n lloc)	qual. nominal	directe
LL3	Característic (3r lloc)	qual. nominal	directe
LL4	Característic (4rt lloc)	qual. nominal	directe
LL5	Característic (5é lloc)	qual. nominal	directe
P1	Repr. passat (1r lloc)	qual. nominal	directe
P2	Repr. passat (2n lloc)	qual. nominal	directe
P3	Repr. passat (3r lloc)	qual. nominal	directe
F1	Repr. futur (1r lloc)	qual. nominal	directe
F2	Repr. futur (2n lloc)	qual. nominal	directe

F3	Repr. futur (3r lloc)	qual. nominal	directe
L1	Límit c/Llull	qual. nominal	0 1 2
L2	Límit c/Pere IV	qual. nominal	0 1 2
L3	Límit c/Taulat	qual. nominal	0 1 2
L4	Límit Gran Via	qual. nominal	0 1 2
L5	Límit la platja/el mar	qual. nominal	0 1 2
L6	Límit Rambla Poblenou	qual. nominal	0 1 2
L7	Límit c/Bac de Roda	qual. nominal	0 1 2
L8	Límit Cementiri PN	qual. nominal	0 1 2
L9	Límit c/Josep Pla	qual. nominal	0 1 2
L10	Límit Vila Olímpica	qual. nominal	0 1 2
L11	Límit Rambla Prim	qual. nominal	0 1 2
L12	Límit c/Carles I	qual. nominal	0 1 2
L13	Límit c/Alfons Magnànim	qual. nominal	0 1 2
L14	Límit Parc Ciutadella	qual. nominal	0 1 2
L15	Límit Pça. Glòries	qual. nominal	0 1 2
ANYS	Edat del subjecte	quant. discreta	directe
RESID	Anys residència barri	quant. discreta	directe
TREBALL	Treb/Est dins del barri	qual. nominal	0 1 2
ESTUDIS	Nivell estudis	qual. ordinal	de 0 a 6
PROFESSIÓ	Professió actual	qual. nominal	de 0 a 8
ASSOC	Nivell associatiu	qual. nominal	0 1 2
QUINA	Quina associació	resposta oberta	directe
CARRER	Carrer on viu	resposta oberta	directe
SEXE	Sexe subjecte	qual. nominal	1 2
HORARI	Franja horaria trucada	qual. ordinal	1 2 3 4

TAULA 2. Relació de variables utilitzades en el qüestionari.

(*) Les variables que prenen valors directes són categoritzades posteriorment, tractant-se així com variables qualitatives nominals a efectes d'anàlisi.

En total, la durada de la passació oscil.lava entre 5 i 10 minuts per a cada enquesta, dividint-se el temps de passació en quatre franges horàries: de 10 a 13h., de 13 a 16h., de 16 a 19h. i de 19 a 21h., repartint-se la mostra equilibradament per a cadascuna de les franges horàries per tal de cobrir al màxim l'espectre social de la població a analitzar.

La forma definitiva de l'enquesta, tal i com va ser utilitzada en la passació, es mostra en l'ANNEX A.

Mostratge

Considerant com a població univers el conjunt de persones que viuen en el barri del Poblenou, segons la delimitació proporcionada pels plànols de l'Ajuntament de Barcelona, s'ha procedit a efectuar un mostreig aleatori estratificat, prenent com a variable estratificadora les zones d'estudi que s'han format al dividir el barri.

Aquesta divisió en zones ha seguit els criteris de qualificació del sol i tipologia d'habitatge que consta en el Pla de Zones del Terme Municipal de Barcelona (1969, veure FIGURA 8) i en la secció corresponent del Pla General Metropolità (1976) així com la delimitació d'Àrees de Recerca Petita utilitzada per l'Ajuntament de Barcelona (veure FIGURA 9) delimitant-se quatre zones característiques (veure FIGURA 10). La ZONA 1 correspon a la denominació «casc antic» i ocupa l'àrea central del Poblenou

tenint com a eixos la Rambla i el carrer Marià Aguiló. La ZONA 2 es troba a la dreta del casc antic tenint com a límits el carrer Pere IV, el carrer Josep Pla i el mar. La ZONA 3 es situa al nord, creuant longitudinalment el barri entre els carrers Pere IV i Gran Via. Per últim, la ZONA 4 es situa a l'esquerra del casc antic fins al límit territorial de ponent, el mar i la ZONA 3.

Una de les dificultats a l'hora de seleccionar la mostra és la gran quantitat de sol ocupat per indústries, magatzems i tallers. Per aixó, un cop delimitades les zones, es va procedir a seleccionar un determinat nombre de carrers on es concentrés el màxim nombre de vivendes possible la selecció dels quals es troba també en la FIGURA 10.

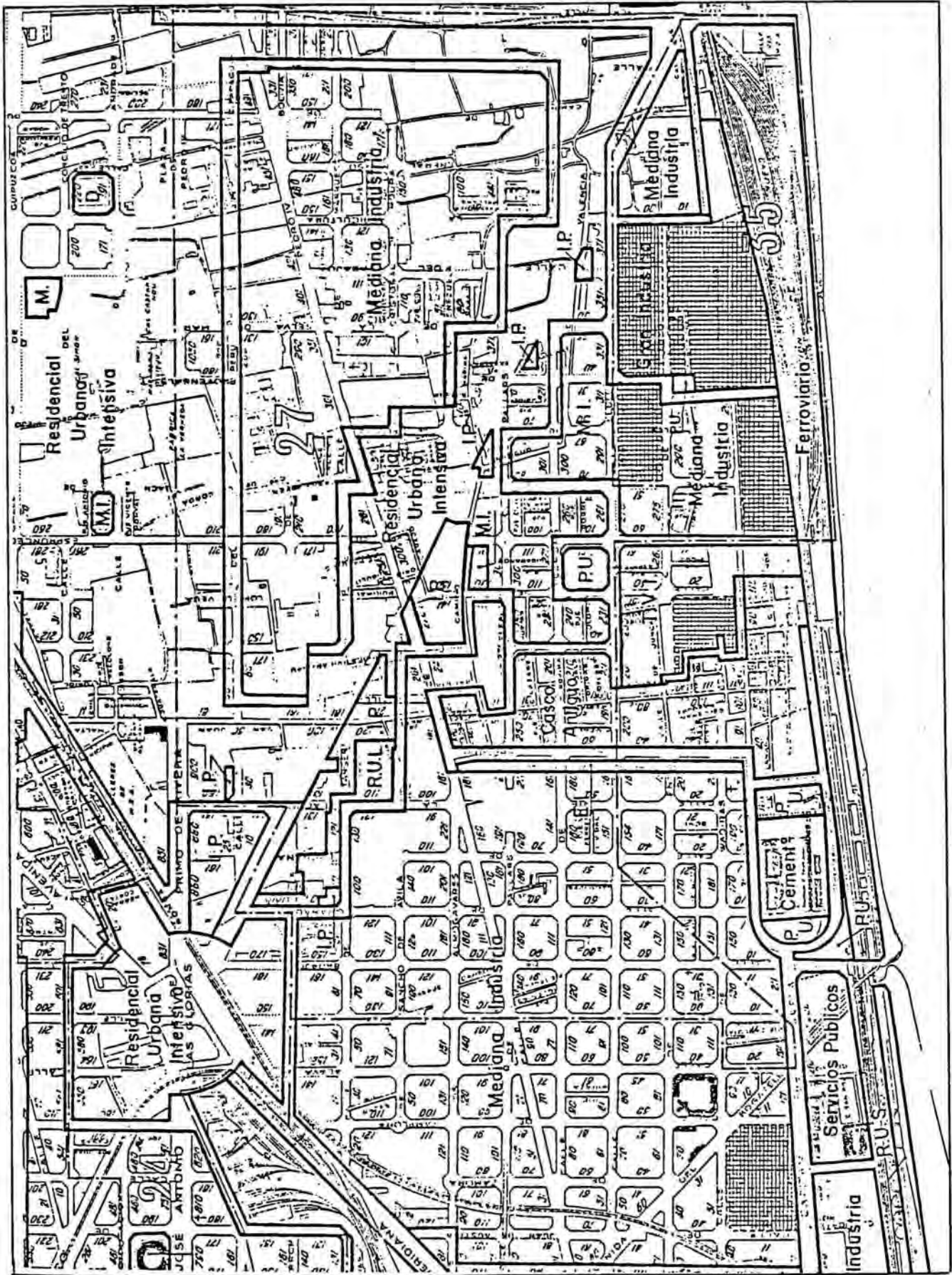

FIGURA 8. Pla de Zones del Terme Municipal de Barcelona (1969).

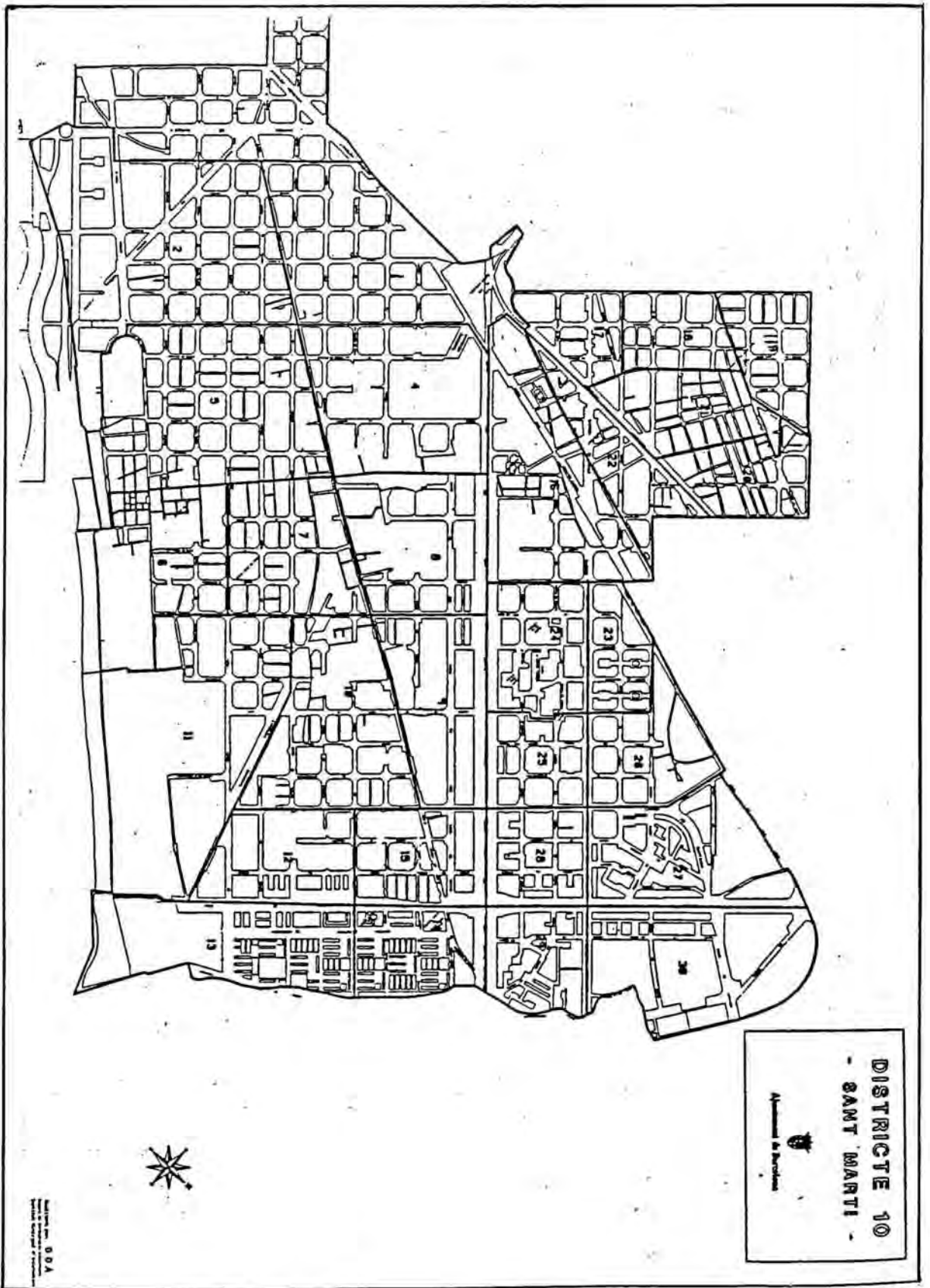

FIGURA 9. Delimitació d'Àrees de Recerca Petita de l'Ajuntament de Barcelona

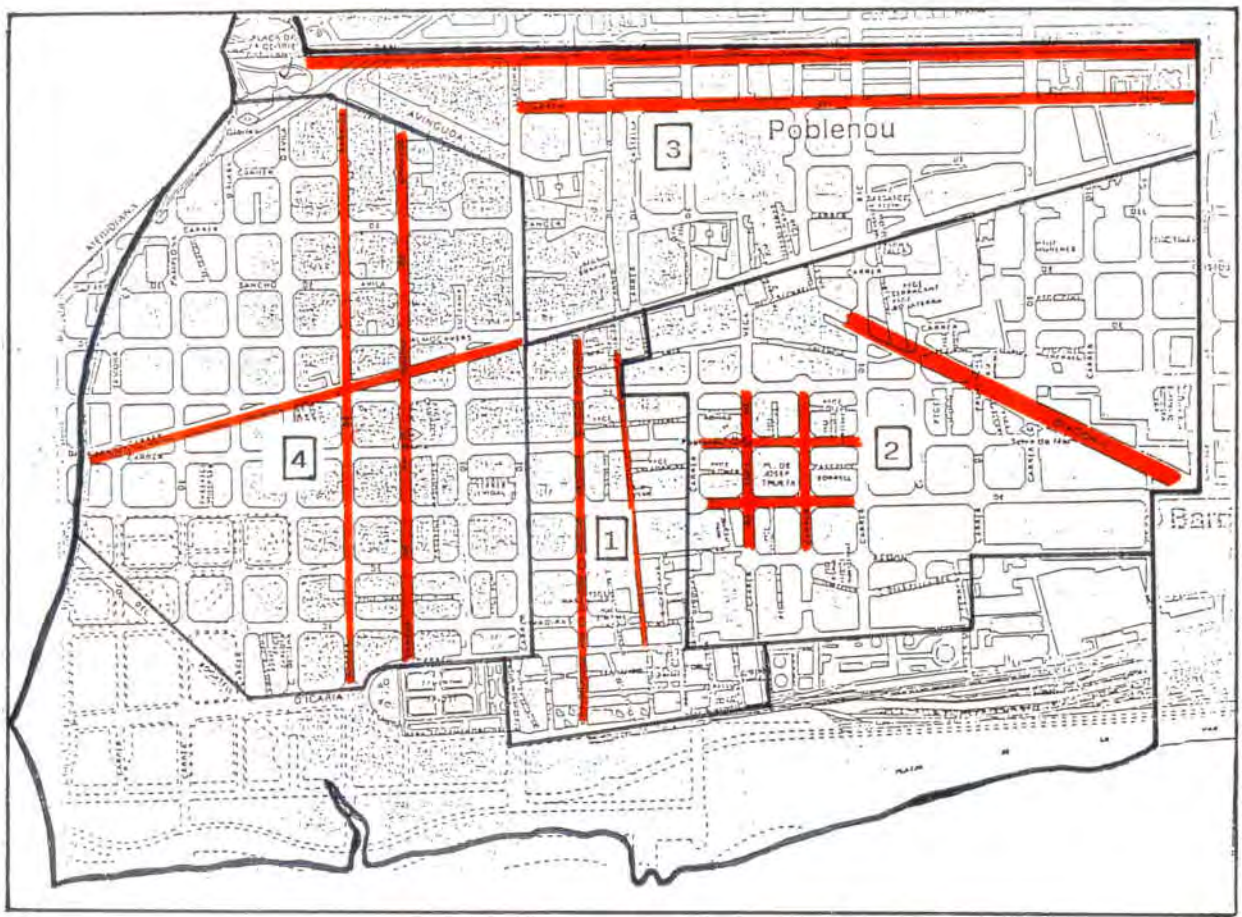

FIGURA 10. Delimitació de les zones d'estudi utilitzades per al mostatge i dels carrers seleccionats en cada zona.

L'extracció final dels nombres de telèfon es va fer a través del llistat de la Compañía Telefónica, cercant els carrers prèviament seleccionats per a cada zona. El mètode d'extracció consistia en obtenir prèviament i a través de la taula de nombres aleatoris sèries de dos dígitos per a cadascuna de les zones i localitzar els nombres de telèfon que acabessin en aquestes xifres, seguint el procés fins completar el total de la mostra prefixat per a cada zona. En total la mostra final va ser de N= 405 enquestes vàlides, essent el nombre de qüestionaris per zona els que mostrem a continuació:

ZONA 1	N= 100
ZONA 2	N= 104
ZONA 3	N= 100
ZONA 4	N= 101
TOTAL	N= 405

Anàlisi estadística

L'anàlisi de resultats s'ha efectuat mitjançant el programa estadístic SPSS/PC+ (versió 4.0.) i les gràfiques presentades s'han elaborat mitjançant el programa Harvard Graphics (versió 2.3.).

En general, el tractament estadístic s'ha basat en l'anàlisi dels percentatges d'incidència obtinguts per a les diferents categories de resposta de cada ítem, així com l'aplicació de proves de chi-quadrat, anàlisi de la variància i proves no paramètriques.

En els casos en que s'han utilitzat proves de chi-quadrat però la taula resultant d'aquesta anàlisi no acomplia les condicions d'aplicació, s'ha optat per presentar la taula original on es troben totes les categories de resposta i, per tant, permet una interpretació dels resultats completa, mentre que les dades referents al grau de significació s'han extret d'una segona taula reelaborada mitjançant una reagrupació de categories de resposta per tal d'acomplir amb tals condicions d'aplicació. Aquesta segona taula reagrupada no es presentarà en el desenvolupament analític de les dades dels ítems ja que la seva funció és únicament la d'eliminar un efecte estadístic sense tenir rellevància en la interpretació dels resultats.

En quant al tractament estadístic gràfic, cal afegir que es presenten les dades obtingudes de les categoritzacions efectuades a posteriori a partir de les respostes directes al qüestionari. Els criteris per efectuar tals categoritzacions es troben explicats en els apartats corresponents a les anàlisis de cadascun dels ítems.

En base a aquestes consideracions, a continuació es mostren els valors tècnics d'identificació mostral:

N= 405 (considerant tamany total de les zones 1,2,3,4):

NC. 95% $p=q= 0,5$ (màxima indeterminació)

$\pm e: \pm 0,0486932$

N= 305 (considerant el tamany de les zones 1,2,4):

NC. 95% $p=q= 0,5$ (màxima indeterminació)

$\pm e: \pm 0,056112$

N= 100 (considerant el tamany estàndar d'una zona qualsevol):

NC. 95% $p=q= 0,5$ (màxima indeterminació)

$\pm e: \pm 0,098$

4.3.3.3. Descripció de la tècnica de grups de discussió i de l'anàlisi de contingut efectuada.

Per tal de determinar els grups als quals s'aplicaria la tècnica de recollida d'informació, es van establir contactes amb associacions i entitats de la zona susceptibles de poder proporcionar un nombre suficient de subjectes entre els seus associats. El nombre mínim de subjectes per cada grup es va fixar en 5, obtenint-se grups el nombre dels quals oscil.là entre 5 i 9 subjectes. Els subjectes en qüestió van ser escollits per la pròpia entitat sot la consigna explícita de que no havien de ser necessàriament experts en la història del barri. Finalment es van formar 6 grups de discussió implicant a 7 entitats del barri:

- AAVV. del Taulat
- Casino L'Aliança del Poblenou
- AAVV. Diagonal Mar
- Centre Moral i Cultural
- Club Esportiu Monopol
- AAVV. del Poblenou
- Ateneu Colon

Les discussions es van realitzar en les seus d'aquestes entitats. La durada de tals sessions tingué una mitjana de 60 minuts, gravant-se cadascuna per procedir a les anàlisis pertinents posteriorment. En les sessions estaven presents, a part dels subjectes, aquest doctorant que tenia com a objectiu formular les qüestions a discutir i moderar les intervencions al llarg del desenvolupament de les sessions. També hi era present un col.laborador seleccionat prèviament que tenia com a funcions principals fer una primera recollida estructurada de la informació mentre es desenvolupava la sessió així com exercir un

control paral·lel sobre la sessió i sobre l'activitat del moderador.

Les qüestions sobre les quals es centraren les discussions tenien com a punt de partida algunes de les preguntes més rellevants que s'havien formulat en l'enquesta telefònica. D'aquesta manera, es presentaven cinc preguntes generals als subjectes, pel mateix ordre que mostrem a continuació:

- 1) Quin és el nom del seu barri?
- 2) Quins són els espais més característics, més definidors, que representen millor al seu barri?
- 3) Quins són els llocs més representatius del passat del barri?
- 4) Quins són els llocs més representatius del futur del barri?
- 5) Segons vostés, què és el que fa diferent el seu barri dels altres barris de Barcelona?

Un cop recollida tota la informació dels grups de discussió, s'aplicà una anàlisi de contingut de cadascuna de les sessions. Aquesta anàlisi era efectuada de forma independent per tres subjectes: aquest doctorand, el col·labor que havia estat present en la sessió i una tercera persona que no havia participat en la discussió. Un cop efectuades aquestes anàlisis, es va cercar l'acord entre jutges arribant a una única anàlisi estructural de cada grup de discussió. En base a aquest producte estructurat s'abordà la interpretació conjunta de totes 6 sessions.

4.4. ANÀLISI SOCIO-HISTÒRICA DEL POBLENOU.

4.4.1. Introducció i objectius.

4.4.2. Un poble marítim d'esquenes al mar.

4.4.3. Les fàbriques: elements dinamitzadors urbans, socials i simbòlics del Poblenou.

4.4.4. Factors determinants de la identitat del Poblenou.

4.4.4.1. Un barri amb un caràcter essencialment obrer

4.4.4.2. Les entitats com a nuclis de la vida social del barri.

4.4.4.3. El transport com a primer factor d'aïllament de la resta de Barcelona.

4.4.4.4. Les grans vies de comunicació com a segon factor d'aïllament.

4.4.4.5. Conseqüències.

4.4.5. El Poblenou, zona subsidiària de serveis.

4.4.6. La Rambla del Poblenou: element simbòlic i catalitzador de la vida social del barri.

4.4.7. Síntesi i conclusions de l'anàlisi socio-històrica.

4.4.1. Introducció i objectius.

Cap al primer terç del segle passat, a la reina Isabel II se li va recomanar, per prescripció mèdica, prendre banys de mar. El lloc escollit per a tal tractament estava situat al costat d'un fortí, a la platja, prop de la fortalesa de la Ciutadella. El paisatge, ple de canyissers i gairebé desert, que la reina podia contemplar mirant a llevant i el que pot observar avui qualsevol vianant - si s'atura a guaitar les impressionants torres de la Vila Olímpica i, en un segon terme, les altes xemeneies que dominen encara el paisatge urbà- marquen el passat, el present i possiblement també el futur del Poblenou. El que és realment destacable és que, entre aquestes dues imatges del mateix indret tan sols hi ha una separació de 150 anys.

L'anàlisi històrica que ens disposem a efectuar té, en el context de la nostra tesi, un doble objectiu: analitzar la identitat social urbana del Poblenou des d'una perspectiva històrica (Beltran, 1992; Stokols, 1990; Aguilar, 1990) i identificar aquells elements espacials que, per la seva rellevància en aquest context històric siguin susceptibles de ser considerats espais simbòlics urbans. Així, per una banda, analitzarem com es desenvolupa l'evolució del teixit social de la zona i per altra, tractarem de desvetllar els referents espacials bàsics que han contribuït al desenvolupament d'aquest teixit social, a la seva fixació en l'espai i a la cristallització de referents espacials simbòlics que serveixin per a entendre la identitat social urbana

dels habitants del barri. El primer objectiu ens remet a un desenvolupament cronològic de tipus nomotètic; el segon a un desenvolupament de l'espai de caràcter idiogràfic. Ambdós enfocaments - evolució històrica general del barri i atenció sobre aquells espais que han esdevingut determinants en aquesta evolució - hauran doncs de coexistir en les línies següents, ja que si el primer ens explica les grans directrius que han mogut la història del Poblenou, el segon ens mostrarà com aquesta història es plasma en un conjunt determinat d'espais que, a partir d'una transformació espacial i d'un tractament simbòlic (gènesi i evolució dels significats socials atribuïts a l'espai) aporten elements clau per a entendre el fenomen de la identitat social urbana en relació al Poblenou.

En definitiva, si algunes de les nostres hipòtesis de treball apunten al fet de que aquesta identitat social urbana es fonamenta en el sentiment dels habitants del barri de compartir una història comuna, i que els espais simbòlics urbans, en tant que representatius del barri, són capaços de simbolitzar aquesta dimensió temporal, l'anàlisi socio-històrica del Poblenou esdevé una primera fase de la investigació fonamental per a contrastar aquests supòsits i per orientar, a partir dels resultats obtinguts, les fases posteriors de la investigació de camp.

En aquest sentit, no serà la nostra intenció realitzar una història del Poblenou com una simple enumeració de fets cronològicament ordenats, sinó analitzar l'evolució d'un territori, d'una àrea espacial concreta que, en un temps

relativament curt, ha passat de ser un espai pràcticament despoblat - fins i tot un terreny pràcticament inexistent, ja que cinc segles enrera encara estava cobert en gran part pel mar - fins a convertir-se actualment en un barri de Barcelona amb unes característiques peculiars i distintives, amb uns trets d'identitat característics de la seva població i en una zona de la ciutat amb un potencial de desenvolupament econòmic, social i fins i tot simbòlic encara ara difícil de determinar.

Aquesta evolució del Poblenou, des de la nostra anàlisi, ve orientada per cinc premises bàsiques, el desenvolupament de les quals ens ajudarà a entendre el passat i orientar-nos en el present del barri.

1. La història i evolució del Poblenou ve marcada per un element determinant: l'aigua. Ella és l'element que determina les característiques topogràfiques en els moments inicials i a ella es deu la implantació de les activitats que marcaran l'evolució espacial i social del barri. Però aquesta aigua és la que prové de llacunes, aiguamolls i rieres, no la del mar. El Poblenou, malgrat ser una zona costanera, neix i evoluciona d'esquenes al mar. A ell només li deu el fet de deixar lloc, amb el seu retrocés al llarg dels segles, a l'espai a on s'assentarà l'actual barri, però en cap moment pren un paper rellevant en l'evolució urbana i social. Així doncs, una primera idea que proposarem és la importància de l'aigua en l'evolució històrica-social del Poblenou i la consideració de la platja i del mar com

espais amb un caràcter residual. El punt d'inflexió cal situar-lo en el nostre present més immediat, amb la recuperació de la façana marítima del litoral de Barcelona.

2. Les fàbriques han esdevingut un element clau per a la configuració urbana, social i simbòlica del Poblenou. Sense aquestes fàbriques, la majoria avui pràcticament oblidades, no s'hagués pogut plantejar actualment una requalificació i reocupació del sòl en uns terrenys tan privilegiats dins de la pròpia ciutat de Barcelona com els que actualment ocupa la Vila Olímpica. Però abans d'arribar a aquest punt, interessa destacar, de moment, dues funcions importants que han acomplert els edificis fabrils:

a) Per una banda, ells són els que van configurar l'entramat urbà inicial de l'àrea que avui coneixem per Poblenou, abans que el Pla Cerdà s'implantés en la zona.

b) per altra banda, les fàbriques han esdevingut un dels principals "dipòsits" simbòlics del Poblenou, en una doble vessant: bé recollint els noms d'antics espais desapareguts a través dels sobrenoms lligats a la memòria popular, bé contribuint a la tasca taxonòmica de carrers i llocs que resten així lligats a la memòria d'aquests establiments tradicionals.

3. Un dels fenòmens que avui dia encara es pot detectar en el Poblenou és el marcat sentit d'identitat que tenen els seus habitants. Aquest fenomen d'identitat lligada a l'espai té

antecedents històrics importants, com veurem posteriorment. Per donar compte d'aquest fenomen hi ha, evidentment una raó de tipus administratiu: el fet de que fins el 1897 fos, encara que inclòs dins Sant Martí de Provençals, municipi independent de la plana de Barcelona. En això no és diferent d'altres barris actuals de la ciutat com Gràcia, Horta, Sarrià, etc. Però aquesta no és una raó suficient ja que les relacions amb l'Ajuntament de Sant Martí, abans de l'annexió, havien tingut ja els seus moments de tensió independentista. Per cercar les raons del sentiment d'identitat de barri, al marge de Sant Martí de Provençals, cal atendre a tres fenòmens que són de tipus socio-ambiental:

a) en primer lloc, i pràcticament des del naixement del primer nucli urbà, el Poblenou ha patit un tancament del seu territori amb barreres naturals o artificials força impermeables. La platja, les línies de tren de Mataró i de Granollers, la Gran Via i el límit amb el municipi de Sant Adrià, amb el Besòs, han afavorit un sentiment d'aïllament en els habitants del Poblenou que, per altra banda, ha servit per a preservar la seva identitat social.

b) a aquest aïllament hi ha contribuït de manera important la deficitària xarxa de transport públic amb el qual ha estat dotat el Poblenou fins fa molt poc temps, fet aquest que ha provocat un contacte força reduït de la gent del Poblenou vers Barcelona i, potser encara més important, de la gent de la ciutat vers el Poblenou.

c) Un factor determinant en la gènesi de la identitat social de barri és la contribució que han fet les fàbriques a la configuració, no tan sols urbana i simbòlica com vèiem abans, sinó també a la configuració social del barri. La població del Poblenou neix i evoluciona a partir de l'activitat que genera la implantació industrial en la zona. L'entramat social que generen les fàbriques cristalitza aviat en moviments radicals de reivindicació dels drets de la població i en un conjunt d'entitats que aglutinen la vida social del barri, algunes de les quals encara avui mantenen la seva presència a nivell social i també simbòlic.

4. El Poblenou manté, des dels seus orígens, un lligam amb Barcelona que pot explicar-se a partir de relacions de tipus ecològic. La zona ha esdevingut, al llarg de la seva història, una àrea subsidiària de la metròpoli. Sigui quina sigui la seva activitat predominant, sempre ha esdevingut una zona de serveis i, en la majoria dels casos, serveis que, per la seva naturalesa, són molestos, malsans i insalubres com per tenir un lloc dins la ciutat. Un cop més, en els últims anys, aquesta tendència està començant a corregir-se, però aquest fenomen ha configurat un tipus de relació amb l'urbs molt característic.

5. El carrer de Sant Pere (actualment Marià Aguiló) esdevé l'eix del desenvolupament urbà del Poblenou, mentre que la Rambla del Poblenou (de més tardana implantació) es perfilarà com l'eix del desenvolupament social del barri.

A partir d'aquest moment, aquestes cinc línies d'argumentació seran desenvolupades en els següents apartats, reservant per al final les conclusions generals extretes d'aquesta anàlisi les quals podran ser connectades amb les hipòtesis de treball de l'estudi.

4.4.2. Un poble marítim d'esquenes al mar.

La història del Poblenou, en els seus inicis, no es pot desvincular de la de Sant Martí de Provençals, municipi de la plana de Barcelona documentat per primer cop com a "*Villa de Provincialis*" l'any 1004. Malgrat això, el nucli urbà de Sant Martí de Provençals quedava força lluny dels terrenys on ara es situa el barri, ja que es concentrava als voltants de l'església de Sant Martí de Tours i de la Sèquia Comtal, per sobre de l'actual Gran Via.

Al llarg d'aquest vast territori, fins arribar al mar, van anar implantant-se successivament diversos nuclis de població o barriades connectades i comunicades entre si per dos elements. Per una banda, les carreteres i camins veïnals que travessaven el municipi: carretera cap al Vallès, Camí Ral de Mataró, carretera d'Horta, camí de València,... Per altra banda, les diferents sèquies, recs i rieres que, en successius períodes, van proveir d'aigua els conreus, les pastures i les fàbriques de la zona, esdevenint un element essencial per a la seva transformació. D'aquesta manera, podem afirmar que, si hi ha

algun element que marquí de manera especial l'evolució del Poblenou, tant en la implantació del teixit urbà com del teixit social i també del simbòlic (fruit dels dos anteriors), aquest element és, sens dubte, l'aigua.

Efectivament, abans de la formació dels primers nuclis de població precursors de l'actual barri, hem d'imaginar-nos una zona on l'aigua domina tot el paisatge. Al nord, el riu Besós i la Riera d'Horta; al sud, la Riera del Bogatell (la qual empalmava amb la Riera de Mallà); a ponent, més o menys paral·lela a la línia costanera, la Sèquia Comtal; a llevant, el mar. I en el centre, una gran llacuna envoltada d'aiguamolls i canyissers. La toponímia de l'època és, en aquest sentit, ben il·lustrativa d'aquest paisatge pràcticament despoblat: el *Joncar*, la *Granota* o la *Llacuna* són diversos noms pels quals es coneixien els terrenys compresos entre la carretera de Mataró i el mar. L'any 1756 trobem un plànol que té per llegenda:

"Plan y demostración de porciones de terreno de los terminos de la ciudad de Barcelona, San Martin de Provencals, San Adrian de Basós y del total llamado La Granota y Juncá."

El Joncar, *Juncar* o *Juncà* comprenia una gran part dels terrenys pantanosos on ara s'aixeca el Poblenou. De límits imprecisos, aquesta zona mantingué aquest aspecte fins entrat el segle XIX, i era utilitzada com a pasturatge pel bestiar que, un cop sacrificat a l'escorxador de Barcelona, proveïa de carn a la

ciutat. També era utilitzada com a lloc de cacera, reservat a l'èlit barcelonina; fins i tot el 1802 hi anà el rei Carles IV (Arxiu Històric, 1982). El record d'aquesta zona donà lloc a un dels carrers originaris del Poblenou, el carrer *Joncar*, començat a traçar poc abans del 1850 per damunt d'un camí rural anterior, possiblement l'antic *Camí de la Sèquia* que al 1756 travessava tota la zona unint la Riera del Bogatell amb el riu Besós. El nom del carrer s'ha mantingut des de llavors fins els nostres dies. Per altra banda, també hi ha documentat un antic *Hostal de la Granota*, situat al Camí Ral de Mataró i molt a prop de l'estany de la Llacuna, el qual trobem referit com "*La Granota*" en un plànol militar de 1809 (Bonet Correa, 1991). El lloc en sí serà, amb el temps, un punt estratègic del nou barri doncs vindrà a coincidir amb el creuer de la carretera de Mataró i l'antic camí del Clot (o camí de Sant Martí de Provençals al mar), en el lloc conegut anys més tard com "*Els Quatre Cantons*", actual cruïlla Pere IV- Marià Aguiló. El topònim de *La Granota*, si bé va desaparèixer oficialment amb l'edifici, va ésser mantingut en la memòria popular de tal manera que, cap a finals del XIX i principis del XX aquest era el nom popular de la fàbrica de filats "*Esteban Forasté y Cia, José y Tomás Gifreda Herms.*", situada en la carretera de Mataró 258 (Suñol Gros, 1888, p. 56), ben a prop d'on hi havia hagut l'antic hostal. El que alguns anomenen "malnom" o, segons el propi Sunyol "nombres vulgares de los edificios" no és sinó el resultat de la plasmació en forma de topònim d'un espai que, un cop desaparegut, canvia d'objecte per mantenir el seu significat com a lloc de referència. Un altre exemple en aquest sentit és el de la fàbrica de farina "*Xammar*,

hermanos" anomenada popularment "*Molí de la Verneda*" (*op.cit.*). Per la seva banda, el lloc anomenat "*Els Quatre Cantons*" va donar nom a una de les revistes més idiosincràtiques del Poblenou i que existí en dues èpoques (1963-68 i 1973-78).

Pel que fa al terme *La Llacuna* té un origen evident: l'estany que pràcticament ocupava el que avui es considera el casc antic del barri. El nom va servir per a designar la zona alta d'aquest primitiu nucli urbà, mentre que la zona més propera al mar va anomenar-se el *Taulat* (posteriorment *Poble Nou*, mentre que *La Llacuna* mantingué el seu nom propi fins entrat el segle XX). L'explicació d'aquesta distribució geogràfica hem de buscar-la en la situació de la línia de mar (veure plànol de la suposada evolució de la costa en Carreras Candi, F., s.d., pp. 15-16) fins el punt que en el *Manual de novells ardots* trobem referida una petita batalla naval datada el 21 de juny de 1469 a on ja apareix aquest topònim:

"Lo dit jorn les dites Naus o la gent de aquelles, trameteren dos bargantins la vía de la Llacuna per levar un art de xavaga qui era intrat per pescar e foren armats certs lauts en a ribera de Levant e meteren-se entre les naus i los bargantins e prengueren la hu dels dits dos bargantins ab XVII hòmens." (cit. en Carreras Candi, s.d., p.14)

IL.LUSTRACIÓ 1. Plànol de Barcelona l'any 1718-19 on es pot observar la llacuna i els aiguamolls a on actualment s'ubica el barri del Poblenou. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972).

Segons el propi Carreras Candi, la trifulca "se tingué en l'encreuament de la Gran Via Diagonal ab la carretera de França, ço es, per los actuals carrers d'Almogavers, Trionf i Llacuna" (op.cit., p.14). Fins ací doncs arribava el mar en el segle XV.

L'estany de la Llacuna es dessecà a principis del segle XIX. En aquella època ja havia estat canalitzat mitjançant una sèquia denominada "*sèquia de la Llacuna*", o "*de Bórbom*" en record a l'enginyer que la va projectar, el tinent general Jorge Próspero de Verboom. El rec en qüestió desaparegué els primers anys del nostre segle i, malgrat que el curs de la riera correspon, més o menys, a l'actual traçat del carrer Llacuna, de la qual pren el nom, la seva presència ha perdurat també en el nom de la *Rambla del Poblenou*¹.

Altres denominacions antigues que fan referència al paisatge pantanós que imperà en la zona fins el segle XVIII i de les quals no hem trobat referents espacials contemporanis són "*El Canyet*" - antiga denominació del barri del Taulat- , el "*Prat de les Febres*" doncs eren terres dominades per aus migratòries i mosquits (els quals eren transmissors de les famoses i temudes febres palúdiques), o "*Les herbes de Llevant*". El que encara es manté present és el *carrer de Perelló*, nom posat per Carreras

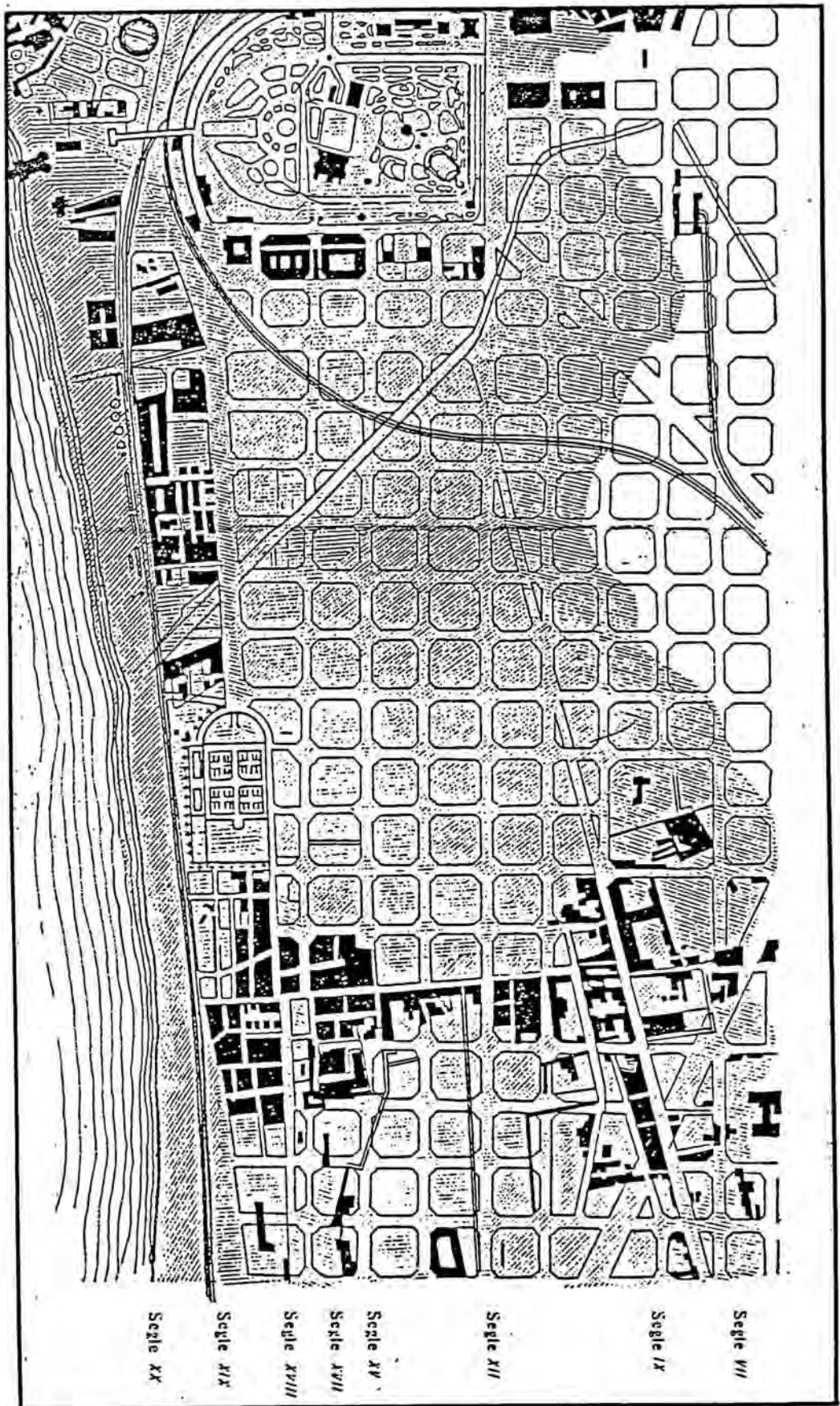
¹El terme "rambla" té aquesta acepció d'antiga llera de riera. A Barcelona tenim bons exemples com la Rambla de Catalunya (antiga Riera de Malla) o, més proper al barri que ens ocupa, la Rambla Prim (antiga Riera d'Horta).

Candi i que recorda un indret del Poblenou del segle XI²:

"Junt al Clot fins a la part de mar, y arribant també al Rech Comtal estava la partida dita Ça Perella (1024) o Lo Perelló (1126) paraules similars."
(Carreras Candi, s.d., p. 325)

Aquesta va ser la configuració geogràfica i paisatgística de l'actual Poblenou fins a començaments del segle XVIII. L'explicació és ben senzilla: mil anys enrera, el mar arribava pràcticament fins l'actual carrer Pere IV o, com comenta Carreras Candi "la constant retirada de les aygües, en l'espai de deu segles, ha fet quasi doblar la superfície a la antiga sufragània barcelonina" (s.d., pp. 1019-1020). Els sediments aportats pel Besós i per les rieres van anar guanyant terreny al mar progressivament, però aquest fenomen no respon tan sols a un fet natural. La construcció del port de Barcelona en el segle XV, juntament amb els corrents que arrossegueu la sorra al llarg del litoral barceloní van afavorir també l'acumulació de terres, més aviat inestables, en la zona.

²Cal afegir que, evidentment, trobem referències de denominació de la zona amb el nom del municipi al qual pertanyia, Sant Martí de Provençals (Figuerola, 1849, per exemple). Molt anteriorment, , en *El Archivo Condal de Barcelona* (Udina, 1951) trobem una sèrie de vendes de terres, entre els anys 986 i 990, per part de nobles, al matrimoni Vives i Ermovígia com a resultat de la caiguda de Barcelona a mans d'al-Mansur en els llocs referits com *La Calbera* i *L'Or-trobat*, els quals són citats també per Carreras Candi, així com en la *vila de Provençals*. Un cas semblant succeí en l'antic terme de Santa Eulàlia de Vilapicina (Duran, 1973).

IL·LUSTRACIÓ 3. Avenç de la línia de costa al llarg del temps. Com es pot observar, l'actual casc antic del Poblenou no existia en el segle IX. (Font: Carreras Candi, s.d.)

A la definitiva estabilització del terreny hi van contribuir, sens dubte, dos elements generats directament de l'acció humana sobre el territori. En un primer moment l'activitat agrícola i ramadera i, en un segon moment, coexistent inicialment de forma conflictiva amb el primer i posteriorment assolint una total hegemonia, la implantació manufacturera i industrial. Altra cop, ambdós fenòmens tenen la seva raó de ser en l'element predominant a la zona: l'aigua. Per una banda, els terrenys pantanosos van donar lloc a unes terres riques en pastures per al bestiar i productives en l'aspecte agrícola.

"També féu acréixer la prosperitat del terme de Provençals, la constant reculada de la mar, afegint-se-li cada cent anys no poques mojudes més de terra aptes per la agricultura, principal font de riquesa de dit lloch." (Carreras Candi, s.d., p. 459)

Per altra banda, aquesta abundància d'aigua afavorí la implantació de les fàbriques d'indianes, precursors de la posterior transformació industrial. Una llegenda d'un plànol de la zona anterior al segle XVIII així ho indica:

"Plano que manifiesta toda la extensión del terreno llamado la Granota y el Juncar, que sirve para pastos del ganado de la muy Iltre. Ciudad de Barcelona"

No en va, la zona també es denominava *Les Herbes de Llevant* i hi eren establerts terrenys de conreu, drenats per multitud de petites sèquies, coneguts com "*taulats*", on s'ubicàren les primeres masies: *Can Canals*, *el Taulat d'en Llimona*, *el mas de n'Alió*, *el Taulat de Mossèn Valls*, o la masia de *Can Pujades*, la qual donaria lloc posteriorment al carrer del mateix nom. El terme "*taulat*" esdevingué ràpidament topònim i aquest serà el nom del primer nucli de població, propera al mar, conservant encara avui el seu caràcter simbòlic ja que dóna nom a un carrer del barri i a la parròquia més important del Poblenou. Veiem com l'accepció del terme "*taulat*", originàriament sinònim de "*feixa*", perd el seu significat inicial, un cop desapareguts els conreus, per perdurar com a topònim representatiu de tota una zona i de tota una parròquia. El significat "*agrícola*" deixà pas al significat social que, conservat, nodrit i reconduït per la pròpia societat, ha perdurat fins als nostres dies, com una plasmació en l'espai urbà dels orígens històrics de la zona i de la memòria popular dels habitants del Poblenou.³

Per altra banda, aquest passat agrícola de la zona ha quedat plasmat en uns quants noms de carrers del barri. A part dels carrers *Taulat* (abans *Major de Taulat*) i *Pujades*, el carrer de *l'Agricultura*, el *dels Hortolans*, el *passatge del Camp* i el de *la Vinyassa*, en record de la sèquia del mateix nom, poden ser

³Malgrat l'origen del terme "*taulat*" procedeixi, segons Carreres Candi i la majoria d'historiadors del Poble Nou, del que aquí s'ha dit, és a dir, com a sinònim de *feixa*, Duran i Sampere (1973) atribueix els seus orígens al terme "*Teulat*" o cobert de les casetes que hi havien en els prats d'indianes. Aquesta tesi també és recollida per Fabre i Huertas (1980).

considerats com exemples.

Altres activitats complementaries de la zona són també la pesca i la caça, però amb poca incidència real. En quant a la pesca, l'activitat era minsa i bàsicament de subsistència per a unes poques famílies que vivien prop de la platja. La Barceloneta era, en aquest sentit, la zona de pescadors on es concentrava el màxim volum de negoci i activitat d'aquest sector. En quant a la caça, era bàsicament practicada per una èlit barcelonina, fins que la progressiva desaparició de la llacuna i dels canyissers van manllevar la fauna de la zona, fent desaparèixer aquesta activitat.

En síntesi, veiem com la influència del mar en la zona del Poblenou ha estat pràcticament la de cedir els terrenys per a la creació del futur barri però, ni en els seus inicis ni en les èpoques posteriors que a continuació passarem a analitzar, no ha jugat un paper decisiu en l'evolució de la zona, essent el motor principal de transformació l'aigua proporcionada pels aiguamolls, aqüífers, recs i sèquies. Anys més tard, amb la implantació al 1848 de la línia ferroviària Barcelona-Mataró, el mar quedarà encara més allunyat del Poblenou. Aquest fenomen té un efecte indirecte: la platja del Poblenou resta, al llarg de tota la seva història, com un espai residual, degradat i abandonat a activitats i implantacions marginals, com descriu Xavier Benguerel:

"Vam dedicar un parell de dissabtes a la tarda a explorar els «baixos fons» del Poble Nou. Després de sopar, amb lluna o sense, érem prou valents per a recórrer de dalt a baix l'únic «carrer» de la Marbella, encaixonat entre el mar i el terraplè de la via del tren: el barri més desesperat de Barcelona. En les meves novel·les n'he parlat sovint de la Marbella. Espectacle depriment, al·lucinant, revoltant, imperdonable. Hi ha barraques i barraques. Aquelles, bastides sempre provisionalment al sorral de la platja, sense altra il·luminació que uns llums d'acetilè que empudegaven l'aire, produïen la sensació d'estar muntades com un castell de cartes." (1971, p. 141)

IL·LUSTRACIÓ 4. Barris de barraques al Poblenou. (Font: Solà Morales, et.al., 1974).

La platja de la Marbella no deu el seu nom a la unió de les paraules Mar Bella, com generalment es creu, sinó que el seu nom significa reflux de les aigües del mar que és el que ha motivat la creació d'aquest arenal, com indica significativament el nom d'un carrer proper, el de *L'Arenal de Llevant*. En ell s'instal·laren barris de barraques els quals van esdevenir verdaderes barriades del Poblenou: el *Somorrostro* i el *barri de Pekin*.

Les barraques del *Somorrostro* sembla que es van formar amb l'arribada d'immigrants provocada per L'Exposició Universal de 1888 i van existir fins el 1966 en l'indret comprés entre la platja de la Barceloneta i la fàbrica de Gas Legon. El *barri de Pekin* es situà prop dels límits amb Sant Adrià de Besòs i, segons Carreras Candi el fundaren famílies xineses vingudes a Barcelona en 1870. La descripció del propi Carreras Candi és prou expressiva:

"Cases i carrers traçats fora de tota legalitat. La església, escoles y deu o dotze casetes més són obrades de calç y rajola. Tots los alberchs estàn arreglats ab estores, persianes, llaunes velles, fustes, canyes y algunes teules, que denotan la miseria del vehinat, quina major part viu de la pesca. Forman lo barri un carrer dit de Sant Salvador, entre la paret de l'estació y les cases de Pekín, y altre d'Alberó."(Carreras Candi, s.d., p. 1036)

Actualment el barri de Pekín s'ha traslladat a l'altra banda del riu Besós, dins del terme municipal de Sant Adrià, però durant molts anys va estar força arrelat al Poblenou: quan el temporal arrassava cases i barques, els pescadors de Pekín transitaven en silenci pel carrer de Sant Pere amb llençols estesos perquè la gent hi tirés diners. Tingué també parròquia pròpia, la de Sant Pere Pescador, creada al 1907 aprofitant una capelleta construïda el 1902.

Durant forces anys, la platja com a tal no va existir, essent només un abocador de runes i deixalles. L'època dels Banys de la Marbella, que presumia de tenir l'aigua més neta de tota Barcelona, quedaren enrera i fins i tot va perillar el Club Natació Poble Nou, una institució pel barri. La platja fou recuperada l'any 1981 per a l'ús públic i des de l'any 1991 s'ha convertit en un lloc d'atracció de tota la ciutat amb la construcció del Parc de Mar i del Port Olímpic.

IL.LUSTRACIÓ 5. La Platja de la Marbella l'any 1972. (Font: AA.VV. del Poblenou, 1992).

4.4.3. Les fàbriques: elements dinamitzadors urbans, socials i simbòlics del Poblenou.

L'activitat agrícola i ramadera característica dels primers anys va haver de coexistir, i molts cops lluitar, amb l'activitat industrial. Aquesta va començar a mitjans del segle XVIII amb la implantació dels "prats d'indianes", destinats al blanqueig de teixits de cotó, posteriorment estampats a mà amb resultats vistosos i atractius. Duran i Sampere (1973) es fa ressò de l'espectacular paisatge que ofería el Poblenou en aquells moments, contrastant el verd de les pastures amb la blancor de les teles esteses o el colorit dels seus estampats. Aquesta coexistència de colors no anà, però, exempta de tensions entre ramaders i "indianos" com el propi historiador explica:

"Per la banda del Besòs s'anaren formant els prats més importants: els de les fàbriques de Canals, de Glòria, de Bosch, de Sallés. Els de Canaleta, el futur baró de Vallroja, es repartí les terres a banda i banda del camí de València. Aquest fet donà lloc a una certa competència amb els ramaders, per tal com cada dia quedaven menys espais lliures per al pasturatge del bestiar. Tant fou així, que calgué establir un pacte d'avinença entre indianers i pastors: la ciutat donava nous terrenys als primers, però a condició de reservar un dia a la setmana per al lliure accés del bestiar."
(1973, p. 680)

Malgrat aquests intents de convivència, com es pot deduir fàcilment, l'activitat industrial tèxtil va anar guanyant terreny a les activitats primàries. La virtut de la zona era que oferia uns formidables dipòsits d'aigua per al tractament dels teixits. Els aqüífers formats després de la dessecació superficial de llacunes i aiguamolls juntament amb la disponibilitat de grans espais lliures són factors clau que afavoriren la implantació del tèxtil al Poblenou i, encara que posteriorment van implantar-se altres tipus d'indústries, aquest va ser el sector motor de la transformació espacial i social de la zona en aquests primers moments d'urbanisme incipient:

"Els prats anaren apareixent ací i allà com a cosa de poca permanència i sense obeir cap pla urbanístic. Ja era molt que respectessin els vells camins —que passaven entre les terres i les enquadraven. Els coberts i les casetes s'anaren convertint en edificis definitius, dedicats a les indústries, especialment a les indústries complementàries de les tèxtils." (Duran i Sampere, 1737, p. 680).

Aquesta va ser doncs la causa de la formació dels principals nuclis de població estable al Poblenou, compostats per col·lectius d'immigrants que treballaven en les fàbriques de la zona i que poc a poc anaren configurant un "*Nou Poble*" o "*el barrio nuevo de S. Martín de Provensals*" (Figuerola, 1849). El primer d'aquests nuclis de població fou el format al voltant de l'actual *Plaça Prim*, anteriorment *Plaça Isabel II* o, per transformació popular,

també anomenada *de Santa Isabel*, noms que encara avui perduren. Cal detenir-se uns moments per analitzar aquest lloc simbòlic del Poblenou i desfer alguns malentesos que avui encara són vius entre els habitants del barri.

La *Plaça Prim* i els seus voltants, que avui romanen gairebé intactes, té els seus orígens en el passat industrial de la zona. Però la seva proximitat al mar i l'estil arquitectònic utilitzat, copiat del de la Barceloneta, han contribuït a fomentar la creença de que, en els seus inicis, la zona era un barri de pescadors. A aquest fet hi ha contribuït, sens dubte, la presència, des de fa forces anys, del bar-restaurant *Els Pescadors*, que fa que alguns habitants coneguin el lloc com la *Plaça dels Pescadors*. Recollint en part aquesta idea, Xavier Benguerel fa una descripció d'aquest indret cap a principis de segle:

"En Vidal i Valenciano (ignoro si l'Eduard o en Gaietà) i en Juli Vallmitjana, tenien dos carrers que, junt amb els de Fernando Poo, Rocafort i Topete, donavenm a la placeta d'en Prim, àrea platgera que la taverna de l'Emili Miquel, «Els Pescadors», avalava. (...). Cases bessones, ben encalcinades, amb profusió de testos als balcons, ornamentats amb gàbies de cadernereres i canaris." (1971, pp. 72-73)

Ja hem comentat que, malgrat el Poblenou estigui al costat del mar, aquest no ha contribuït pràcticament gens en el desenvolupament de la zona i l'àrea de la *Plaça Prim* no és una excepció. Per reforçar aquesta idea, transcrivim unes paraules de Duran i Sampere:

"Potser el primer nucli veritablement urbà fou el constituït entorn de la plaça de Prim, plaça que encara conserva el seu caràcter inicial, copiat de la Barceloneta, i com si volgués tenir també una població marinera. Però el ferrocarril coster l'ha separat del mar i l'ha convertit en suburbi industrial, perdut entre parets i sense caràcter propi." (1973, p. 680)

En aquests moments, però, no podem parlar d'aquest espai com un lloc sense caràcter propi. És més, el seu reconeixement com a centre del casc antic i la seva conservació, respectuosa dels orígens, fa que la *Plaça Prim* sigui un lloc amb una presumible càrrega simbòlica per als habitants del barri.

A partir d'aquest nucli inicial, i sempre a l'emparament de les fàbriques i indústries, van anar apareixent altres barriades obreres. El *barri de Trullàs*, del qual només es conserva el nom del passatge, estava situat prop de la cruïlla entre el carrer Pallars i la carretera de Mataró (avui Pere IV) i celebrava les seves festes amb el seu propi nom. El *barri de la Plata*, conegut ja des de 1872, era una petita zona situada en el carrer Wad Ras, entre Independència (actual Badajoz) i Catalunya (actual Ciutat

de Granada). Aquest barri va prosperar ràpidament a partir de l'arribada de boters i gent que treballava en empreses de vins i alcohols; encara avui es coneix la zona pel seu nom inicial. La *França Xica* és una altra de les barriades sorgides a partir de la implantació industrial, en aquest cas de la fàbrica *Can Girona* on hi van anar a viure obrers francesos especialitzats. Aquesta estava formada pel rectangle que anava del carrer Enna (actual Ramon Turró) fins al mar, i entre el carrer Comerç (actual Bach de Roda) i Can Girona. També aquest nom sembla haver desaparegut totalment i, actualment, naus industrials d'aquesta zona han estat reconvertides com a estudis d'artistes i dissenyadors sota el nom genèric de *Palo Alto*.

Molt sovint, van ser les pròpies indústries les catalitzadores de la urbanització del Poblenou, ja que, al costat de les fàbriques, es construïen els blocs d'habitatges que allotjaven als seus treballadors, al més pur estil del Manchester de l'època. No en va, a la zona se la coneixia com "El Manchester Català", títol compartit per la ciutat de Sabadell segons destaca un dels diaris oficials de l'Exposició Universal de 1888. En aquest urbanisme incipient, les fàbriques tenien a més una funció d'orientació dins del poble, és a dir, funcionaven a manera de fites en terminologia de Lynch:

"... un dels trets que caracteritzaven el Sant Martí de la segona meitat del segle XIX (era) el decisiu paper de les fàbriques en l'organització de l'espai, la qual cosa comportava que molt sovint els

establiments fabrils fossin la referència obligada a l'hora de situar els altres elements que, juntament amb ells, configuren el paisatge." (Arxiu Històric de Sant Martí de Provençals, 1982, p.16)

Un cop la trama Cerdà va implantar-se, aquests carrers situats entre fàbrica i habitatges van adoptar la configuració de passatge, element característic de l'entramat urbà del Poblenou i que, com veiem, no respon als mateixos criteris que els passatges dissenyats per Cerdà per a la resta de l'Eixample de Barcelona.

Si les fàbriques i indústries van ser el primer motor urbanístic del Poblenou i elements clau per a l'orientació i desplaçaments dels seus habitants, la seva presència a nivell simbòlic ve determinada per l'impacte que van tenir en la toponímia dels carrers del barri. Alguns d'ells responen a motius temàtics o a la implantació industrial de la zona com el *carrer del Treball*, *de la Indústria* (actual Llacuna), *dels Pellaires* (o Curtidores), *del Gas*, *del Gasometre*, o el *dels Ferrers* (o Herreros). Gran part de passatges, però, prenen els noms de la fàbrica allí instal·lada o dels seus propietaris. Fent un estudi comparatiu de les dades aportades pel nomenclator *Els carrers del Poble Nou* (Arxiu Històric del Poble Nou, 1982) amb les de la "Guía de San Martín de Provensals" (Suñol Gros, 1888) trobem relatats els següents carrers que responen a aquest criteri:

- Ptge. de la Teneria (Teneria de San Pablo, fàbrica d'adobs i cuir)
- Ptge. de Bori (Borri, fabricants blanquers)
- Ptge. de Borrell (Teodor Borrell, industrial de filatures)
- Ptge. Bosch i Labrus (abans dedicat a Joaquim Bosch, propietari del "Prat dels Pintats")
- Passeig de Calvell (Joan Calvell, propietari de "la Corderia")
- Ptge. de Cantí (Domenec Cantí, fàbrica de tinys a "Can Culleres")
- Ptge. de Casas Jover (Joaquim Casas Jover, estampats)
- Ptge. de la Fabrica Vilarasau (fàbrica amb aquest nom)
- Pça. de Vilarasau (idem anterior)
- Ptge. de Ferrer i Vidal (José Ferrer i Vidal, propietari de les "Indústries Ponsa", estampats)
- Ptge. d'en Klein (Georges Klein, productes de goma)
- Pça. Klein (idem anterior)
- Ptge. Ricart (Ricart y C^a., estampats. Avui el passatge es diu Marqués de Santa Isabel)
- Ptge. de Saladrigas (Rafael Saladrigas, propietari de les "Indústries Casamitjana", d'estampats)
- Ptge. de Trullàs (Jacint Trullàs i Payarol, industrial)
- Ptge. de Cusido (propietari de "Can Canletes")

Altres passatges duien el nom dels propietaris dels terrenys com el *Ptge. de Casamitjana*, de *Venero*, de *Vieta*, de *Mallart*, de *Masoliver*, de *Ibañez*, de *Joaquim Pujol*, de *Aymà*, etc. En definitiva, molts noms de carrers de l'actual Poblenou no deuen els seus orígens a decisions arbitràries dels planificadors urbans sinó que són el record viu del passat industrial del barri el qual, un cop desaparegudes moltes de les fàbriques, es manté present a nivell simbòlic.

Però les fàbriques del Poblenou no tan sols tingueren la virtut de configurar toponímicament al barri. En els seus sobrenoms o noms donats popularment, sovint molt més utilitzats i vius que el nom oficial, s'hi troben reflectits molts dels elements representatius de la seva història. Ja hem comentat anteriorment el cas de la fàbrica Forasté y C^a anomenada popularment "*La Granota*" en record de l'antic hostel de la carretera de Mataró:

"A. 1863 (22 Octubre). Pau Manich obté permís de construir una fàbrica a *La Granota*.- A. 1892 (12 Agost). Qüestió sobre uns safareigs públichs en «*la Granota, en las inmediaciones de la carretera de Mataró*»." (Carreras Candi, s.d., p. 1036)

Veiem, però, altres casos. Al 1864 fou tancada "per la fetor que feya" una fàbrica anomenada "*lo Canyet*" que era com anteriorment es denominava la zona del Taulat (Carreras Candi, s.d., p. 1026). El mateix Carreras Candi fa referència a fàbriques anomenades "*Prat de les Febres*" (propietat d'Anton Cabús i C^a.) i "*Febres Noves*" (propietat dels germans Solà), noms amb els quals, com ja hem vist, eren anomenats antigament els joncars i canyissers. En la Guia de Suñol i Gros (1888) trobem una relació interessant de sobrenoms de fàbriques de l'època. Així doncs, n'hi ha que fan referència a l'antiga Casa de la Quarentena com la fàbrica de tinys de Joaquim Porxas anomenada "*La Corantena*", o una altra que, situada prop del Cementiri, rep el nom molt apropiat d'"*Esperits*" (Folch Albiñana y C^a). També hi ha referència a l'antic "*Molí de la Verneda*" (Xamar Hnos.) o "*Prat Nou*" (Juan Anchon), fàbrica de blanqueig que recorda els antics prats d'indianes.

Per últim, altres fàbriques han conservat el seu sobrenom popular transformant-se en altres espais representatius de l'actual barri. És el cas de "*Can Felipa*", antiga Indústries Catex en els terrenys de la qual hi ha un equipament municipal que ha conservat el sobrenom primitiu.

En síntesi, hem vist com les fàbriques i indústries del Poblenou, a més d'originar el desenvolupament social i urbanístic de la zona, han contribuït de manera especial a mantenir la seva presència històrica a través de la toponímia, esdevenint veritables dipòsits simbòlics per al barri. Els antics topònims de la zona passen a ser recreats en els sobrenoms de les fàbriques més importants, en un forma de construcció social sota la qual persisteix la tradició històrica i que passa a enriquir el nivell simbòlic d'identificació amb el barri.

4.4.4. Factors determinants de la identitat del Poblenou.

4.4.4.1. Un barri amb un caràcter essencialment obrer.

Per altra banda, van ser també les fàbriques les promotores d'un sentiment d'identitat social peculiar i característic del barri, a través de les pràctiques socials que es desenvoluparen en torn seu. Anteriorment hem comentat que els primers habitants del Poblenou eren immigrants que van arribar per treballar en les indústries, vivint al costat d'elles i relacionar-se amb la resta de treballadors. La configuració inicial del barri, però, no semblava afavorir massa una consolidació del teixit social, en primer lloc perquè tampoc estava consolidat un teixit urbà estable i coordinat sinó que eren un conjunt de barriades independents, cadascuna amb personalitat pròpia les quals, sense cap ordre urbanístic, es dedicaven a ocupar els espais intersticials deixats per les fàbriques. A principis de l'actual

segle cal distingir vuit barriades a la zona: la Llacuna, el Taulat, la Plata, Trullàs, La França Xica, el Somorrostro, el Transcimentiri i Pekin (aquestes tres últimes, barriades de barraques). En segon lloc, molts dels emigrants no venien només de Catalunya sinó de moltes diferents parts del país, la qual cosa dificultava encara més el fet integrador. En 1888 Suñol i Gros escrivia:

"Su población [referida a Sant Martí], que no excede de unas 26,000 almas, està compuesta en sus tres cuartas partes de gentes procedentes de todas las provincias de España y aun del extranjero, de manera que puede decirse que todas se hallan aquí representadas." (1888, p. 7)

I, uns anys més tard, referint-se ja al Poblenou, Carreras Candi assenyala:

"Des dels primers anys de la seva formació, s'ha caracterisat la barriada per lo gran nombre de gent forastera. Se fà constar, ab referencia al any 1909, que són tants los originaris de les vehines provincies de Terol y Castelló que «en el barrio de la Plata y sus afluentes, el que se atuviera al lenguaje de sus moradores, le parecería que no pisa tierra catalana» [El Correo Catalan, 1 de setembre de 1909]." (s.d., p. 1028)

Però, malgrat la disgregació de les barriades i la diversa procedència dels seus habitants, aviat el Poblenou va començar a tenir una vida pròpia intensa. Tres poden ser els elements clau per a produir tal fenomen social: l'activitat política-sindical dels seus habitants, les entitats que recullen la vida social paral·lela a la fàbrica i l'aïllament espacial al qual ha estat sotmesa la zona.

En quant al primer d'aquests factors, és de bona lògica constatar que el caràcter obrer dels habitants del Poblenou facilità l'ambient propici per a reivindicacions, vagues i revoltes de caràcter radical, sobre tot durant els primers anys d'industrialització:

"El caràcter essencialment obrer dels primers pobladors del Poble Nou facilità aquest caràcter i el matingué a través de múltiples contingències com a color típic del barri, abundòs de vagues, de discursos inflamats i de lluites socials de diversa violència, fins que el mateix creixement n'absorbí i n'anul·là les toxines inicials per a convertir la nova urbanització en territori propici a una evolució ràpida i florent." (Duran i Sampere, 1973, p. 681)

Sembla ser que ens aquests primers anys del Poblenou hi arribaren seguidors del socialista utòpic Étienne Cabet, autor del *Viatge a Icària* i que, per això, el Poblenou prengué inicialment el nom d'*Icària* tal i com consta en el plànol de la zona dibuixat per

Ildefons Cerdà l'any 1855. El nom d'Icària encara es conserva avui en una de les avingudes del barri. Tanmateix, la construcció del nou barri de la Vila Olímpica del Poblenou prengué el nom de *Nova Icària*, potser en un intent per tornar a reconstruir, a finals del segle XX, el model de societat ideal que preconitzaven Narcís Monturiol i els altres socialistes utòpics o, el que sembla més versemblant, per recollir a nivell simbòlic un dels motius més emblemàtics del Poblenou en una zona destinada a ser símbol de progrés i modernitat pel barri i per tota Barcelona.

Però no tot eren idealismes utòpics en el Poblenou de finals del segle XIX. La realitat reflectia una zona altament contaminada pels fums de les fàbriques, sense una bona urbanització ni xarxes de serveis bàsics, amb un totalment insuficient i unes condicions de vida dures i malsanes pròpies dels suburbis industrials de l'època. L'agost de 1872, l'Ajuntament de Sant Martí expressava la seva preocupació per les condicions higièniques del barri del Taulat i el 1874 el diari *El Martinense* feia una relació dels problemes pendents al barri:

"Manca d'enllumenat de gas als carrers.

Existència d'un dipòsit de letrines per sobre de la carretera de Mataró, que empudegava l'ambient.

Manca de normativa per al llençament de deixalles fabrils.

Beneficiència insuficient.

Inexistència d'escoles per adults, en bona part analfabets.

L'única església del barri, Santa Maria del Taulat, estava tancada des de 1873." (en *Arxiu Històric del Poble Nou*, 1991, p. 28)

Així doncs, les condicions laborals per una banda i les condicions de vida en quant al barri en general i als habitatges en particular varen fer que al llarg de la seva història, el Poblenou es caracteritzés per ser un barri de clara tendència radical, provocant nombrosos conflictes i lluites que, possiblement, van afavorir un sentiment de solidaritat i d'identitat compartida entre els seus habitants. Als anys 70 del segle passat, la força del republicanisme i de l'obrerisme van ser decisius per fer front a l'ofensiva carlina. En tot Sant Martí, estaven afiliats a la Primera Internacional 1.250 obrers. També per aquestes èpoques es fa formar la Federació Regional Espanyola de l'Associació Internacional de Treballadors, de caire anarquista. A principis de segle, el republicanisme radical de Lerroux va propiciar al Poblenou un total de 10 entitats:

- Centre Democràtic Radical del Poble Nou (1904-1939)
- Centre Republicà Radical Instructiu de Sant Martí (1903)
- Joventut Republicana Radical Instructiva del Districte (1901-1918)
- Fraternitat Republicana Instructiva o Ateneu Obrer Republicà del Poble Nou (1890)
- Centre Republicà Progressista Radical (1909)
- Joventut Democràtica Radical Instructiva del Poble Nou (1911)
- Casa del Pueblo del Somorrostro (1911)
- Centre Instructiu Republicà Radical Castellonenc (1918)
- Fraternitat Republicana Instructiva Martinenca (1904)
- Casa del Pueblo de Pekin (1906)

(Font: *Arxiu Històric del Poble Nou*, 1991, pp. 50-51)

En les eleccions del 16 de febrer de 1936, el Front Popular d'Esquerres va aconseguir, en el districte en el qual s'incloïa el Poblenou, 23.000 vots en front dels 6.700 que va aconseguir el Front Català d'Ordre (op.cit., p. 57) i, al principi dels anys 30, el Bolc Obrer i Camperol del Poble Nou va arribar a ser tan influent que, a finals de 1931, "el grup de venedors La Batalla al barri era el més important de Barcelona" (op.cit., p. 57).

Serveixin aquestes dades com a indicadors de la consolidació que tingueren en el Poblenou les idees obreristes i radicals, de la gran afiliació que professaren i de la influència que tingueren entre els seus habitants.

4.4.4.2. Les entitats com a nuclis de la vida social del barri.

Però aquest fenomen, per sí sol, no dóna compte de la cohesió social existent en el Poblenou. Cal també fer referència al conjunt d'entitats que, amb caràcter divers, van anar apareixent dins del barri i que, paral·lelament a la vida de les fàbriques, van anar consolidant el teixit social, esdevenint amb el temps elements simbòlics de la història local. Al 1888, parlant de Sant Martí, Suñol i Gros comenta:

"El numero de sociedades recreativas es bastante considerable y las más de ellas atienden con predilección y notable celo el fomento de la instrucción. *La Alianza, Casino Provensalense, Circulo*

Recreativo Martinense, La Unión y El Fomento Martinense, ocupan entre todas el lugar preferente, y se hallan instaladas en hermosos edificios construidos á propósito, teniendo vastos salones y teatro (...). Puede decirse que mejores edificios que los citados, no los tiene sociedad alguna de los pueblos del llano." (1888, p. 11)

En aquest sentit i força anys més tard, Fabre i Huertas escriuen:

"Dins el panorama general no hi ha cap mena de dubte que el Poble Nou és en teoria un barri privilegiat: té sobre el paper un reguitzell d'entitats que parlen d'un passat i d'un present força importants quant a la vida social." (1980, p. 108)

Potser una de les entitats més antigues, importants i característiques del barri hagi estat el *Casino L'Aliança del Poble Nou*, fundat l'any 1869 i ubicat inicialment en la cantonada del Passeig del Triomf (actual Rambla) amb Wad Ras, canviant la seva seu l'any 1929 per ubicar-se a la Rambla cantonada Joncar.

Aquest local, sigui per la seva privilegiada situació en la Rambla del Poblenou, sigui per l'activitat i els esdeveniments que s'han donat en ell, o bé per tots dos motius alhora, ha esdevingut amb el temps un element simbòlic del barri de primer ordre i un reflex de la vida social del Poblenou.

Des del principi de la seva història, aquesta entitat (com també moltes altres) es dedicà a fomentar l'associacionisme a l'hora que cobria serveis dels quals el Poblenou estava força mancat. Un d'aquests, per exemple, era la manca d'escoles que instruïssin a una població majoritàriament analfabeta:

"La Alianza, sobre todo, puede citarse como sociedad modelo, pues á más de darse clases á alumnos de ambos sexos, tiene establecida con carácter particular caja de ahorros y monte pío." (Suñol Gros, 1888, p. 11)

A *L'Aliança del Poble Nou* està lligada gran part de la història del barri i, malgrat la seva trajectòria hagi tingut signes polítics ben diversos, la seva importància simbòlica és avui inqüestionable. Veiem ràpidament alguns trets de la seva evolució i entendrem millor aquest fet.

Ja l'any 1880, els socis de *L'Aliança* recollien diners pel llavors carrer del *Triomf* per ajudar als aturats. Al 1896, juntament amb altres entitats, formà una coordinadora per ajudar econòmicament als soldats que tornaven de la Guerra de Cuba i, a tal efecte, es realitzaren obres de teatre en els seus locals. Al 1874 tenien una publicació periòdica pròpia: "*La Alianza*". Cap els anys 20 del nostre segle i, amb el cop d'estat de Primo de Rivera, *L'Aliança* es posà al costat del partit del dictador, la *Unión Patriótica*, provocant l'escissió de l'entitat. Es formà un nou *Casino* a la Rambla cantonada amb el carrer Joncar; inaugurat l'any 1929 és el que coneixem avui. De llavors ençà el nou local

passà a anomenar-se *Casino L'Aliança* mentre que l'antic es coneixia per *L'Aliança Vella*. Des de llavors i fins la desaparició de l'antic local, el 15 de maig de 1975, ambdues entitats van tenir vides a cops coordinades, a cops paral·leles i independents.

Durant l'esclat de la Guerra Civil, les Joventuts Llibertàries es van fer fortes a *L'Aliança Vella*. Posteriorment va ser una de les dues seus de la Falange. Al acabar la guerra, el *Casino* va anar guanyant terreny a *L'Aliança Vella* encara que va mantenir-se lligat a les classes socials més burgeses i benestants. Durant aquella època, en ell s'hi feien els balls més "senyors". Tant una com altra entitat tingueren força temps cinemes en els seus locals.

Apunt de desaparèixer *L'Aliança Vella*, el *Casino* encara donava mostres de l'esperit reaccionari que el caracteritzà durant aquells anys: fins al 1974 no s'autoritzà a les dones de fer-se'n socis. Amb l'arribada de les llibertats democràtiques, però, el *Casino L'Aliança*, així com altres entitats històriques que havien subsistit al pas del temps, va experimentar una renovació i revitalització importants. Del *Casino* van sorgir iniciatives com la "Marxa per la llibertat, admistia i estatut d'autonomia", el Congrés de Cultura Catalana, o recitals al teatre "Off Barcelona". Actualment es realitzant un gran nombre d'activitats culturals, lúdiques i esportives i, malgrat el pas dels anys, continua tenint una notable força en la vida social del barri.

Si bé fins ara ens hem centrat en l'evolució del *Casino L'Aliança*, no podem oblidar altres entitats que arrelaren amb força al Poblenou i que avui dia, encara que amb propòsits diferents, continuen presents al barri. D'interès especial són les cooperatives de consum, entitats creades pels propis obrers que tenien per finalitat facilitar la venda de queviures a preus més econòmics a més de fomentar activitats socials i culturals. Entre les més importants destaquen *La Flor de Maig*, *L'Artesana*, *Pau i Justícia*, *El Porvenir Social* (desapareguda l'any 1873) o *La Familiar* (fusionada posteriorment amb *L'Artesana*).

L'any 1890, setze treballadors van fundar, amb 25 pesetes per cap, la cooperativa *La Flor de Maig* la qual va tenir local propi, al carrer de Wad Ras cantonada amb el passatge Bori, des de l'any 1896. Des dels seus inicis, comptava amb un nombre de socis que, pagant una quota fixa, es comprometien a comprar una determinada quantitat de productes. A l'hora, la cooperativa ofería ajuts per aquells socis que passessin dificultats, la qual cosa era massa corrent en aquelles èpoques. Malgrat la seva precària situació econòmica, *La Flor de Maig* va sobreviure a moltes altres cooperatives que es van anar enfonsant, i va esdevenir la cooperativa més important de Barcelona i de Catalunya, arribant a tenir disset sucursals. L'any 1940, però, tan sols n'hi restaven quatre, tres d'elles al Poblenou, i va acabar desapareixent com a entitat cooperativa l'any 1950. L'any 1978, l'històric edifici va ser recuperat com a entitat cultural-recreativa amb el nom d'*Ateneu Popular La Flor de Maig*. Amb 700 socis emprengué activitats de caire públic i creà les Festes del

Maig de les Flors.

Altres antigues cooperatives que pràcticament han desaparegut en els nostres dies són *L'Artésana* (creada l'any 1876) i *Pau i Justícia* (nacuda al 1895).

Pel contrari, entitats que encara avui són presents en el Poblenou són el *Centre Moral i Cultural*, mantingut amb diferents noms des de 1909. l'*Ateneu Colon* fundat l'any 1889, o el *Club Esportiu Júpiter*, creat l'any 1909 en la cerveseria que avui és l'orxateria *El Tio Che* i que, fins el 1948, tenia el seu camp de fútbol en els terrenys on avui es troba la *plaça del Doctor Trueta*, coneguda popularment per *Lope de Vega* i, fins i tot per la *Plaça del Júpiter*. Aquest és l'espai verd més gran del Poblenou preolímpic, dedicat a Josep Trueta i Raspall, metge famós que va néixer al barri l'any 1897.

Per completar aquestes línies dedicades a les entitats de caire social del Poblenou, hem de fer forçosa referència a una de les manifestacions culturals més pròpies de la societat poblenovina i que millor representen l'esperit de solidaritat i d'identitat dels seus habitants: les corals fundades per Josep Anselm Clavé, conegudes també pels *Cors de Clavé* que, uns cops amb locals propis i uns altres aixoplugats en algun bar o alguna entitat, recollen en les seves lletres els sentiments d'aquella comunitat. *El Sabre de Plata* (fundada l'any 1896), *Els Democràtics*, *La Moderna*, *Proa al Mar*, *L'Artésana*, *Pau i Justícia*, *El Júpiter*, són algunes d'aquestes corals avui totalment

desaparegudes però que tanta importància van tenir en la societat de l'època i en la consolidació de la seva identitat.

4.4.4.3. El transport com a primrer factor d'aïllament de la resta de Barcelona.

Aquesta identitat també va anar configurant-se a partir d'un altre fenomen, no tan voluntari però igualment decisiu. Des dels seus inicis com a nucli de població, el Poblenou ha estat aïllat espacialment de la resta de Barcelona per barreres arquitectòniques força impermeables i aquest fet no ha estat degudament corregit mitjançant línies de transports públics que el connectessin amb la ciutat eficientment.

Fins fa molt poc temps, el Poblenou s'ha trobat envoltat per un conjunt de barreres físiques difícilment superables: el ferrocarril de Mataró que el separa del mar; la Ciutadella (bé en forma de fortalesa o de parc) i la línia del ferrocarril de Granollers que el separen de la Barcelona antiga i del nucli martinenc del Poblet (avui Sagrada Família); la Gran Via i posteriorment l'autopista -la qual segueix l'antic traçat de la *Via Marina* de l'època romana- el separen de la resta de Sant Martí i, concretament, del Clot; i la riera d'Horta i el riu Besós eren considerats com a límits amb el municipi de Sant Adrià.

L'any 1848 s'inaugurà la primera línia fèrria de l'Estat, que anava de Barcelona a Mataró i creuava la platja de la Marbella. Però no va ser fins quaranta anys més tard que el Poblenou tingué estació pròpia, al costat de la fàbrica de Can Girona. Al 1860 entrava a treballar el primer guardaagulles d'Espanya, al carrer de la Jonquera (aleshores Jaume I) i al 1861 s'obri el carrer del Ferrocarril. L'any 1852 s'inaugurava la línia de Granollers. El trànsit ferroviari per Sant Martí en aquella època, com veiem, era força important:

"Atraviesan su término las líneas férreas de Barcelona á Francia por el litoral, de Barcelona á Francia por Granollers, de Tarragona á Barcelona y Francia, de los Directos de Madrid á Barcelona, las cuales se unen en una sola vía con las dos anteriores; de Barcelona á Zaragoza, y la de San Juan de las Abadesas, que utiliza actualmente la de la anterior por estar todavía en construcción su vía propia; cruzando por tanto este término todos los trenes de entrada y salida de Barcelona en una totalidad aproximada de 150 cada 24 horas." (Suñol i Gros, 1888, p. 7)

El beneficiis que va aportar tant trànsit, però, no van afectar pràcticament al Poblenou, essent més una barrera que un mitjà de comunicació.

Pel que fa al transport públic rodat, el Poblenou tampoc ha estat especialment afavorit. El 22 de juny de 1874 s'inaugurava el tramvia de cavalls del Port al Poble Nou, pel Passeig del Cementiri i el carrer Taulat, línia que, un cop electrificada, portarà el número 36. La zona final del trajecte, en la cruïlla Taulat/Rambla serà amb el temps un important lloc de trobada, fins el punt de que, avui dia, encara es coneix popularment la zona com "el 36".

Al 1881 comencen les obres del tramvia Barcelona-Sant Martí-Badalona que, al 1893 passarà a ser servida per vehicles a vapor i al 1904 ja serà elèctrica. El 1910 s'inaugura el tramvia elèctric Plaça Urquinaona-Cementiri Vell-Poble Nou que, posteriorment donarà lloc a la línia 41. Al 1916 apareix la línia de "Ripperts" (omnibús de tracció animal) entre el Clot i el Poblenou. Serà canviada per autobusos al 1925 i entre el 1936 i el 1960 el Poblenou no comptarà amb cap línia d'autobusos, a excepció d'aquesta anomenada popularment "La Catalana". Característic d'aquesta línia és el seu original recorregut que va en sentit mar-muntanya, connectant el Poblenou amb el Clot però no pas amb el centre de Barcelona i que avui encara es conserva amb el microbús de la línia 92.

En quant al metro, la seva presència al Poblenou encara ve ser més tardana. Mentre que la primera línia de Barcelona fou inaugurada entre Plaça Catalunya i Plaça Leseps al 1924, no és fins als 70 que comencen les obres per portar el metro al Poblenou. Però un incendi l'any 1974 les retardà encara més i

no serà fins l'any 1977, 53 anys més tard d'aquella primera línia barcelonina, que el metro arribarà al Poblenou com a perllongament de la línia IV.

4.4.4.4. Les grans vies de comunicació com a segon factor d'aïllament.

Hem vist les grans dificultats que tingué el Poblenou per connectar-se a Barcelona a través del transport públic. La trama urbanística de la zona tampoc va contribuir a obrir vies que contactessin amb la resta de Sant Martí i de Barcelona. La trama d'eixample de Cerdà va trobar forces dificultats per endinsar-se al Poblenou. L'urbanisme espontani imposat per les fàbriques, l'especulació del sol per part de la burgesia barcelonina i la interpretació que del projecte feu Rovira i Trias (el qual havia perdut el concurs de projectes d'eixamples a favor de Cerdà) van ser els principals factors causants d'un entramat urbà on hi conviuen sense ordenació definida carrers estrets del casc antic, illes Cerdà, passatges fabrils i carrers importants interromputs per edificis industrials. A més, l'any 1896 la Gran Via arriba a Sant Martí tallant-lo en dos.

"A. 1892 (28 Octubre). Se projecta urbanisar la Gran Via immediatament.- A. 1896 (20 Janer), Es construïda la secció de la Gran Via des del carrer de Sant Joan de Malta al de Marina.- A. 1897 (27 Juliol). Es construïda la secció de la Gran Via des del carrer de

Marina al de Sicilia." (Carreras Candi, s.d., p. 1032)

La posterior implantació de l'autopista ha contribuït a l'accentuació d'aquest fenomen i avui trobem un conjunt d'habitatges (en alguns dels quals hi viuen els antics barraquistes del Transcimentiri) que, mirant cap a l'autopista i d'esquenes al Poblenou, han perdut gran part de la relació amb aquest formant un barri heterogeni i difós.

Un cop configurada aquesta "illa" que hem descrit, s'han anat fent intents de connexió de vies de circulació. Al 1886 es finalitzava el Pont sobre el Besós i el tramvia arribava a Badalona. Molt més tard, l'any 1929 es construeix el pas elevat del carrer Almogàvers per a autobusos i trànsit rodat en general. Al 1951 es finalitza el pas elevat sobre el ferrocarril en el carrer Pallars, la qual cosa evita el pas a nivell del carrer Pere IV.

IL·LUSTRACIÓ 6. Obres del pas elevat del carrer Almogàvers a l'alçada del carrer Marina l'any 1928. (Font: Memòria de la Comisión Especial de Ensanche, 1928)

4.4.4.5. Conseqüències.

Aquest aïllament espacial i aquesta inconnexió amb la resta de la ciutat d'un teixit social dispers en quant als orígens però homogeni en quant a categoria social i formes d'ocupació, que troba el seu estil de vida entre les jornades laborals a les fàbriques i les activitats socials d'un reguitzell d'entitats configuren un paisatge social propici per a germinar un fort sentiment d'identitat i un sentiment d'arrelament al barri que encara avui es pot detectar.

Aquest sentiment d'identitat s'ha vist traduït, al llarg de la història, en intents d'independència i segregació del terme de Sant Martí de Provençals. El Poblenou va reclamar la independència sense èxit els anys 1851 i 1860. El 1863:

"Devant la pretensió dels vehins y propietarios del Taulat y Poble Nou de segregar-se de Sant Martí, lo Governador demanà a aquest Municipio l'informàs sobre «la distancia que media entre el centro del barrio del Taulat ó pueblo nuevo y el de San Martín», sobre sa població y comunicaciones. Respongué l'Ajuntament que distarían dits centres uns 1,300 metres, que lo Taulat tenia 815 habitants, segons lo darrer cens, y que-s comunicavan per camins particulars y un carrer del Clot a la platja, que «toma en dicho transcurso diferentes denominaciones» (1 Octubre 1863)." (Carreras Candi, s.d., p. 956)

La situació continuà tensa i, segons narra el propi Carreras Candi, el març de 1870:

"Los habitantes del Taulat declaren que no podien marxar ab armonia administrativa ab Sant Martí «en la realización de las mejoras de la población y en la aplicación de los principios democráticos á causa de pertenecer, la mayoría de dicho barrio, á la clase industrial y á la clase agrícola los habitantes del Clot, Sagrera y Montaña». S'acordà la segregació del barri del Taulat per set vots contra sis (31 Març 1870). L'acta d'aquesta sessió està sense cap signatura. Lo 20 Abril 1870 era destituit aquell Ajuntament y entronisat altre de reyal ordre, y a 18 Octubre 1870, la Diputació anulà l'acord de l'Ajuntament de Sant Martí de segregació del seu barri del Taulat." (op.cit, p. 956)

La rivalitat entre el Poblenou i Sant Martí, especialment amb el barri del Clot, era doncs molt forta i ja venia de lluny. Malgrat tot, l'Ajuntament intentà complaure a ambdós nuclis urbans i així, quan al 1868 es va construir el nou edifici de la Casa de la Vila (a l'actual Plaça Valentí Almirall) es va procurar que estigués el més a prop possible del Poblenou, orientant la seva façana vers ell. Tanmateix, quan es va projectar un mercat cobert pel Clot (11 de febrer de 1887) es va projectar també un de molt semblant al Poblenou (25 de febrer de 1887), el Mercat de la Unió -situat en la plaça del mateix nom i dissenyat per Pere Falqués-,

acabant-se tots dos l'any 1889. Però, com indica Carreras Candi:

"... los vehins d'aquest, se conceptuavan disgregats de Sant Martí y encara se-ls troba en 1895, datant los documents a nom de Poble Nou o Pueblo Nuevo, com si fós un municipi diferent." (s.d., p. 1028)

Pocs anys més tard era tot Sant Martí el que s'alçava davant la pretensió de Barcelona d'annexionar-se aquest i altres municipis de la plana, fet que acabà succeint al 1897. De tota manera, la relació del Poblenou amb Barcelona tenia unes peculiars característiques que poden explicar-se a través d'una relació ecològica de dependència: Barcelona ubicà en el territori del Poblenou gran part dels serveis que, per ser molestos, nocius o malsans decidí excloure del recinte emmurallat. Amb el domini real del sol per part dels barcelonins, el Poblenou va anar evolucionant al ritme que li imposava l'urbe malgrat, com ja hem vist, la seva societat marcava un ritme paral·lel i fins i tot oposat al de la ciutat.

4.4.5. El Poblenou, zona subsidiària de serveis.

Una de les primeres actuacions en aquest sentit va ser la construcció del nou Cementiri General de la ciutat -posteriorment denominat *Cementiri de L'Est* o *del Poble Nou*-, aprofitant una zona de terrenys erms i gratuïts que s'estenien més enllà del Portal de Mar, prop de la platja. Un altra factor de localització

va ser la preocupació de les autoritats per evitar les epidèmies, tan freqüents a l'època; la despoblació i l'orientació dels vents de la zona afavorien aquest objectiu. Cal recordar que, molt a prop, existia des del 1724 un petit llatzeret o «casa de quarantena» on els viatgers feien estada prudent abans d'arribar a la ciutat. D'aquest element del passat del barri s'en derivaren el nom del carrer *Llatzeret* (que, per derivació fonètica molts anomenen *Natzaret*), un *passatge de la Quarantena*, avui desaparegut i el sobrenom *La Corantena* atribuït a l'antiga fàbrica de Joaquim Porxas.

El cementiri va ser creat pel bisbe Josep Climent el 1774-75 i, després de ser enderrocat l'any 1813 per l'exercit napoleònic, va ser reconstruït i ampliat pel bisbe Pau de Sitjar. El projecte va ser encarregat a Antoni Ginesi el qual va utilitzar un sobri estil neoclàssic amb referències a l'Egipte faraònic: un disc solar i dos pavellons en forma de piràmides franquegen l'entrada al recinte. El cementiri va assumir ràpidament les funcions a les quals estava destinat: al 1821 hi foren enterrades unes 6.000 persones víctimes de l'epidèmia de la febre groga, fet que es recorda amb un monòlit construït dins del cementiri en record d'aquell luctuós fet.

El creixement demogràfic experimentat arrel de la revolució industrial feu que el cementiri fos ampliat entre 1842 i 1852, prèvia annexió conflictiva per part de Barcelona dels seus terrenys i del passeig que l'unia a la ciutat. El conflicte s'agreujà posteriorment quan la ciutat va negar al Poblenou el

permís per construir habitatges al voltant dels seus murs.

"Lo cementiri general de Barcelona, enclavat a Sant Martí, portà les primeres reclamacions, al no voler, la Ciutat, que-s construïssen cases massa prop d'ell."
(Carreras Candi, s.d., p. 963)

El resultat va ser la creació d'un nucli de barraques que s'anomenà *el Transcementiri*; el 1898 comptava amb 37 barraques amb una població de 160 persones; cap a finals dels 70 el nombre de barraques ja era de 147 i havien organitzat una Associació de Veïns. Finalment aquest nucli va desaparèixer al 1990 i gran part dels seus habitants es traslladaren a la Gran Via.

El que durant els primers anys era un símbol d'igualtat social, doncs tothom era enterrat per un igual en nínxols, aviat va passar a reflectir la jerarquia social de l'època: els menestrals i obrers eren enterrats en nínxols mentre que els representants de les classes benestants van fer construir tombes i mausoleus d'acord amb el seu estatus i categoria social. En aquestes construccions van participar arquitectes i escultors de primer ordre; sota les obres d'Elies Rogent, Josep Vilaseca, Domènec i Montaner, Joan Roig i Solé o Manuel Fuxà reposen les despulles d'homes tant representatius per al Poblenou com Anselm Clavé, els Bonaplata, els Juncadella els Patxot, els Muntades, etc. En definitiva, el *Cementiri del Poble Nou* es pot considerar un dels elements simbòlics del barri a més d'un dels monuments de la ciutat de Barcelona, malgrat la deixadesa i el seu lamentable

estat de conservació no facin honors a tals superlatius. Tampoc podem oblidar que la seva implantació ha donat el nom a alguns carrers dels voltants com el *carrer del Bisbe*, el de *Rera el Cementiri* o el propi *Passeig del Cementiri*, actual *Avinguda Icària*.

El *Passeig del Cementiri* data del 1836 i, durant molts anys, va ser juntament amb la *carretera de Mataró* les úniques vies de penetració de la ciutat de Barcelona cap a la zona del Poblenou. Es va fer foradant el terraplè que unia el fort de Don Carlos, vora el mar i la Ciutadella militar i, de seguida, els industrials de la Barceloneta hi van veure possibilitats d'expansió. Amb els anys, el passeig serví per fer entrar a Barcelona els vins i aiguardents que venien de fora. En referència a aquest lloc, Carreras Candi comenta:

"Los derrers passeigs formats abans del examplament de la Ciutat foren, en 1836 y 1839, los del Cementiri y la Barceloneta. Lo primer anava del portal de la Mar al de Sant Carles. Tenia quatre fileres d'arbres, destinant als passejants la part central. Del portal de Sant Carles al Cementiri, dues fileres d'arbres. Lo començà, en 1819, lo general Castaños, acabant-se en 1836. La gran època d'aquest passeig fôu al inaugurar-se lo ferrocarril de Mataró, en 1848, «para ver la continua entrada y salida de los convoyes, lo que admira á los forasteros» segons s'escrigué en 1849." (Carreras Candi, s.d., p. 824)

Efectivament, el que al principi era un passeig força solitari, va cobrar molta vida i animació al ubicar-se molt a prop l'estació ferroviària. La zona, però, ja havia estat anexionada a la ciutat de Barcelona:

"... como quiera que tanto el cementerio como el camino debían ser para el uso de la ciudad, fueron segregados de aquel municipio [Sant Martí], agregándose al de Barcelona, a cuyo cargo corrió desde entonces la citada via de comunicación y resultó que mientras el espacio ocupado por el paseo corresponde a esta jurisdicción municipal, los terrenos i edificios que con el mismo lindan casi en toda su extensión pertenecen a San Martín." (*El Vigía de la Barceloneta*, 11 agost 1895, cit. Fabré i Huertas, 1980)

El nom actual d'*Avinguda Icària* va ser proposat per Carreras Candi en record als antics icarians de la zona a petició d'un grup de comerciants que es queixaven de que el carrer fos conegut per un nom tan tètric, la qual cosa donà el nom d'*Icària* a la zona dels voltants. Durant la dictadura franquista va ser rebatejat pel nom de *Capità Lopez Varela* en record al militar que es revoltà a la caserna del Docks que hi havia a l'avinguda, caient en una progressiva degradació. Actualment, un cop recuperat el nom d'*Avinguda Icària*, aquesta via està cridada a ser un dels eixos espacials de l'actual Vila Olímpica o Nova Icària, juntament amb l'*Avinguda del Bogatell* i el *Parc de Mar*.

IL·LUSTRACIÓ 7. Barcelona i els seus voltants l'any 1855. Poden observar-se els primitius nuclis del Poblenou (Icària i Llacuna) així com el Cementiri de Barcelona i el seu Passeig, actual Avinguda Icària. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972).

Fins aquí hem vist com un dels elements inicialment ubicat dins les muralles barcelonines, el cementiri, passa a situar-se a les afores de la ciutat en un lloc on les possibles molèsties i perills que genera queden lluny dels barcelonins, els quals a l'hora guanyen un espai de passeig vora el mar. En el Poblenou, però, també s'hi havien ubicat altres activitats molestes o nocives. L'any 1142 existien "forns de calç a Sant Martí de Provençals" (Carreras Candi, s.d., p. 325). En temps de Ferran II s'hi executaven heretges i "juheissants":

"Quatre condemnes a mort s'executaren al Canyet, prop de la mar, en dos hòmens, dues dones y deu estàtues de fugitius (25 janer 1488): los primers foren cremats."
(Carreras Candi, s.d., p. 513)

En els segles posteriors i fins a la Guerra Civil, moltes més persones varen ser executades a la zona, concretament al *Camp de la Bota*, lloc situat a la platja inicialment força a prop de l'alçada de la Rambla i que, amb el pas del temps, va anar movent-se cap a llevant arrossegant el nom amb ell. L'origen del topònim sembla provenir dels temps napoleònics quan les tropes feien exercicis d'artilleria en un terraplè que en francès s'anomenava "Butte" i que, per derivació fonètica acabà en "Bota".

"Descriu aquest lloch Ramón Ferrer (*Barcelona cautiva*, v.1, a 1808, p. 103): «Lugar entre el camino Real que va a Mataró y la playa del mar, donde los artilleros

hacen su ejercicio práctico de cañón, etc., á cuyo intento hay un grande almacén para utensilios, una bateria permanente y un pequeño monte de tierra para tirar allí alblanco, que llamándose en francés *Butte*, llaman comunmente *Botta* a todo aquel terreno»." (Carreras Candi, s.d., p. 1037)

La presència militar ha comportat també una activitat de força impacte en la zona. En ella hi havien molins de pólvora l'any 1629 (Carreras Candi, s.d.) i en ella s'hi ubicaren fortins de defensa avançats al principal de la Ciutadella:

"...ara s'estudían nous fortins combinats a la Ciutadella, lo fort Pío (1719) y de D. Carlos (1717)"

"Lo fort Pío, alçat depressa en 1719, en vistes a una provable y immediata guerra ab França, se trobava proper a la Ciutadella, més allunyat que aquesta de les muralles del Portal Nou y dessota la carretera ab França. Abans hi havia en dit lloch la creu de San Francisco y un convent de Mínims." (op.cit., p.628)

"Altres tres defenses maritimes se construiren encara en lo segle XVIII, d'importancia secundaria: les tres bateries de La Llanterna, de la Escollera y de la Barceloneta.(...). La segona s'alçava en la escollera del moll, en la platja coneguda per Marbella..." (op.cit., p. 629)

També, en el lloc anomenat Canyet hi havia un escorxador incontrolat de bestiar la qual cosa provocava seriosos inconvenients:

"Posteriorment y fins lo primer terç del segle XIX, dexavan allí los animals morts després de tretes les pells, acudint-hi, de nits, los llops, atrets per la fetor d'aquelles carns." (Carreras Candi, s.d., p. 1026)

Uns anys després s'implantà un escorxador de porcs, al final del carrer Pallars el qual, a la fi del segle passat "no oferece nada recomendable, debiendo ser trasladada la matanza de cerdos al Matadero General", segons comenta una guia de l'època (en Arxiu Històric del Poble Nou, 1991, p. 23).

Tot això va fer que, ja abans de la industrialització, la zona fos coneguda com una de les més insalubres del pla de Barcelona. Amb l'arribada de les indústries, moltes d'aquestes activitats van desaparèixer però el problema continuà, potser agreujat degut a que afectava ja a població resident. Ja les primeres indústries de blanqueig feien servir clor per als teixits. El producte vessat incontroladament aviat es va filtrar en els aqüífers de la zona essent un dels factors determinants de la desaparició de l'agricultura. Posteriorment, el fum llençat per les xemeneies de les fàbriques va ser un dels paisatges distintius i millor definidors del Poblenou, com comenta Suñol Gros en la seva Guia de Sant Martí (1888):

"No hay más que contemplar á determinada distancia las negras masas de humo que continuamente desprenden sus espesas, al parecer sembradas chimeneas, para comprender la importancia de su fabricación y la incansable actividad de sus habitantes." (p. 6)

Amb tot això és fàcil creure que el Poblenou va ser la zona industrial més important de Catalunya i fins i tot d'Espanya. Barcelona tenia al seu costat un centre de producció industrial altament concentrat, afavorint una política de *zoning* que li permeté eixamplar el seu espai residencial al marge de la gran indústria. L'alta concentració fabril, però, generà una zona altament contaminada on epidèmies i intoxicacions eren més abundants que el pa o els salaris dignes. La gent del Poblenou, la majoria treballadors de les fàbriques, en patien les conseqüències, com ho explica l'escriptor Xavier Benguerel (1988):

"Amb les fàbriques, també teníem criatures de nou, de deu anys, deformades, raquítiques, enllefernades, forçades a suportar jornals de dotze a acatorze hores; dones embotornades, ventrudes, tenyides amb els colors de la fam, de la pudor, d'una misèria que les arrapava fins que morien als vint-i-cinc, als trenta anys, a tot estirar i amb una gran sort als quaranta." (p. 28)

Poc a poc les grans indústries han anat desapareixent per donar pas a magatzems, tallers i empreses de transports i, actualment,

Barcelona torna a mirar al Poblenou en aquest cas amb ulls "d'àrea de nova centralitat" (Bohigas, 1985), enderrocant vells monstres d'arqueologia industrial i ubicant un centre residencial d'alt estanding per molts totalment descontextualitzat i ahistòric.

4.4.6. La Rambla del Poblenou: element simbòlic i catalitzador de la vida social del barri.

El Poblenou, davant d'aquests canvis intenta adaptar-se i revitalitzar-se a partir dels seus eixos urbans. Un d'aquests eixos és, indiscutiblement la *Rambla del Poblenou*. Però, per acostar-nos a l'estudi d'aquest element urbà i simbòlic cal realitzar una primera reflexió sobre el fenomen d'urbanització del Poblenou i, concretament, del seu casc antic ja que si bé el *carrer de Sant Pere* (actual Marià Aguiló/Sant Joan de Malta) va ser oficialment obert l'any 1854, el *carrer del Triomf* no aparegué fins el 1886 amb el seu traçat de rambla. En aquests gairebé 30 anys el casc antic del Poblenou va créixer urbanísticament al llarg del *carrer de Sant Pere*. Si bé aquesta via va ser l'eix vertebrador del teixit urbà del barri, la Rambla del Poblenou ha estat l'eix vertebrador del teixit social i simbòlic. En ella s'hi van implantar elements clau de la vida cultural i associativa, va ser l'escenari de les manifestacions populars més recordades i, en definitiva, va convertir-se, per les seves característiques morfològiques, en l'espai d'interacció social més important del barri.

Fins a mitjans del segle passat, podríem afirmar que no hi ha cap tipus d'urbanisme en l'àrea de l'actual Poblenou essent tres els principals eixos viaris que la travessaven i l'unien amb Barcelona i altres municipis de la plana. Aquests eixos eren la carretera de Mataró la qual arribava fins el Portal Nou de la ciutat, el camí del Clot al mar i el camí cap a Horta o camí de València. Posteriorment, com ja hem vist, aparegué el Passeig del Cementiri.

Aviat es va veure la necessitat de dotar al camí del Clot d'una amplada superior, convertint-lo en carretera per intentar unir el nou barri format vora el mar amb el municipi de Sant Martí, "lo que «sería un motivo para que jamás los vecinos de aquel barrio pudieran segregarse de San Martín» (3 Abril 1851)" (Carreras Candi, s.d., p. 1027). D'aquesta forma va començar a configurar-se l'actual carrer *Marià Aguiló* empalmant amb *Sant Joan de Malta*:

"A. 1851 (16 Maig). Lo camí publich vers Sant Joan ja hi era d'antich, havent-lo interceptat per construir-hi «el dueño del Prado llamado de Ponguen, un rastrillo, de algunos años á esta parte». Los propietarios cediren los terrers per fer-lo de nou fins a la mar, donant-li la amplada de 30 palms (Agost 1853)." (Carreras Candi, s.d., p.1027)

De la mateixa època és la *Plaça Isabel II*, coneguda des de la Revolució de 1868 com *Plaça Prim* i a la qual ja ens hem referit com a nucli urbà primerenc del Poblenou, al voltant del qual s'anaren formant la resta de carrers: el 1853 es troba documentat el *carrer de l'Amistat* i el 1856 la *Plaça de la Unió*, l'any 1859 es va obrir el *carrer de Sant Francesc*, i el del *Ferrocarril* el 1861. També d'aquella època daten el *carrer Joncar* i el *carrer Taulat*, abans *Major del Taulat*. Amb l'enderrocament de la monarquia, a part del canvi de nom de la *Plaça Isabel II* apareixen altres noms com el del *carrer Topete*, rebatejant cap al 1870 el carrer dedicat a la Princesa d'Astúries conegut com *carrer Princesa* i adoptant el nom del general que, juntament amb Prim, realitzaren l'alçament contra Isabel II.

El carrer de Sant Pere també va tenir la virtut d'unir urbanísticament la zona del Taulat amb el nou barri de la Llacuna, de tal manera que, cap a finals del segle XIX, tot i que encara es consideren dos barris diferenciats, trobem ja la configuració urbana del que serà el casc antic del Poblenou. És en aquella època en la que apareix la *Rambla del Triomf* i, uns anys més tard, s'obriran els carrers que completaran la trama urbana, entre ells el *Passeig Calvell*:

"A. 1889 (27 Març). Pau Calvell urbanisa uns camps entre lo ferrocarril del litoral y lo rech de la Llacuna fins al carrer de Jaume I, avuy dit de la Junquera."

"A. 1915 (13 Octubre). Són oberts al trànzit públich

los carrers de Pallars, entre los de Pere IV y Pujadas; de Luchana, entre Pere IV y Enna, y de Pujadas, entre Rambla del Triomf y camí del Pont de les Vaques, que, constituint gran nombre d'illes, formen les principals línies de comunicació del Poble Nou ab la Ciutat Nova del projecte Cerdà." (Carreras Candi, s.d., p. 1035)

El carrer *del Triomf* existia ja des del 1853 com un dels carrers que limitaven el casc antic per la banda de ponent. Li va donar aquest nom el llavors arquitecte municipal de Sant Martí de Provençals Antoni Rovira i Trias al·legant que: «como la calle es de nueva formación, podría denominarse calle del Triunfo», resultant un nom excessivament arbitrari per a un espai posteriorment tant significatiu i, és possiblement per aquest motiu, que la gent va començar a denominar-lo poc després la *Rambla del Poblenou*. Amb l'adopció del Pla Cerdà en el decenni de 1870, es modifica el traçat del carrer per adaptar-lo a la tipologia d'eixample trobant l'oposició del senyor Venero a cedir terrenys de la seva propietat. Avui tal personatge té el seu nom a un carrer molt a prop de la zona conflictiva.

Cap al 1879, els regidors de Sant Martí començaren a debatre la conveniència de dotar d'una rambla als nuclis del seu municipi. Per aquells temps va ser també quan es va fer la rambla de Sant Andreu, avui Passeig Fabra i Puig. Davant la rivalitat ja comentada entre el Poblenou i el Clot, es va encarregar a Pere Falqués, arquitecte municipal, que projectés una rambla pel

Poblenou al carrer del Triomf i una pel Clot en un tram de la Meridiana. Finalment, al 1886 l'Ajuntament de Sant Martí va aprovar la transformació del carrer del Triomf en una rambla o passeig amb andana central i amb arbres i bancs. També va ser a Pere Falqués a qui se li va ocórrer dotar a la nova rambla d'unes rodones o placetes en els encreuaments dels carrers transversals. Aquestes rodones, a més d'ordenar la circulació dels vehicles, conferiren al passeig una morfologia peculiar i distintiva, afavorint també la seva monumentalització. En una de les seves rodones, concretament la que forma amb l'antic carrer *Enna* (actualment Ramon Turró), s'instalà un brollador, la Font de les Tres Gràcies, que en principi fou tret per la ciutat de Barcelona de la Plaça Reial i que uns anys després el reclamà instal·lant-lo en el seu lloc original, on encara hi és; el record d'aquest monument encara és present en el nom d'alguna botiga de la zona i, a nivell popular, encara es coneix el lloc com "la rodona del surtidor".

Per la banda alta, la nova Rambla del Triomf arriba al carrer Pere IV mentre que per la banda de mar arribava al carrer Taulat topant amb un magatzem de duanes i transportistes, popularment anomenat "La Quadra" doncs, en les primeres èpoques, el transport es feia amb carros tirats per cavalls. L'edifici s'enderrocà a principi dels anys 70 i no ha estat fins fa molt poc que la rambla s'ha urbanitzat fins arribar al mar, acomplint-se així una vella reivindicació del barri.

"La Rambla del Poble Nou és innegablement l'espina vertebral de la nostra barriada" («La veu de Catalunya», 1 d'octubre de 1926). Amb aquestes paraules, Xavier Benguerel descriu el caràcter trascendental de la via poblenovina. Efectivament, aviat la nova *Rambla del Triomf*, molts cops en relació al Casino L'Aliança, va esdevenir el nucli de la vida social del barri i un dels elements més representatius del Poblenou per a la resta de Barcelona, com ho explica Maria Favà en un article al diari «Avui» l'any 1983:

"Aquests tres elements, la Rambla, el Casino de L'Aliança i el Tio Che, són els topants més famosos i potser els únics del Poblenou que es coneixen fora del barri. I aquesta és una fama justificada. La rambla del Triomf, la penúltima rambla de la ciutat que els cotxes no han aconseguit convertir en carretera, conserva l'encant d'un passeig de poble." (en Arxiu Històric del Poble Nou, 1886)

Per a la vida del barri, la Rambla ha estat l'escenari de molts fets que marquen la seva història. L'any 1896 totes les entitats de Sant Martí desfilaren per la Rambla per recollir diners pels repatriats de la guerra de Cuba. Al 1909, durant la Setmana Tràgica, cremà el col·legi de les Franciscanes. També s'hi aixecaren edificis modernistes (en els nombres 39 i 82) i, tot just començada la Guerra Civil, per la Rambla desfilà un tanc acabat de fabricar a *Can Girona*. La gent s'aplegava a la Rambla, davant L'Aliança per sentir les notícies del front que donaven les Joventuts Llibertaries; posteriorment eren els falangistes

els que desfilaven pel passeig en senyal de victòria. Al col·legi de les Monges s'instal·là l'hospital de sang del barri.

També la fira de Sant Tomàs, la Festa Major, les festes de Maig i les corrues de grallers i gegants han tingut com escenari la Rambla. Al 1964 es montà un envelat amb l'actuació dels Setze Jutges. A principis dels 70 s'organitzaren espectacles i manifestacions populars contra la desaparició de la rodona del carrer Pallars, en un intent de convertir la Rambla en via ràpida. Al 1977 es celebrà un multitudinari «pa amb vi i sucre» amb motiu del Congrés de Cultura Catalana, tradició que recorda l'existència de magatzems vinícoles al Poblenou. D'aquesta manera, la Rambla s'erigeix en un símbol d'identitat social essent l'escenari d'altres senyals d'identitat d'una comunitat com són les seves festes tradicionals i les seves manifestacions culturals.

Però no tan sols la *Rambla* esdevé símbol per la seva capacitat d'acollir esdeveniments significatius per al Poblenou. També aconsegueix una de les funcions més importants que ha d'assolir tot element urbà susceptible d'apropiació per part de la gent: facilitar les pràctiques socials quotidianes d'un barri, esdevenir nucli i marc de la interacció social espontània i fresca. Les rambles són espais per passejar, per trobar-se incidentalment, per seure sense fer res, per badar, per mirar i per ser vistos. Aquestes virtuts queden recollides i integrades en la *Rambla del Poblenou* i és aquest caràcter el que fa que, per sobre inclús del pes històric, sigui considerat un espai que

simbolitza de forma atemporal la manera de ser, de fer i de sentir dels habitants del barri. Valgui com a petit exemple aquest fragment de *El Poble Nou, de cap a cap* de «Sempronio» publicat a la revista «Regia» l'any 1985:

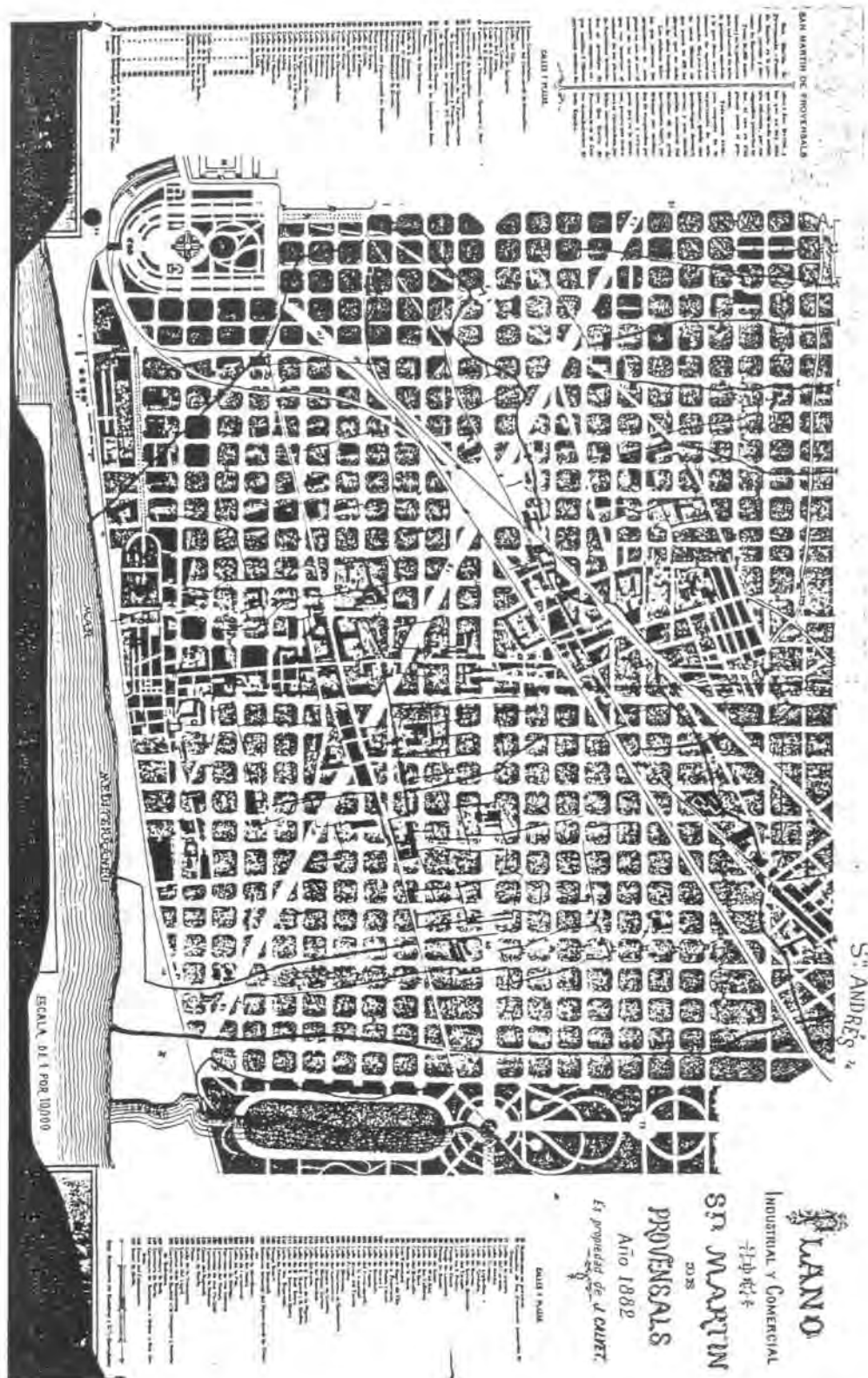
"Avis als barcelonins: els que vulguin veure la clàssica rambla catalana, que s'arribin a la del Triomf. Hi passegen els poblenovins, hi festeja la joventut, hi fan tertúlia els vells, s'hi succeeixen els establiments comercials importants... És una rambla tranquil·la, plena d'encant..." (en Arxiu Històric del Poble Nou, 1886, p. 26)

Des de fa uns anys, la Rambla està sent objecte d'una neteja en la seva imatge i d'una millora en general dels seus equipaments: paviment, mobiliari urbà, recuperació de rodones originals, implantació d'algun monument com el del doctor Josep Trueta (1978) o el monòlit a Mossén Pere Relats (1979), tot intentant respectar el caràcter propi d'aquest element urbà tant característic del Poblenou. També, finalment, s'ha canviat el nom de *Rambla del Triomf* pel de *Rambla del Poblenou* (1986), pel qual sempre se l'havia conegut. La Rambla del Poblenou és, ara per ara, un element simbòlic fonamental en el barri, resum del seu passat i presència renovada que mira al futur.

4.4.7. Síntesi i conclusions de l'anàlisi socio-històrica.

Un cop realitzada la recerca documental referent al barri del Poblenou i analitzada la informació obtinguda, estem en disposició de presentar les principals conclusions que es deriven d'aquesta anàlisi.

1. Un primer aspecte que cal destacar és que el Poblenou ha sofert un desenvolupament urbà de característiques peculiars. Essent inicialment un espai pràcticament desert, amb terrenys pantanosos cedits pel mar, començà el seu desenvolupament cap a mitjans del segle XIX a partir d'un petit nucli de població als voltants de la Plaça Prim i del carrer Taulat. El veritable motor del desenvolupament urbà són però les nombroses fàbriques que doten al barri d'un tipus característic d'urbanització, seguint l'estructura de fàbrica i habitatge pels obrers separades per un passatge. Aquesta estructura s'anirà repetint per tot el terreny de l'actual barri quedant uns espais intersticials ocupats per antics camps de conreu amb masies o per camps oberts o espais sense funcionalitat concreta. La implantació de la trama Cerdà intentarà ordenar urbanísticament la zona amb un èxit relatiu: el casc antic no es modifica com tampoc ho fan molts dels passatges i terrenys ocupats per fàbriques que no s'ajusten a la quadrícula d'eixample. El resultat final és un teixit urbà irregular on hi apareixen quadrícules tipus Cerdà amb alineacions irregulars, zones de carrers estrets corresponents al casc antic i vials que responen a antics camins o carreteres o bé a lleres de rieres amb traçats que trenquen la geometria de l'eixample.

IL·LUSTRACIÓ 8. Plànol de Sant Martí de Provençals realitzat per Pere Falqués l'any 1882. Pot observar-se clarament la difícil implantació de la quadricula d'eixample en el barri del Poblenou. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972).

El desenvolupament del teixit urbà del Poblenou va estretament lligat al desenvolupament del teixit social, essent altra cop les fàbriques el nexa entre ambdues estructures. Si bé en el primitiu nucli del Taulat s'hi concentra el reduït grup de pescadors, el teixit social del barri està definit per una classe obrera, gran part immigrada, atreta pel desenvolupament industrial de la zona i que anirà concentrant-se bé en el casc antic al llarg del carrer Marià Aguiló, bé en edificis aïllats prop les fàbriques o bé en petits nuclis d'habitatges disseminats per la zona els quals esdevindran petites barriades com el barri de la Plata, la França Xica, el barri de Trullàs, etc. Els sectors més desfavorits es concentraran en barris de barraques com el Transcementiri, el Somorrostro o el barri de Pekin. En definitiva, el Poblenou podria considerar-se una zona formada per petites barriades de vivendes on s'hi concentra població inmigrant, de classe obrera que viu i treballa al mateix Poblenou.

Progressivament, aquesta societat anirà desenvolupant xarxes socials més complexes, en bona part a través d'entitats que realitzen activitats de caràcter lúdic, cooperatives obreres o societats corals i esportives que seran nuclis importants de la vida social del barri.

En definitiva, una primera conclusió que pot extreure's és que la trama urbana i social del Poblenou neix i evoluciona ràpidament a partir del desenvolupament industrial, i aquesta és una primera característica que pot considerar-se distintiva respecte a altres zones o barris de la ciutat de Barcelona ja que

afecta tant a la distribució del sòl dins el barri (petits nuclis de població separats per grans zones d'ús industrial) com a les característiques socio-econòmiques, polítiques i associatives dels seus habitants.

Inicialment, doncs, no podem parlar d'una identitat social urbana en base a la categoria «barri del Poblenou» sinó de petits nuclis de població que són considerats com a barris dins el municipi de Sant Martí de Provençals, cadascun identificat amb el seu nom propi i amb determinades característiques diferencials com l'ocupació dels seus habitants (el barri de la Plata era un nucli de boters), l'estructura urbana o els tipus d'habitatges (barris de barraques, per exemple) o bé determinades manifestacions característiques com les diferents Festes Majors de cada barri. A més, les grans zones industrials i els camps oberts afavorien la delimitació territorial d'aquests nuclis, alguns d'ells reduïts a un sol carrer o una sola illa de cases.

La composició social de la població, majoritàriament immigrants de classe obrera, i el paper que juguen les diferents entitats, cooperatives de consum i associacions com a catalitzadors de la vida social seran elements de gran importància per al sorgiment de la identitat social del barri del Poblenou, en definitiva, per a un sentit de pertinença al barri a partir del que nosaltres hem anomenat la dimensió social de la identitat.

2. Un segon bloc dins d'aquest apartat de síntesi es refereix a la relació històrica del Poblenou amb el municipi de Sant Martí de Provençals i amb la ciutat de Barcelona. En quant al primer punt ja s'ha fet referència a l'episodi d'intent de segregació del Poblenou respecte de Sant Martí i de les tenses relacions amb el Clot, barri confrontant del mateix municipi històric. Respecte a aquest tema, cal recordar que una de les raons que suportaven la idea de segregació era la diferent composició social d'ambdós barris i el fet de que mentre el Clot era considerat una zona de camps i pagesos, el Poblenou ho era d'obrers i indústries. Si bé aquesta categorització resulta poc rigurosa (Nadal i Tafunell, 1992) és un bon exemple que recolza la idea d'identitat obrera que comentàvem anteriorment i, a través d'ella, podríem observar com una característica social que té una plasmació espacial clara esdevé un tret distintiu d'identitat social a partir tant del reconeixement dels propis habitants del Poblenou com de la construcció social d'aquesta categorització que fan altres zones a través de la qual veuen i identifiquen al barri, sovint conegut per aquest motiu com el "Manxester Català".

D'aquesta manera, apareix per primer cop la plasmació del que podem considerar la identitat social urbana del Poblenou ja que, a partir d'un element identificador com és la composició obrera de la població de la zona, apareix una dimensió rellevant que afavoreix el sentit d'identitat del Poblenou com a categoria social urbana a l'hora que permet reconèixer aquesta dimensió per part d'altres barris (en aquest cas el Clot) i diferenciar-se d'ell en base a aquesta dimensió categorial (el Poblenou és

conegut popularment com el "Manchester Català"). El resultat és l'intent secessionista del Poblenou en 1870 i les tensions provocades arrel de l'annexió a Barcelona l'any 1897 (veure apartat 4.4.4.5.).

Un altra element a tenir en compte és la relació que històricament ha mantingut el Poblenou amb la ciutat de Barcelona. A través de l'anàlisi d'aquest punt hem argumentat com es pot considerar al Poblenou com una zona subsidiària de Barcelona i com, des dels seus orígens, ha estat una zona on s'han ubicat tota una sèrie de serveis i activitats que, per les molèsties i insalubritat que generaven, eren expulsades del nucli urbà barceloní. Cementiri, hospitals d'infecciosos, camps d'entrenament militar i, finalment les indústries d'adobs, de blanqueig, metalúrgiques i últimament empreses de transport són alguns exemples en aquest sentit. Per altra banda, la implantació de les línies de ferrocarril van contribuir a encerclar i aïllar al barri, com també ho va fer l'escassa xarxa de transport públic capaç de connectar al Poblenou amb Barcelona. D'aquesta manera, entés com un barri subsidiari, separat i aïllat espacialment, les relacions de tipus ecològic entre aquest i la ciutat seran un factor important en la configuració de la identitat social urbana del Poblenou.

Com a conseqüència d'aquests factors arribem a una segona conclusió a destacar: el Poblenou es defineix i és definit com un barri obrer i industrial, amb un sentiment d'identitat pròpia que es reforça a partir d'un aïllament provocat per barreres

físiques i una manca de connexió amb Barcelona. Si establim una relació entre aquesta conclusió i la derivada del punt 1. podem interpretar l'evolució del Poblenou com la progressiva formació d'una societat reduïda, concentrada en petits nuclis urbans, força homogènia en quant a composició social i en quant a tarannà ideològic, que desenvolupa tota la seva vida al barri i que es dota d'una vida associativa rica i dinàmica que contribueix a enfortir les xarxes de relacions socials de la comunitat. Tots aquests elements contribueixen a configurar una identitat social pròpia entorn a una àrea geogràfica concreta que té el seu eix principal en la Rambla del Poblenou.

3. L'aïllament espacial del Poblenou ens introdueix en els aspectes més ambientals de la síntesi que estem abordant. Una idea que sembla important destacar de l'anàlisi efectuada és l'enorme riquesa toponímica que presenta el barri. Bàsicament ens interessa destacar dos fenòmens: per una banda els noms que prenen els carrers i el seu vincle amb la història del barri; per altra banda la importància que tenen els sobrenoms que, a nivell popular, s'atorguen a determinats espais, concretament a les fàbriques.

En quant al primer punt, al llarg de l'anàlisi socio-històrica hem procurat plasmar l'estreta relació existent entre l'evolució del Poblenou i la nomenclatura dels seus carrers, pressuposant que si la identitat de barri de la qual parlàvem abans és en bona part fruit de l'evolució i consolidació social i si aquesta evolució esta estretament connectada amb l'evolució espacial del

barri, l'estudi toponímic podrà ser d'utilitat per veure si aquesta evolució té una traducció directa en l'activitat de "labeling" aplicada a l'espai urbà, activitat que si bé té una base cognitiva pot jugar també un important paper a nivell simbòlic. En aquest sentit i en un intent de sintetitzar aquesta informació cal destacar que dels noms dels 145 carrers, places i passatges que apareixen referits en el nomenclator *Els carrers del Poble Nou* (Arxiu Històric del Poblenou, 1982) es desprèn la següent distribució:

- a) poc més d'un 6% tenen com a referència directa el passat agrícola de la zona.
- b) un percentatge superior al 8% prenen el nom d'antics llocs.
- c) el 31% porten el nom dels propietaris dels terrenys on es van traçar els carrers o bé el nom d'industrials que tenien fàbriques al barri (apareixent normalment en passatges al voltant de l'antiga ubicació de la fàbrica).
- d) vora un 5% estan dedicats a personatges rellevants del barri.

En total, podem constatar que un 50% dels espais urbans del Poblenou porten el seu nom directament associat a l'evolució històrica del barri. Sobre aquesta dada cal matitzar que, si tenim en compte els primitius noms dels carrers i places aquest percentatge podria augmentar; per altra banda no s'ha tingut en compte els canvis de noms de carrers efectuats amb motiu de la construcció de la Vila Olímpica, realitzats molt recentment. Malgrat tot, aquest resultat és pot considerar significatiu respecte a la relació anteriorment postulada entre evolució

socio-històrica i taxonomia de l'espai urbà.

En quant al segon aspecte, si hi ha algun tipus d'element espacial al Poblenou on la transformació toponímica a nivell popular es fa més evident, aquest és sens dubte les fàbriques i indústries de la zona. A través de l'anàlisi efectuat sobre el tema hem pogut observar com aquests sobrenoms configuren un veritable llenguatge paral·lel al dels carrers acomplint importants funcions. A nivell simbòlic recullen i contribueixen a preservar noms d'antics llocs desapareguts o a recordar elements o esdeveniments de la història del barri. A nivell cognitiu contribueixen a estructurar l'espai i són importants fites per a orientar-se en ell, raó per la qual Suñol i Gros els va incloure en la seva guia (1888). Alguns d'aquests sobrenoms han vist el seu reconeixement oficial, com el complex municipal de *Can Felipa*, mentre que altres han continuat lligats a l'espai malgrat hagin desaparegut les indústries que els motivaren.

D'aquest apartat relatiu a la toponímia i a l'activitat taxonòmica referida al Poblenou podem extreure una tercera conclusió. La toponímia de l'espai urbà del Poblenou esdevé un veritable "dipòsit simbòlic" de la història i evolució del barri, que és conegut i preservat pels seus habitants esdevenint un important element a tenir en compte al analitzar la identitat social lligada a l'espai urbà. Aquesta estructura a nivell toponímic es completa amb una producció social pròpia, bé sigui preservant denominacions espacials antigues, bé construint un sistema toponímic paral·lel d'important rellevància tant a nivell

simbòlic com cognitiu. En aquest sentit, podem concloure que la riquesa toponímica del Poblenou, en tant en quant es mantingui actualment, pot facilitar una identitat social basada en una orientació temporal "tradicional" (Stokols & Jacobi, 1984), encara que aquest fet haurà de ser contrastat en posteriors fases de la investigació.

4. Un dels aspectes que ens interessa estudiar és la delimitació de l'àrea que estem analitzant o, en altres paraules, la dimensió territorial de la identitat social urbana de la categoria «barri del Poblenou». En aquest sentit, la revisió documental efectuada ens pot oferir indicis que caldrà contrastar en posteriors fases de la investigació. Si atenem a la informació obtinguda de l'anàlisi socio-històrica, podem plantejar una primera acotació del Poblenou els límits de la qual estarien formats per:

- a) el mar i la via del ferrocarril Barcelona-Mataró
- b) la Riera d'Horta, actualment Rambla Prim com a límit amb el municipi de Sant Adrià
- c) la Gran Via com a límit amb el Clot
- d) la línia del ferrocarril interior com a límit amb Barcelona.

Malgrat aquesta delimitació guarda una estreta correspondència amb els actuals límits administratius (veure FIGURA 4 en l'apartat 4.2.), una anàlisi més aprofundida en els aspectes socials ens suggereix una acotació més estricta segons la qual el nucli del Poblenou estaria configurat pel casc antic, tenint com a eix vertebrador la Rambla del Poblenou i com a límits a

llevant i a ponent la platja i la Carretera de Mataró (actual carrer Pere IV) respectivament. A partir d'aquest nucli principal es distribueixen altres nuclis de població que, malgrat poden ser considerats del Poblenou, queden més diluïts entre grans àrees industrials: al nord trobem la França Xica, algunes cooperatives de vivendes i, més recentment, el barri de Diagonal Mar; al sud apareixen el barri de la Plata, el barri de Trullàs o el Transcementiri. Per últim, la zona compresa entre els carrers Pere IV i la Gran Via ha tingut poca incidència en l'anàlisi efectuada i, malgrat alguns dels seus residents són els antics barraquistes del Tanscementiri, hem hipotetitzat la feble relació que manté aquesta zona amb la resta del Poblenou i, per tant, el poc lligam a nivell d'identitat que manté amb ell.

5. Un últim punt d'aquesta síntesi fa referència a aquells espais que, a través de la informació analitzada, poden ser considerats espais simbòlics urbans del Poblenou. En aquest sentit, els considerarem també hipòtesis de treball sobre les quals fonamentar la recerca empírica. Aquests espais són:

a) **Les fàbriques.** En aquest mateix apartat ja hem comentat alguns dels aspectes que fan que aquest element sigui d'especial importància per al Poblenou. El fet de contribuir a la consolidació del teixit urbà i social del barri, la funció d'orientació que acomplien en les primeres èpoques actuant a modus de fites o estructuradors cognitius de la zona i l'estret lligam entre aquests edificis i la gent del barri a través dels sobrenoms atribuïts popularment són factors que poden determinar

la consioderació de les fàbriques com a elements simbòlics urbans.

b) **Plaça Prim.** Aquest element, juntament amb el carrer Taulat configuren el nucli primitiu del Poblenou i, en aquest sentit, el seu significat es troba associat a les arrels històriques del barri.

c) **Casino L'Aliança del Poblenou.** Pot ser considerada l'entitat més emblemàtica del Poblenou. Ubicada en la Rambla, simbolitza el passat del barri en la seva dimensió

d) **Cementiri del Poblenou.** Històricament pot ser considerat el primer element construït sense una finalitat militar en la zona que avui ocupa el Poblenou. Inicialment pertanyent a la ciutat de Barcelona, va ser recuperat pel barri i ampliat amb gran nombre de tombes i mausoleus que, a banda d'estar dedicats a personatges representatius del barri, ofereix un caràcter monumental al lloc.

e) **Rambla del Poblenou.** És, sens dubte, l'element espacial de més rellevància en el Poblenou. Inicialment concebut com un típic carrer d'eixample, adoptà posteriorment l'estructura urbanística tant característica d'aquests tipus de passeigs, ampla vorera central arbrada flanquejada per dos carrils de circulació, completada en aquest cas per una sèrie de rodoncs que distribueixen el trànsit rodat en els encreuaments amb altres carrers. La Rambla recull gran part dels esdeveniments socials

que han marcat la història del barri, des de manifestacions populars fins a festes majors. A l'hora, s'hi ubicàren entitats i locals representatius d'aquesta història, essent el cas més paradigmàtic el Casino L'Aliança. Però, a més, la Rambla ha esdevingut l'eix de la vida social del Poblenou, essent històricament el lloc de trobada i de passeig per excel·lència. Un exemple del lligam establert entre la gent del Poblenou i aquest espai és el nom donat al lloc. Oficialment anomenat Passeig del Triomf, popularment va ser anomenada des del començament com la Rambla del Poblenou, recollint el topònim del barri. Aquesta denominació no ha estat oficialment reconeguda fins al 1986.

f) Per altra banda, per la informació obtinguda de l'anàlisi socio-històrica, la platja sembla tenir una rellevància simbòlica menor malgrat en ella s'ubicàren elements destacats del barri com els Banys de la Marbella o el Club Natació Poblenou.

Altres espais que possiblement puguin tenir actualment rellevància a nivell simbòlic són:

- **Pça. Lope de Vega**, on s'ubicà l'antic camp del Júpiter, un dels clubs esportius més representatius del barri,
- **Els 4 Cantons**, cruïlla entre dues vies importants del barri (Marià Aguiló i Pere IV), lloc de trobada per sortir cap al barri del Clot i element que marcava els límits del Poblenou amb aquest.
- Altres entitats com la **Flor de Maig**, el **Centre Moral** o l'**Ateneu Colon**.

En definitiva, de l'anàlisi socio-històrica efectuada es desprenen un conjunt d'elements els quals, alhora de determinar l'evolució urbanística i social del Poblenou, doten a aquest barri d'una sèrie de trets característics que contribueixen a configurar la identitat social urbana dels seus habitants. Tal vegada hem pogut identificar una sèrie de llocs que, per la seva rellevància històrica, possiblement puguin ser considerats com a espais simbòlics urbans pels habitants del Poblenou (veure FIGURA 11). Les conclusions a les quals ens hem referit finalment apunten cap a aquest sentit, però caldrà contrastar aquests resultats amb els obtinguts en altres aproximacions metodològiques centrades específicament en l'anàlisi empíric de la realitat del barri.

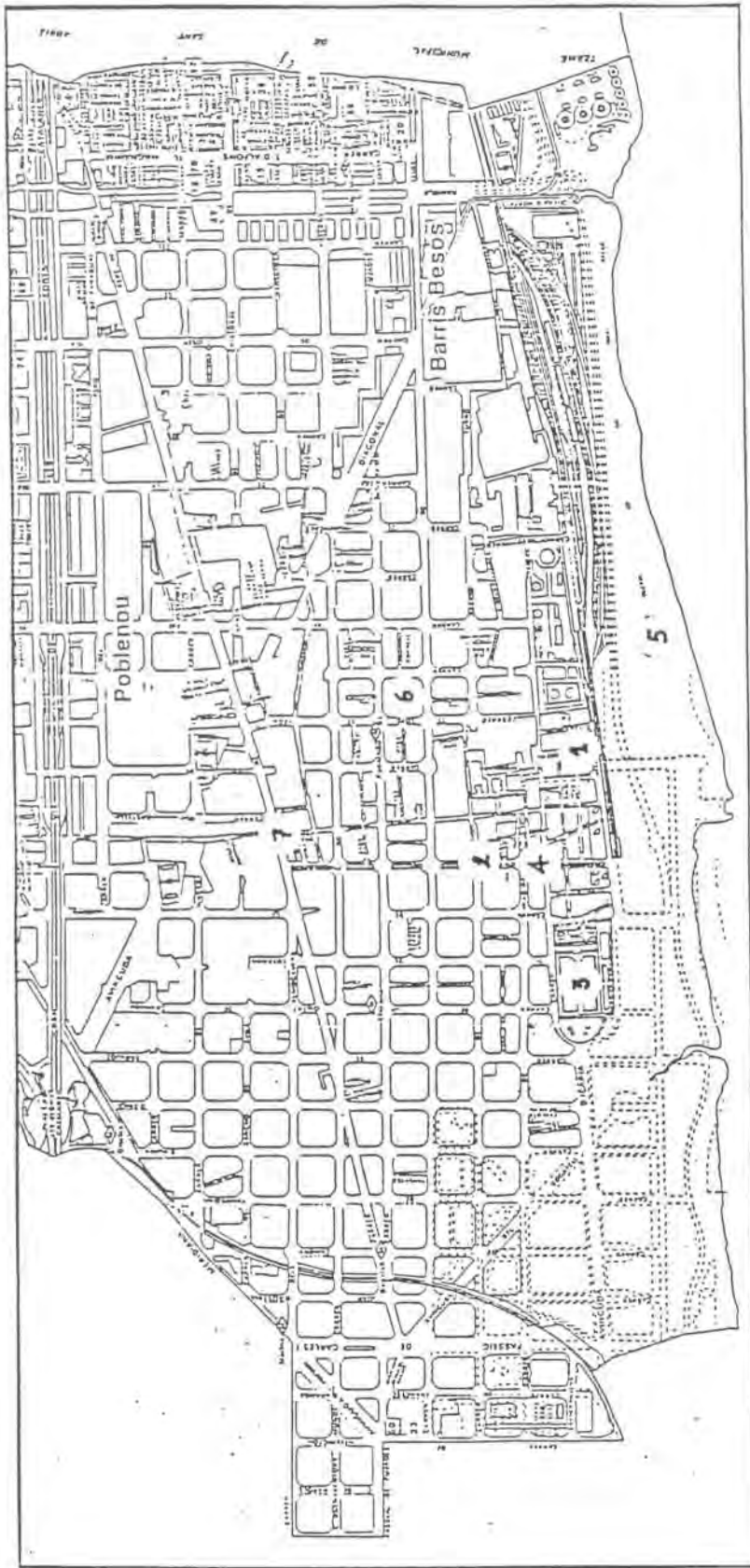

FIGURA II. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi socio-històrica.

- 1. Plaça Prim (Plaça Isabel)
- 2. Casino L'Aliança del Poblenou.
- 3. Cementiri del Poblenou.
- 4. Rambla del Poblenou.
- 5. Platja de la Marbella.
- 6. Plaça Josep Trueta o Lope de Vega.
- 7. Els 4 Cantons.

4.5. ANALISI QUANTITATIVA.

4.5.1. Introducció.

4.5.2. Objectius i procediment.

4.5.2.1. Descripció de la mostra utilitzada.

4.5.3. Anàlisi dels resultats.

4.5.3.1. Nom del barri.

4.5.3.2. Límits del barri.

4.5.3.3. Diferències del poblenou respecte als altres barris de Barcelona.

4.5.3.4. Llocs representatius del barri.

4.5.3.5. Llocs representatius del passat del barri.

4.5.3.6. Llocs representatius del futur del barri.

4.5.3.7. Llocs més freqüentats.

4.5.3.8. Relació entre les variables personals i els ítems del qüestionari.

4.5.3.9. Anàlisi de la ZONA 3 (Pere IV/Gran Via).

4.5.4. Discussió dels resultats.

4.5.5. Síntesi i conclusions de l'anàlisi quantitativa.

4.5. ANALISI QUANTITATIVA.

4.5.1. Introducció.

Després d'una primera fase d'anàlisi a partir de la qual, a través d'una recerca documental, s'han pogut establir els trets fonamentals de l'evolució socio-històrica del Poblenou així com la rellevància dels aspectes ambientals dins aquest context, passem a les fases d'anàlisi que corresponen pròpiament a l'estudi empíric de la investigació de camp, és a dir a la recerca i anàlisi d'informació obtinguda directament dels habitants de l'àrea escollida per a la investigació.

Concretament, en aquest capítol presentarem les dades obtingudes en el que hem anomenat aproximació quantitativa, seguint l'esquema de la proposta metodològica que apareix en la FIGURA 7 (apartat 4.3.1.). De la revisió d'aquest esquema així com de l'esquema general de la tesi que apareix en la FIGURA 1 (apartat 2.) es desprèn que aquesta fase d'anàlisi aconsegueix, en el marc d'aquesta tesi, quatre funcions bàsiques:

A) Com a primera fase de l'estudi pròpiament empíric (el qual es completarà amb una aproximació qualitativa a través de l'anàlisi de grups de discussió), respon clarament a un dels objectius generals d'aquest treball, és a dir, la recerca d'evidència empírica sobre els aspectes teòrics que defineixen l'espai simbòlic urbà com un element rellevant per a la identitat social urbana associada a la categoria barri.

B) En tant en quant aquesta aproximació es concreta en unes tècniques de recollida i anàlisi de la informació - utilització d'una enquesta telefònica i d'una anàlisi estadística-, la definició d'aquestes tècniques i, concretament la construcció de l'enquesta telefònica, tenen com a base les hipòtesis de treball que s'originen del marc teòric de referència (apartat 3.4.3.). Aquesta informació quedarà especificada convenientment en les introduccions que precedeixen a les anàlisis de cadascun dels ítems utilitzats en el qüestionari. Com a primera aproximació, però, cal puntualitzar que l'enquesta pretén recollir dades sobre els següents aspectes teòrics:

1. Informació sobre les característiques diferencials del Poblenou respecte a altres barris, partint de la hipòtesi de treball segons la qual aquests elements són rellevants per a l'establiment de la identitat social en relació a la categoria barri. Dins d'aquest punt caldrà determinar en quina mesura els referents espacials contribueixen a aquesta funció de distintivitat a nivell social (Lalli, 1988).

2. Informació sobre fins a quin punt el nom del barri i els límits d'aquest són suficientment homogenis i coherents com per poder determinar una delimitació cognitiva-espacial concreta des de la perspectiva dels propis subjectes, partint de la premissa de que un barri no respon a una delimitació administrativa sinó que és el resultat d'una construcció social, de la qual aquests elements poden esdevenir indicadors importants a l'hora que faciliten una

identificació social en base al propi barri.

3. Informació sobre quins són els llocs que, pel fet de ser representatius o prototípics del barri, poden ser considerats espais simbòlics urbans. Seguint la idea de Stokols & Jacobi (1984) sobre la relació existent entre perspectiva temporal del grup social i relació simbòlica amb l'espai, es cercarà també informació sobre quins són els espais més representatius del passat i del futur del barri.

4. En base a la relació entre significació de l'espai i ús d'aquest postulada amb diferents matissos per Proshansky et.al. (1983) i Stokols & Shumaker (1981) i tenint en compte que el mecanisme d'apropiació espacial també relaciona estretament ambdós elements (Pol, en premsa), es cercarà informació sobre quins són els llocs més freqüentats pels subjectes del Poblenou, intentant analitzar si existeix relació entre aquests espais i els que puguin ser considerats com a representatius del barri.

5. Per últim intentarem estudiar la possible relació existent entre els aspectes mencionats i les característiques socio-demogràfiques dels subjectes analitzats, és a dir, fins a quin punt les respostes donades en el qüestionari mostren relació amb les característiques dels individus de la mostra analitzada.

C) Per a l'elaboració de l'enquesta, però, no tan sols s'ha tingut en compte el marc teòric de referència i les hipòtesis de treball que s'en deriven. Atenent a l'estructura lineal de l'esquema de la FIGURA 7 podem entendre aquesta fase com un segon pas de la investigació de camp. En aquest sentit hi ha una segona base d'informació prèvia, l'aportada per l'anàlisi socio-històrica. A través d'ella hem obtingut una sèrie de conclusions que cal contrastar a nivell empíric, esdevenint noves hipòtesis de treball que també orienten i guien aquesta etapa de la investigació. En aquest sentit, de l'anàlisi socio-històrica es desprenen les següents hipòtesis de treball o supòsits que tractarem de contrastar:

1. Les fàbriques del Poblenou són elements de gran rellevància en el nostre estudi ja que simbolitzen el passat del barri a l'hora que esdevenen un tret característic d'aquest i diferencial respecte als altres barris.

2. Un altre element que pot ser considerat diferencial és la consideració del Poblenou com una comunitat consolidada, estable i, fins a cert punt amb una vida social pròpia i autòctona de la resta de Barcelona.

3. Si atenem a la informació obtinguda de l'anàlisi socio-històrica, en aquesta fase s'haurà de plasmar la riquesa toponímica de la zona. Caldrà doncs contrastar fins a quin punt la informació empírica mostra la preservació d'antics noms d'espais urbans així com l'activitat taxonòmica que

opera a nivell popular a les quals fèiem referència en l'anàlisi precedent.

4. Hi ha una manca de coincidència entre el que històricament podem considerar l'àrea geogràfica del Poblenou i la delimitació administrativa actual del barri, la qual cosa porta a pensar que determinades zones - concretament la zona més propera a la Gran Via- mostrarà un menor sentit de pertinença al Poblenou que l'àrea més propera al mar, on s'ubiquen els primitius nuclis de població del barri.

5. La Rambla del Poblenou tendirà a aparèixer com l'element urbà amb més forta càrrega simbòlica mentre que la platja tindrà un paper molt menys rellevant. Altres elements susceptibles d'aparèixer an aquesta anàlisi com elements simbòlics urbans són les fàbriques, la Pça. Prim, el Casino L'Aliança i el Cementiri del Poblenou.

D) En tant en quant l'aproximació quantitativa, a través de l'enquesta telefònica, té per objectiu recollir informació ràpida i específica d'una mostra representativa de l'àrea d'estudi, esdevé la base sobre la qual s'estructurarà la tercera fase d'anàlisi, és a dir, l'aproximació qualitativa a través de l'anàlisi de grups de discussió. En aquest sentit, i com ha succeït amb l'aproximació socio-històrica, la present fase haurà d'aportar informació rellevant que es contrastarà i complementarà amb l'aportada en la tercera fase de la investigació.

4.5.2. Objectius i procediment.

En definitiva, doncs, podem veure com aquesta fase quantitativa pren com a referència els objectius generals de la tesi i les hipòtesis que es deriven del marc teòric respecte als conceptes d'identitat social urbana i espai simbòlic urbà. Al mateix temps, com a primera etapa pròpiament empírica de la investigació de camp, tracta de completar i contrastar les informacions obtingudes en la fase d'anàlisi socio-històrica a l'hora que serveix de base per a la següent fase d'anàlisi qualitativa. Per últim, la informació que s'obtingui es reprendrà en el moment d'efectuar la triangulació i interpretació global de les dades obtingudes en les tres fases de la investigació.

Els aspectes relacionats amb la construcció de l'enquesta i la descripció tècnica dels ítems, mostratge i anàlisi estadística emprats queden recollits en l'apartat 4.3.1.3. del capítol corresponent als aspectes metodològics de la investigació de camp. Aquí, però, creiem pertinent recollir algunes idees importants que afecten tant als aspectes tècnics com al tractament de la informació obtinguda.

En primer lloc, en quant al tipus d'informació que cerquem en aquesta fase d'anàlisi, cal recordar que un dels objectius que perseguim és el d'obtenir informació rellevant d'un nombre considerable de subjectes del barri. En aquest sentit, la tècnica d'enquesta telefònica permet assolir aquest objectiu; en el nostre cas ens hem recollir dades d'una mostra $N= 405$ subjectes.

Per les característiques d'aquest tipus de tècnica, però, la informació que s'obté és necessàriament breu i puntual, sense possibilitat de donar respostes matisades o d'afegir informació complementària al que es pregunta. Per tant, les dades que presentem a continuació tenen la característica d'aparèixer fins a cert punt independents dels continguts o les raons que han motivat la seva producció, malgrat l'anàlisi estadística amb la que han estat tractades permet aportar alguna informació en aquest sentit.

En segon lloc, s'ha considerat bàsic el tractar de determinar quina és l'acotació que fan els subjectes del seu barri i si podem arribar a definir una àrea geogràfica que pugui ser categoritzada com Poblenou. En aquest sentit, hem hagut de partir necessàriament d'una delimitació administrativa del barri, però la informació obtinguda de l'anàlisi socio-històrica ens situa en la hipòtesi de que aquesta acotació no es correspon exactament amb la construcció social que del barri han configurat els seus habitants. Per això hem dividit el Poblenou en quatre zones a efectes de mostratge i també d'anàlisi de les dades recollides en el qüestionari (veure FIGURA 10 en apartat 4.3.3.2.). Especialment rellevants en aquest aspecte seran el nom que donen els subjectes del seu barri i la delimitació que fan d'aquest.

Un tercer aspecte a destacar té relació amb les característiques de la toponímia del barri que es desprenen de l'anàlisi socio-històrica efectuada, especialment si considerem que el nostre objectiu és estudiar llocs o espais urbans entenent-los com

productes socials. Aquesta qüestió ha afectat al tipus d'ítems que hem emprat per elaborar l'enquesta, ja que hem considerat oportú utilitzar majoritàriament ítems de resposta oberta. Tanmateix, la justificació d'aquesta elecció es troba desenvolupada en l'apartat 4.3.3.2. En funció d'això, un cop registrades les dades a partir dels qüestionaris correctament complimentats, s'ha procedit a efectuar un primer llistat on es troben totes les respostes emeses pels subjectes de la mostra, pel total d'ells i per a cadascuna de les zones mostrals. En un segon moment, s'ha procedit a efectuar una categorització de les respostes emeses en els ítems de resposta oberta, seguint criteris específics per a cadascun d'ells i procurant, en aquells casos que es considera necessari i que les respostes ho permetien, efectuar una categorització unitària per alguns ítems per tal de facilitar una comparació de dades posterior. Així, s'ha realitzat una categorització específica pels ítems:

- 'nom del barri'
- 'diferències respecte a altres barris de Barcelona' i
- 'llocs que frequenta més'

mentre s'ha preferit elaborar una categorització unitària pels ítems:

- 'llocs característics'
- 'llocs representatius del passat' i
- 'llocs representatius del futur'.

En base a aquestes categoritzacions -les quals s'especifiquen en els apartats corresponents a l'anàlisi de cadascun dels ítems- s'ha aplicat un tractament de tipus estadístic, deixant el llistat inicial per a una anàlisi qualitativa complementaria. Els ítems corresponents a variables quantitatives discretes i els corresponents a variables qualitatives nominals amb categorització prèvia a la passació no han sofert cap mena de recodificació.

4.5.2.1. Descripció de la mostra utilitzada.

Com s'ha comentat anteriorment, a través d'un mostreig aleatori estratificat en el qual la variable estratificadora era les zones d'estudi en les que s'ha dividit el barri administratiu, s'ha obtingut una mostra total de N= 405 subjectes que van accedir a la passació de l'enquesta telefònica i que van contestar correctament al qüestionari. A través de la informació recollida en aquest pel que fa a variables de subjecte, passem tot seguit a mostrar les principals característiques de la mostra utilitzada en l'estudi.

Respecte a l'edat dels subjectes, la mostra total presenta les següents dades:

Mitjana	44.842	Error est.	.932	Mediana	45.000
Moda	20.000	Desv. est.	18.748	Variància	351.505

L'anàlisi de les diferents zones a través de proves no paramètriques mostra que la ZONA 4 difereix significativament de la resta presentant una mitjana d'edat superior, en torn als 50.5 anys.

Pel que fa als anys de residència dels subjectes en el barri, les dades obtingudes són les que a continuació es presenten:

Mitjana	29.244	Error est.	.976	Mediana	23.000
Moda	20.000	Desv. est.	19.649	Variància	386.101

En aquest cas, la zona que mostra una diferència estadísticament significativa respecte a les altres és la ZONA 3. Els subjectes d'aquesta àrea porten una mitjana de 18.5 anys residint al barri, sensiblement inferior que els de les ZONES 1,2 i 4 que es situen per sobre dels 30 anys de mitjana.

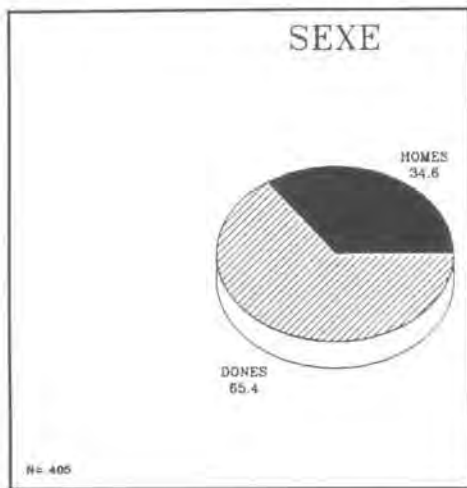
En quant a la resta de variables personals, les dades referents al total de la mostra es presenten gràficament en les GRÀFIQUES 1, 2, 3 i 4. Efectuant la comparació entre les diferents zones a través de proves de chi-quadrat, apareixen diferències estadísticament significatives en les variables 'nivell d'estudis' ($\chi^2 = 29,80324$; $gl = 15$; $p = 0,01265$) i 'categoria socioprofessional' ($\chi^2 = 55,66502$; $gl = 24$; $p = 0,00025$).

Atenent al nivell d'estudis, la ZONA 3 és la que compta amb més subjectes amb estudis primaris i menys universitaris, mentre que en relació a la categoria socioprofessional és la que compta amb més subjectes amb treball qualificat. Per la seva banda, la ZONA

4 difereix de la resta al comptar amb més població jubilada.

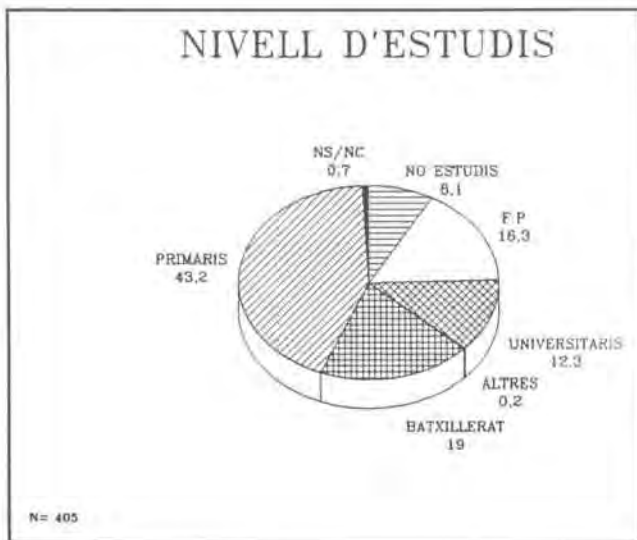
Per últim, i per concloure aquest apartat corresponent al procediment de la investigació quantitativa, constatar que en l'anàlisi dels diferents ítems de que consta l'enquesta no es seguirà l'ordre en el qual estan col·locats en el qüestionari (veure model d'enquesta en ANNEX A). Si bé aquest ordre responia a criteris tècnics de funcionalitat en la passació, l'ordre que es presenta a continuació respon més a criteris de coherència conceptual de l'anàlisi.

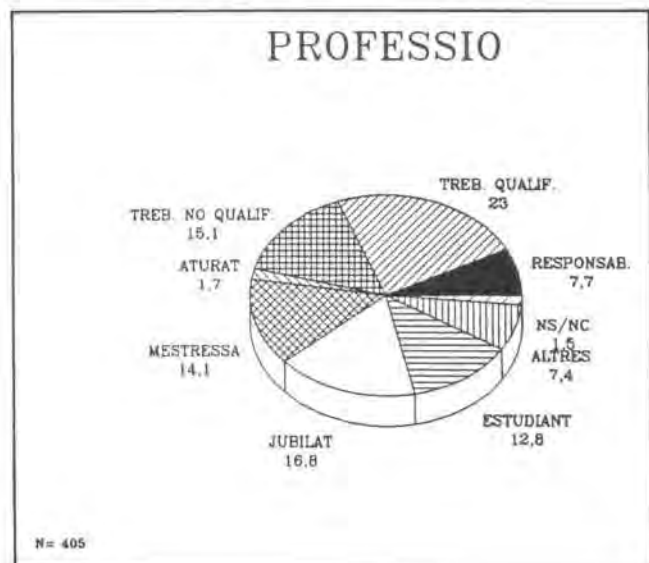
GRÀFICA 1. Descripció de la mostra per la variable sexe.

GRÀFICA 2. Descripció de la mostra en funció de si treballen o estudien al barri.

GRÀFICA 3. Descripció de la mostra en funció del nivell d'estudis.

GRÀFICA 4. Descripció de la mostra en funció de la categoria socio-professional.

4.5.3. Anàlisi dels resultats obtinguts.

La presentació de la informació corresponent a l'anàlisi de les dades obtingudes seguirà la següent estructura. L'anàlisi ítem a ítem comença amb una introducció dels aspectes teòrics que justifiquen la seva utilització en referència a les hipòtesis de treball plantejades. A continuació es mostren els percentatges d'incidència per als valors més destacats de les categories confeccionades, especificant prèviament quines són aquestes categories i els continguts implicats en elles. Posteriorment es detecta si hi ha diferències estadísticament significatives entre les diferents zones mostrals i, en cas afirmatiu, s'especifica la tendència d'aquesta significació. En aquestes fases s'incorporen taules amb les freqüències i percentatges obtinguts, generalment a través de les taules de chi-quadrat, així com un tractament gràfic de les dades que permet una visualització ràpida dels resultats, siguin aquests globals o en funció de les diferents zones d'estudi. Finalment cada apartat recull, a manera de síntesi, la informació més rellevant detectada en l'anàlisi efectuat.

En una primera revisió de les dades obtingudes pel qüestionari, hem pogut constatar alguns efectes inicials que impliquen una primera presa de decisions en quant a la posterior anàlisi dels resultats.

Com ja hem comentat anteriorment, en cadascuna de les preguntes corresponents a aspectes específics del barri plantejades en forma d'ítems resposta oberta ('nom del barri', 'diferències respecte a altres barris de Barcelona', 'llocs que frequenta més', 'llocs característics', llocs que representen el passat del barri' i 'llocs que representen el futur') no s'induía explícitament al subjecte a emetre un nombre de respostes determinat, contemplant-se la possibilitat d'anotar tres respostes diferents per a cadascuna de les preguntes (excepte l'ítem 'llocs característics del barri' que podien anotar-se fins a cinc respostes). Aquesta raó responia bàsicament al fet de que pressuposàvem que l'ordre en l'emissió de les respostes no era un factor determinant, i que calia deixar que el subjecte contestés amb totes les respostes que considerés convenient davant la pregunta formulada, recollint-les totes per a la posterior anàlisi.

Aquesta anàlisi, però, ens mostra que la incidència de la resposta emesa declina substancialment a mesura que avancem pel nombre d'opcions, de tal forma que si en primera opció els subjectes són capaços d'emetre alguna resposta gairebé en el 100% dels casos, en les altres opcions aquesta circumstància es dona en molt menor grau, augmentant considerablement el percentatge de «no resposta» a mesura que anem passant a la segona, tercera, quarta o cinquena opció (veure TAULA 3).

La detecció d'aquest fenomen de tipus estadístic ve també avalada per una valoració de la qualitat de les respostes emeses en aquestes opcions minoritàries. Malgrat inicialment havíem considerat que l'ordre d'emissió no era un factor rellevant, hem pogut observar que les opcions que no corresponen a la primera emesa afavoreixen la resposta minoritària en detriment de la resposta que té major percentatge d'incidència. Una anàlisi

NOM 1 0%	NOM 2 81,7%	NOM 3 97,3%		
DIF 1 0,2%	DIF 2 61,7%	DIF 3 87,4%		
FREQ 1 0,2%	FREQ 2 47,9%	FREQ 3 82,0%		
LLOC 1 0%	LLOC 2 40,0%	LLOC 3 72,6%	LLOC 4 90,9%	LLOC 5 97,8%
PAS 1 0,2%	PAS 2 62,5%	PAS 3 86,7%		
FUT 1 0,5%	FUT 2 64,4%	FUT 3 90,9%		

TAULA 3. Percentatge de «no respostes» per cada pregunta i per cadascuna de les opcions de resposta (no induïdes explícitament).

global que inclogués totes les opcions possibles, doncs, portaria a emmascarar estadísticament les respostes majoritàries, augmentant el percentatge d'incidència de les minoritàries sense arribar a un valor percentual prou rellevant com per a ser considerat destacable des del punt de vista estadístic.

Les raons anteriorment exposades tenen com a conseqüència directa el fet que prenguem en consideració la primera opció de resposta com a pregnant en la resolució de l'ítem, i que com a tal la considerem com a única rellevant per a l'anàlisi quantitatiu, és a dir, considerar només les variables N1, D1, FR1, LL1, P1 i F1 (veure llistat de variables en apartat 4.3.3.2.)¹.

Les altres opcions de resposta, però, no s'anul·len ni es descarten ja que, encara que amb percentatges d'incidència mínims, aporten dades sobre la riquesa toponímica de la zona, element de gran interès per al nostre treball. Així doncs, hem considerat que aquestes respostes, la importància estadística de les quals no està renyida amb el seu gran valor a nivell qualitatiu, seran un element a tenir en compte quan passem a posteriors fases de l'anàlisi de dades.

Abans d'entrar a analitzar cadascun dels ítems del qüestionari, cal destacar un segon efecte que té importants implicacions per a l'orientació d'aquesta anàlisi, a l'hora que apunta cap a la

¹ Aquesta opció és contemplada, per exemple, en Agresti (1990) o Fox & Scott Long (1990). També és adoptada en estudis com l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona (IEM, 1990) per als ítems corresponents a ús i imatge del territori.

confirmació d'una de les hipòtesis derivades de l'anàlisi socio-històrica recollida en la introducció d'aquest capítol. En efectuar una primera revisió dels resultats obtinguts en les diferents zones en les que s'ha dividit l'àrea a estudiar, s'ha pogut detectar que la ZONA 3, és a dir, la zona més allunyada del mar i delimitada pels carrers Pere IV i Gran Via (veure plànol en FIGURA 10), tendia a mostrar-se força diferent en quant al tipus i distribució de les respostes que les ZONES 1, 2 i 4 pel que fa a la major part d'ítems de l'enquesta. Aquest fet ha quedat constatat a través de l'anàlisi comparativa entre les quatre zones dels ítems més rellevants a partir de proves de chi-quadrat, obtenint-se els següents resultats:

N1	$\chi^2=$ 336.51851	gl= 57	p= .0000
D1	$\chi^2=$ 111.35171	gl= 42	p= .0000
LL1	$\chi^2=$ 227.07944	gl= 36	p= .0000
FR1	$\chi^2=$ 257.08496	gl= 30	p= .0000
P1	$\chi^2=$ 94.53929	gl= 36	p= .0000
F1	$\chi^2=$ 129.77692	gl= 24	p= .0000

Complementant aquesta informació, i per confirmar la idea de que la ZONA 3 difereix significativament de la resta, s'ha procedit a agrupar les ZONES 1,2 i 4 i s'ha comparat aquest grup amb la ZONA 3 obtenint-se els següents resultats:

N1	$\chi^2 = 228.43797$	gl= 19	p= .0000
D1	$\chi^2 = 61.31403$	gl= 14	p= .0000
LL1	$\chi^2 = 152.44485$	gl= 12	p= .0000
FR1	$\chi^2 = 186.27175$	gl= 10	p= .0000
P1	$\chi^2 = 80.66791$	gl= 12	p= .0000
F1	$\chi^2 = 95.75416$	gl= 8	p= .0000

Un cop constatada la tendència de la resposta en aquesta zona per als principals ítems del qüestionari i, observant que, en efecte, aquesta difereix de manera estadísticament significativa de la mostrada per a les altres tres zones d'estudi, ens veiem obligats a considerar la possibilitat de mantenir aquesta zona al marge de l'anàlisi general de les dades referit al barri del Poblenou.

Aquesta decisió es fonamenta en un dels objectius generals de la investigació de camp: analitzar els espais simbòlics urbans del Poblenou i la seva incidència respecte a la identitat social urbana referida al barri. Això implica no fer una delimitació apriorística del barri sinó analitzar el que la gent entén per tal categoria urbana, amb les característiques que els subjectes consideren com a propis del Poblenou, considerant-lo doncs com una categoria "natural" (Amérigo, 1990) o com una categoria urbana socialment elaborada i definida (veure apartat 3.4.1.).

Si bé inicialment plantejem l'estudi d'una àrea de Barcelona que administrativament rep el nom genèric de Poblenou, no podem utilitzar aquesta delimitació de forma absoluta i més si, com veiem, una part d'aquesta àrea tendeix a diferir significativament en les seves respostes de les donades per la

resta de zones. És per aquest motiu que hem optat per diferenciar, a nivell d'anàlisi, la ZONA 3 de les altres zones i reservar un apartat d'aquesta anàlisi al estudi de les seves respostes. Com es podrà observar en l'apartat 4.5.3.9., els continguts que apareixen en elles ens permet confirmar la hipòtesi perfilada en les conclusions de l'anàlisi socio-històrica, és a dir, la zona compresa entre els carrers Pere IV i Gran Via però que concentra el seu nucli de població entorn a aquesta última, manté un lligam feble amb la resta del barri en la qual s'ubiquen els primitius nuclis de població del Poblenou. En conseqüència, les respostes emeses pels subjectes de la ZONA 3 permeten perfilar la idea de que la identitat social urbana d'aquest grup en base a la categoria barri no està clarament definida i, en tot cas, no es correpon amb la categoria urbana «Poblenou» en base a la qual s'identifiquen la resta de zones analitzades.

A efectes d'exemplificar en un primer moment l'efecte que acabem de plantejar, hem decidit efectuar l'anàlisi dels ítems 'nom del barri' i 'límits del barri' (el qual no apareix en les taules anteriorment presentades) pel total de la mostra i per les quatre zones comparativament, deixant l'anàlisi de la resta de respostes de la ZONA 3 per a un moment posterior.

4.5.3.1. Nom del barri (variable N1)

Referents teòrics

En el moment de plantejar el tema de la identitat social urbana d'un grup com a resultat del sentit de pertinença a una determinada categoria urbana, hem ressaltat el paper que el nom donat a aquesta categoria pot jugar com a element simbolitzador d'aquesta identitat. A través de l'activitat taxonòmica els individus structuren i classifiquen el seu món (Stryker, 1983) i, en aquest sentit, classifiquen i identifiquen els entorns urbans a través d'una toponímia socialment establerta. Per la seva banda, Lalli (1988) considera també la importància del nom atribuït a un determinat poble com a element identificador de tota la gent que hi viu en ell i com a característica diferencial de la resta d'individus.

En base a aquestes idees s'ha plantejat la hipòtesi de que una major cohesió de les respostes dels subjectes en relació al nom donat al seu barri pot indicar una major consolidació de la identitat urbana relacionada amb aquesta categoria. D'aquesta manera, l'activitat taxonòmica lligada al barri esdevé hel resultat d'un procés de categorització social de l'espai que permet la seva diferenciació respecte als altres barris a l'hora que, com assenyala el mateix Lalli (op.cit.) esdevé, juntament amb altres característiques distintives, símbol global d'aquest procés d'identitat urbana.

En funció d'aquesta idea, plantejem la hipòtesi de que la identitat social dels habitants del Poblenou estarà més clarament definida quan més clarament estigui definit el barri a nivell taxonòmic, és a dir quan menys dispersió es detecti en les respostes emeses en relació a l'ítem 'nom del barri'.

Resultats

En aquest sentit, en base als resultats obtinguts, podem constatar una tendència majoritària dels subjectes enquestats a anomenar el seu barri com «Poblenou». Pel total de la mostra analitzada (N= 405), el percentatge corresponent a aquesta opció és d'un 69.4% mentre que la segona resposta emesa, «Sant Martí de Provençals» rep un percentatge molt inferior (11,6%).

Aquestes dades generals, però, cal matisar-les a partir de l'anàlisi de les diferents zones de mostratge, ja que apareixen diferències estadísticament significatives entre les quatre àrees considerades:

$$\chi^2= 336,51851; \text{gl}= 57; p= 0,0000$$

Si atenem a les dades presentades en la GRÀFICA 5 podem observar que mentre l'opció «Poblenou» recull a un 92% de subjectes de la ZONA 1, a un 73,1% de la ZONA 2 i a un 85,1% de la ZONA 4, tan sols suposa un 27% per a la ZONA 3.

Observant els resultats d'aquesta última zona, es pot detectar l'alt grau de dispersió en les respostes obtingudes, la qual cosa pot considerar-se, en principi, una dada significativa per a confirmar els plantejaments comentats al començament d'aquest apartat. En aquest sentit, cal destacar que les respostes de la ZONA 3 concentren el percentatge d'incidència més alt en l'opció «Sant Martí de Provençals» amb un 36%, que és el nom del districte administratiu que engloba al barri del Poblenou. En segon lloc, com ja hem vist apareix el nom d'aquest barri, però a continuació apareix el nom de la «Gran Via» (vial de comunicació ràpida de la ciutat) i el d'altres barris com «La Verneda» (14%) i «el Clot» (7%), denominacions que són totalment obviades per les altres zones d'estudi.

Considerant, per altra banda, les respostes emeses únicament en les zones 1,2 i 4 (N= 305) la tendència majoritària dels subjectes és a considerar el seu barri sota la denominació «Poblenou»; un 83,3% dels enquestats en aquestes zones es decanten en aquesta direcció. Entre elles, però, també s'han detectat diferències estadísticament significatives en quant a les respostes emeses, com es pot observar en la TAULA 4. Donat que la taula original, resultat de la comparació de variables a través de la prova de chi-quadrat, no aconsegueix les condicions d'aplicació, s'ha optat per reagrupar les categories de resposta obtenint-se el següent resultat:

$$\chi^2 = 13,48852; \text{gl} = 2; p = 0,00118$$

S'ha considerat més convenient, però, presentar la taula original ja que és la que permet efectuar una interpretació de les dades més acurada, obviant la taula amb categories reagrupades ja que tant sols té per objecte corregir un efecte estadístic, essent inoperant per a l'anàlisi. Aquesta explicació és vàlida també per a les TAULES 7, 8, 9, 10 i 11 que corresponen a les variables D1, LL1, P1, F1 i FR1 respectivament.

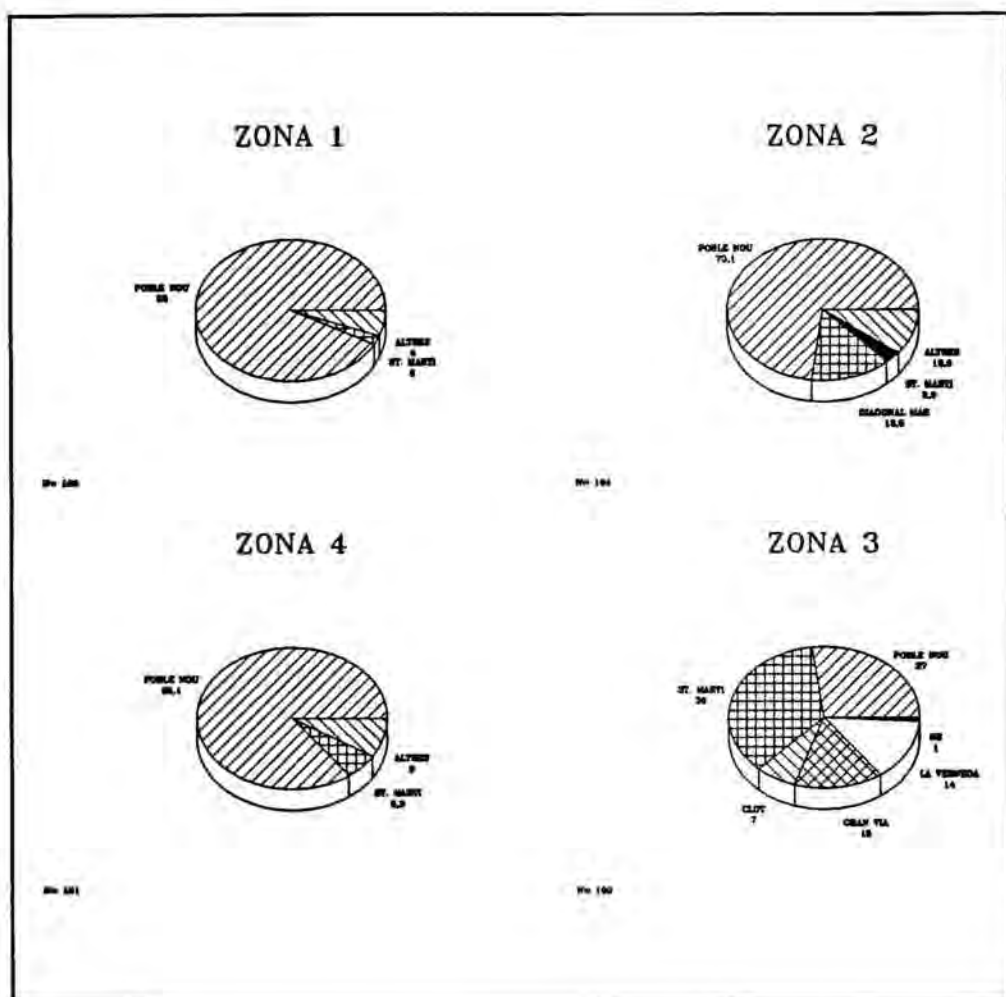
Tornant a la variable objecte d'aquest apartat, és a dir, el nom del barri, hem de destacar que, malgrat totes tres zones segueixen la tònica general anteriorment apuntada (el percentatge d'incidència més alt es concentra en la resposta «Poblenou») la zona que mostra una variabilitat major és la ZONA 2. Un 13,5% dels enquestats en aquesta àrea considera el seu barri sota el nom de «Diagonal Mar», recollint la denominació d'un barri format cap a l'any 1965 en la zona limitant a la del barri del Besós, per la banda de mar (AAVV Diagonal Mar, 1991) el qual, a través principalment de la seva Associació de Veïns, ha portat a terme una tasca de reivindicació d'aquesta denominació com a subbarri del Poblenou. Aquesta concentració percentual, per si sola, explica el fet de que aquesta zona sigui a l'hora la que mostri un percentatge d'incidència menor de la resposta majoritària respecte a les ZONES 1 i 4, ja que les altres respostes emeses concentren percentatges d'incidència extremadament baixos.

	ZONA			Row Total
	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	1	2	
BADAJOS				1 .3
			1 100.0 1.0 .3	
BESOS				1 .3
		1 100.0 1.0 .3		
DIAGONAL MAR				14 4.6
		14 100.0 13.5 4.6		
ESPRONCEDA				2 .7
		2 100.0 1.9 .7		
GRANADA				6 2.0
			6 100.0 5.9 2.0	
LLULL				1 .3
		1 100.0 1.0 .3		
LOPE VEGA				1 .3
		1 100.0 1.0 .3		
MAR AGUILO				4 1.3
	4 100.0 4.0 1.3			
MARESME				1 .3
		1 100.0 1.0 .3		
PERE IV				2 .7
			2 100.0 2.0 .7	
POBLENOU				254 83.3
	92 36.2 92.0 30.2	76 29.9 73.1 24.9	86 33.9 85.1 28.2	

	Count	ZONA			Row Total
		1	2	4	
	Row Pct				
	Col Pct				
	Tot Pct				
PUJADES			2 100.0 1.9 .7		2 .7
RAMBLA PN		2 100.0 2.0 .7			2 .7
SELVA MAR			3 100.0 2.9 1.0		3 1.0
ST.MARTI P		2 18.2 2.0 .7	3 27.3 2.9 1.0	6 54.5 5.9 2.0	11 3.6
Column Total		100 32.8	104 34.1	101 33.1	305 100.0

TAULA 4. Resultats de la comparació entre les variables N1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1, 2, i 4.

Pel que fa a la resta de respostes de les ZONES 1,2 i 4, emeses de forma més minoritària, apareix o bé «Sant Martí de Provençals» com a nom històric del municipi o genèric de l'actual districte barceloní, o bé respostes marcades per l'efecte de "proxemia", és a dir, el nom del propi carrer on es viu («Marià Aguiló», «Rambla del Poble Nou», «Lope de Vega», «Granada», etc.) o bé de subbarris o barris adjacents («Maresma», «Besós»), respostes que es troben englobades en la categoria «altres» en la GRÀFICA 5 però que apareixen amb els seus corresponents percentatges en la TAULA 4.

GRÀFICA 5. Percentatges d'incidència de la variable N1 (nom del barri) en funció de les zones d'estudi.

Síntesi i conclusions

Podem concloure, doncs, que, pel que fa a les ZONES 1,2 i 4, la majoria de la població enquestada identifica el seu barri com «Poblenou» la qual dada esdevé una important evidència empírica de la hipòtesi de treball que havíem formulat respecte al nom del barri.

Per la seva banda, la ZONA 2 és la principal responsable de que apareguin diferències estadísticament significatives entre aquestes tres zones al considerar també «Diagonal Mar» com a nom de barri, la qual dada ens orienta cap a la conclusió de que, possiblement, un determinat nombre de subjectes d'aquesta zona s'identifiquen amb una categoria urbana que respón a aquest nom i que pot incloure's en una categorització superior denominada «Poblenou». En aquest sentit, serà interessant confirmar aquesta informació quan tractem l'anàlisi del grup de discussió corresponent a aquesta àrea en la tercera fase de la investigació de camp (apartat 4.6.3.1.).

D'aquesta manera, és possible plantejar el fet de que el nom del barri sigui un indicador útil per a avaluar el grau d'identitat social respecte a aquesta categoria urbana. Aquest fet es posa també de manifest al contrastar les dades obtingudes en les ZONES 1, 2 i 4 amb les de la ZONA 3, on la dispersió de noms evidenciada podria mostrar que ens trobem davant d'una zona on la categoria barri té unes característiques molt més inespecífiques i a on el sentiment d'identitat social en relació a ell és molt més difós que en les altres zones analitzades. A través de l'anàlisi del nom del barri, podem observar com es tendeix a una identificació bé amb els barris confrontants («Poblenou», «Clot», «La Verneda»), bé amb l'element espacial predominant en la zona («Gran Via») o bé, com a resposta amb més alt percentatge d'incidència, identificant el seu barri a través del nom del districte administratiu («Sant Martí de Provençals»), és a dir, utilitzant una categoria urbana de nivell superior d'abstracció

determinada a nivell administratiu o macrobarri en el sentit de Marans i Rodgers (1975). La orientació vers un element urbà com és la Gran Via (via de circulació ràpida que funciona com a sortida de la ciutat de Barcelona i que divideix contundentment l'antic municipi de Sant Martí) i la seva ubicació, d'esquenes al Poblenou i confrontant amb els barris del Clot o la Verneda poden ser elements que expliquin aquest comportament diferenciat.

En qualsevol cas, els resultats obtinguts en aquesta variable hauran de ser contrastats i posats en relació amb altres aspectes importants, entre ells els límits del que els subjectes consideren el seu barri.

4.5.3.2. Límits del barri (variables LL1 a LL15).

Referents teòrics

Els límits del barri aconsegueixen una doble funció. Per una banda contribueixen a l'estructuració cognitiva de la imatge mental del barri (en el sentit de "bordes" que proposa Lynch, 1960). Per altra banda, estructuren a nivell simbòlic el sentit de pertinença a un espai determinat, així com les relacions de tipus ecològic amb altres barris (Hunter, 1987). D'aquesta manera, els límits circumscriuen l'àrea geogràfica objecte d'apropiació i identificació espacial.

Si en aquesta primera part del qüestionari estem investigant sobre determinats aspectes capaços de donar-nos alguna indicació sobre el grau d'identitat social urbana associada al barri, ens interessa també conèixer quins creuen els subjectes que són els límits del seu barri, pressuposant que, quant més clarament estiguin definits aquests límits, amb més propietat podrem inferir que el sentiment d'identitat social respecte al Poblenou té un referent espacial comú i aquesta identitat urbana podrà estar més clarament definida. En altres termes, i referint-nos específicament a les hipòtesis de treball formulades sobre la identitat social urbana, l'aparició d'uns límits clarament definits pels subjectes del Poblenou ens remetrà a la rellevància de la dimensió territorial d'aquesta identitat i contribuirà a la "saliència" de la categoria urbana objecte del nostre estudi.

Si bé en un primer moment es preguntava al subjecte de forma oberta quins són els límits del seu barri, varem considerar que la pregunta comportava una gran dificultat com per realitzar-se en una enquesta telefònica, sobre tot si el subjecte mostra algun tipus de dubte o vacil·lació a l'hora de respondre. Per altra banda, si volíem aplicar una anàlisi estadística a la informació recollida, la pregunta formulada de forma oberta no oferia dades prou sòlides per a un tractament d'aquest tipus. De fet, els resultats obtinguts en aquest ítem no són clarament analitzables.

Per aquest motiu es va optar també per seleccionar apriorísticament 15 elements del barri i preguntar als subjectes si els consideraven pertanyents al que entenien pel seu barri. Els elements que componen aquest bloc, els quals es mostren en la FIGURA 12, van ser seleccionats en tant en quant reunien determinades característiques formals o estructurals com per ser considerats potencialment límits en el sentit de Lynch (1960), és a dir, seguint criteris d'ordre físic, de canvis en la qualificació de l'ús del sol (Pla General Metropolità, 1976) o si consideràvem que marcaven un trencament o una discontinuïtat en el teixit social en base a les observacions efectuades inicialment (veure procediment metodològic en apartat 4.3.3.2.)

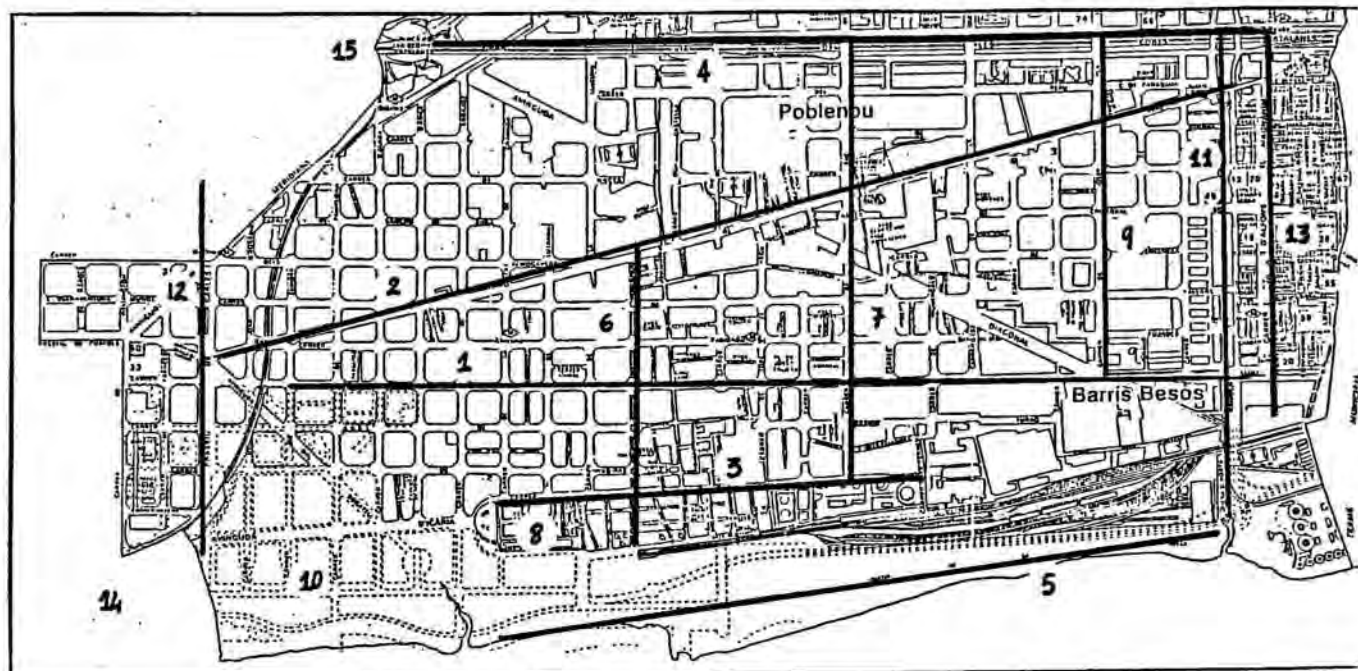

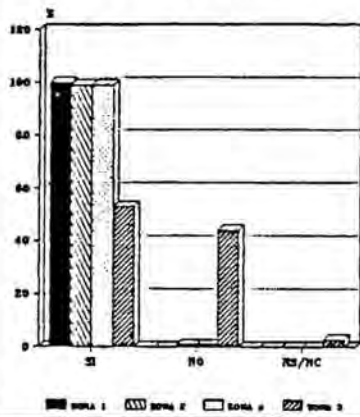
FIGURA 12. Elements testats com a possibles límits del barri.

1. c/ Llull	9. c/ Josep Pla
2. c/ Pere IV	10. Vila Olímpica
3. c/ Taulat	11. Rambla Prim
4. Gran Via	12. c/ Carles I
5. La platja	13. c/ Alfons el Magnànim
6. Rambla del Poblenou	14. Parc de la Ciutadella
7. c/ Bac de Roda	15. Pça. de les Glòries
8. Cementiri del Poblenou	

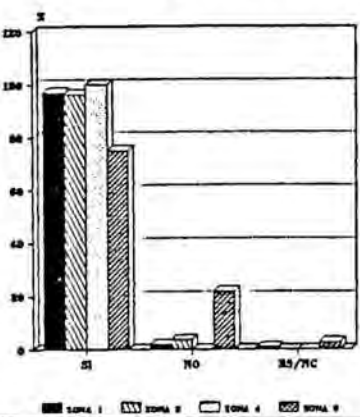
Resultats

Per tal d'analitzar les respostes obtingudes en aquest apartat, s'ha procedit per una doble via. En primer lloc s'han analitzat els percentatges d'incidència de les tres possibles respostes (si/no/ns) per a cada lloc en funció de les quatre zones d'estudi (GRÀFICA 6).

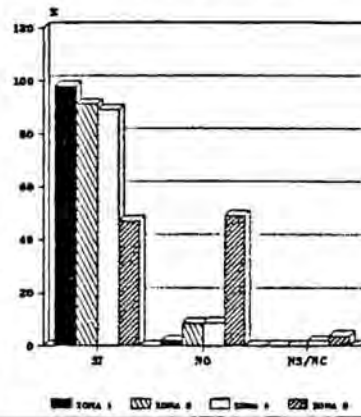
LIMIT C/ LLULL

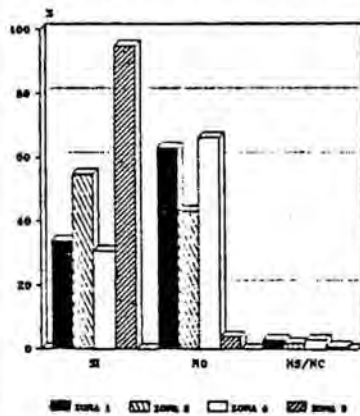
LIMIT C/PERE IV

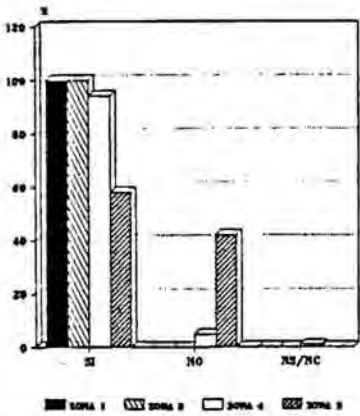
LIMIT C/TAULAT

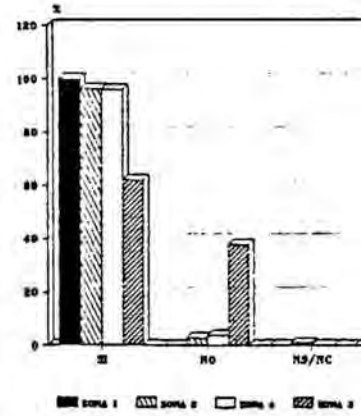
LIMIT GRAN VIA

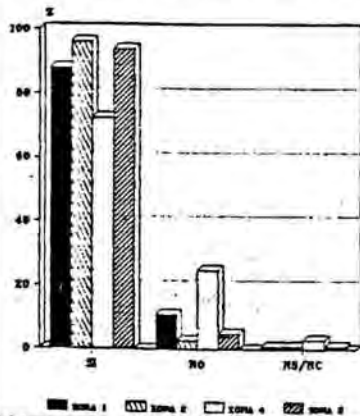
LIMIT PLATJA

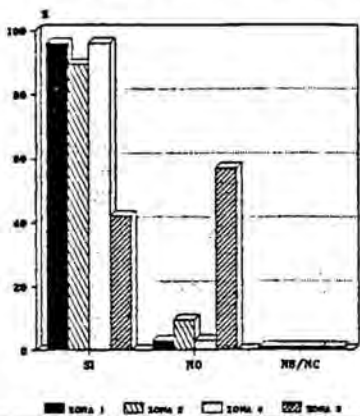
LIMIT RAMBLA PN

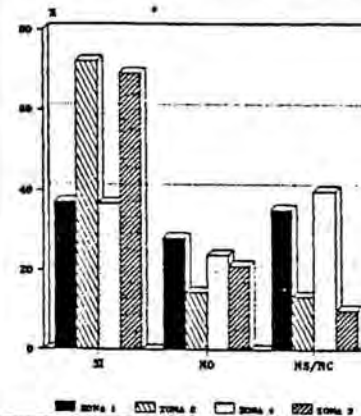
LIMIT C/BAC DE RODA

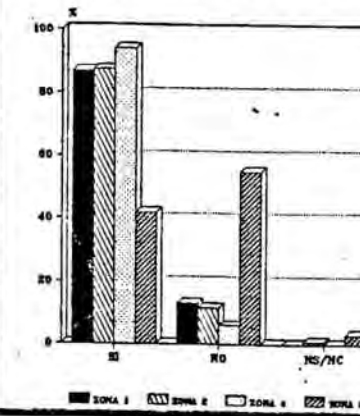
LIMIT CEMENTIRI PN

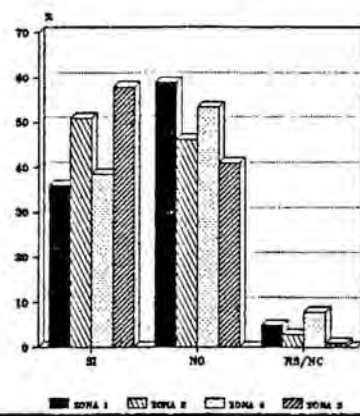
LIMIT C/JOSEP PLA

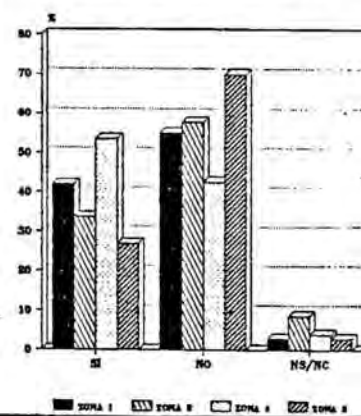
LIMIT VILA OLIMPICA

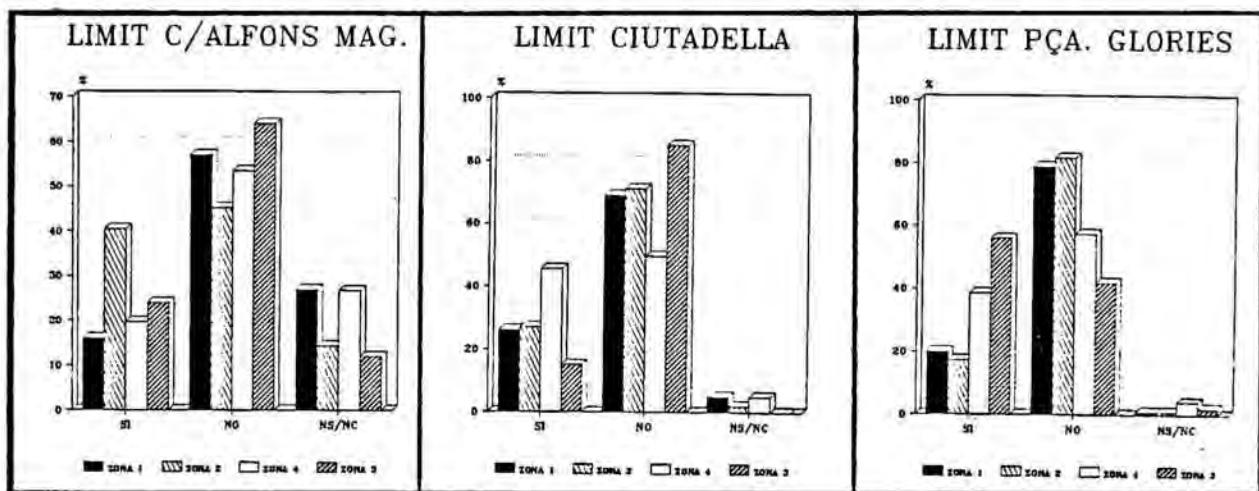

LIMIT RAMBLA PRIM

LIMIT CARLES I

GRÀFICA 6. Percentatges d'incidència de les respostes emeses en cadascun dels elements espacials testats en funció de les zones d'estudi.

Per altra banda, s'ha recategoritzat les respostes «NS» considerant-les "missings" i s'ha procedit a la comparació estadística a través de proves de chi-quadrat de les zones d'estudi per cadascun dels elements. Un cop constatat que, per a tots els ítems testats, les diferències entre les quatre zones eren estadísticament significatives (veure TAULA 5) s'ha procedit a efectuar la mateixa comparació però aquest cop només entre les ZONES 1, 2 i 4. Els resultats d'aquest anàlisi es mostren en la TAULA 6.

ITEM 1	$\chi^2=$	145.20871,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 2	$\chi^2=$	49.71265,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 3	$\chi^2=$	102.88367,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 4	$\chi^2=$	104.26647,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 5	$\chi^2=$	120.83546,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 6	$\chi^2=$	97.73176,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 7	$\chi^2=$	31.46867,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 8	$\chi^2=$	138.88553,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 9	$\chi^2=$	17.55661,	gl= 3,	p= .00054
ITEM 10	$\chi^2=$	96.07798,	gl= 3,	p= .00000
ITEM 11	$\chi^2=$	10.51257,	gl= 3,	p= .01468
ITEM 12	$\chi^2=$	16.47811,	gl= 3,	p= .00090
ITEM 13	$\chi^2=$	14.68117,	gl= 3,	p= .00211
ITEM 14	$\chi^2=$	26.29223,	gl= 3,	p= .00001
ITEM 15	$\chi^2=$	46.27799,	gl= 3,	p= .00000

TAULA 5. Resultats de les proves de chi-quadrat al realitzar la comparació entre les ZONES 1,2,3,4.

ITEM 1	$\chi^2=$.98269,	gl= 2,	p= .61180
ITEM 2	$\chi^2=$	3.91937,	gl= 2,	p= .14090
ITEM 3	$\chi^2=$	5.14027,	gl= 2,	p= .07653
ITEM 4	$\chi^2=$	14.30395,	gl= 2,	p= .00078
ITEM 5	$\chi^2=$	10.37057,	gl= 2,	p= .00560
ITEM 6	$\chi^2=$	3.76111,	gl= 2,	p= .15251
ITEM 7	$\chi^2=$	23.14016,	gl= 2,	p= .00001
ITEM 8	$\chi^2=$	6.06102,	gl= 2,	p= .04829
ITEM 9	$\chi^2=$	15.05701,	gl= 2,	p= .00054
ITEM 10	$\chi^2=$	3.09374,	gl= 2,	p= .21291
ITEM 11	$\chi^2=$	4.52615,	gl= 2,	p= .10403
ITEM 12	$\chi^2=$	7.10819,	gl= 2,	p= .02861
ITEM 13	$\chi^2=$	13.34471,	gl= 2,	p= .00127
ITEM 14	$\chi^2=$	12.07241,	gl= 2,	p= .00239
ITEM 15	$\chi^2=$	15.88348,	gl= 2,	p= .00036

TAULA 6. Resultats de les proves de chi-quadrat al realitzar la comparació entre les ZONES 1, 2, i 4).

De totes aquestes anàlisis efectuades i dels resultats recollits en les figures i les taules anteriorment exposades poden extreure's les següents conclusions en referència als límits del barri del Poblenou.

En primer lloc, cal destacar que les respostes emeses en les ZONES 1,2 i 4 guarden una major coherència entre si que les mostrades en la ZONA 3. Aquesta última zona es defineix de manera molt difosa i irregular en quant als límits proposats en el qüestionari, seguint doncs la tònica mostrada també en la variable 'nom del barri'.

Pel que respecte a les altres tres zones (1,2 i 4), cal destacar que hi ha un important grau d'acord en considerar determinats elements del barri pertanyents o no a ell, és a dir, la comparació entre les tres zones no mostra diferències estadísticament significatives. Així doncs, es consideren elements pertanyents al barri, en percentatges que oscil·len entre el 87% i el 100% dels casos, el «c/ Llull» (item 1), el «c/ Pere IV» (item 2), el «c/ Taulat» (item 3), la «Rambla del Poblenou» (item 6) i la «Vila Olímpica» (item 10).

Per altra banda, hi ha un conjunt d'items que, malgrat la tendència comú en les tres zones sigui considerar-los del Poblenou, mostren diferències significatives entre elles. És el cas de la «platja» (item 5) on la ZONA 4 mostra una menor tendència que la resta a considerar-la del barri, al igual que succeeix amb el «c/ Bac de Roda» (item 7) amb una tendència en

sentit afirmatiu més alta en la ZONA 2 que en les ZONES 1 i 4. El mateix efecte es produeix en el «c/ Josep Pla» encara que és l'item que mostra un major percentatge de gent que respon «no sap» (29,2% del total dels enquestats en les ZONES 1,2 i 4). Curiosament, el que és un del límits administratius del barri és també l'element més desconegut i difícil d'ubicar per part de la gent. En quant al «Cementiri del Poblenou» (item 8), malgrat totes tres zones coincideixen a considerar-lo dins del barri, la ZONA 2 és la que manifesta aquesta tendència amb un menor grau.

Un altra grup d'items són considerats, en conjunt per a les ZONES 1, 2 i 4, com a no pertanyents al barri. En aquesta situació es troben el «c/ Alfons el Magnànim» (item 13) encara que la tendència és més clara en les ZONES 1 i 4 que en la ZONA 2, el «Parc de la Ciutadella» (item 14) i la «Pça. de les Glòries» (item 15). En aquests dos últims items és la ZONA 4 la que mostra una menor tendència a excloure'l's del barri. Per últim, els resultats obtinguts en la «Rambla Prim» (item 11) i el «c/ Carles I» (item 12) no són concluints per determinar si els enquestats els consideren o no pertanyents al barri, especialment en el cas de les ZONES 1,2 i 4.

Per tal de presentar de manera gràfica els resultats fins ara comentats, la FIGURA 13 es mostra un mapa del Poblenou on s'han definit aquelles delimitacions característiques i representatives per a les ZONES 1,2 i 4. La ZONA 3, per la seva indeterminació, ha quedat exclosa ja que no podem perfilar cap delimitació coherent amb les respostes donades.

Com es pot observar en la FIGURA 13, apareix una àrea central del Poblenou que és comuna a les delimitacions efectuades en les ZONES 1,2 i 4 i que coincideix amb el que es considera el casc antic del barri. A partir d'aquesta àrea d'intersecció, les diferents zones amplien els límits en funció de la seva ubicació. Així, la ZONA 1 i la ZONA 4 inclouen la Vila Olímpica i, en un menor grau, el Parc de la Ciutadella, mentre que la ZONA 2 prolonga els seus límits fins el carrer Josep Pla i, en un menor grau, sobrepassa el carrer Pere IV fins a la Gran Via o arriba fins a la Rambla Prim (antiga Riera d'Horta i límit natural de l'antic Poblenou).

Síntesi i conclusions

A manera de síntesi, cal destacar que les tres zones que s'identifiquen com Poblenou (1,2 i 4), a diferència de la ZONA 3 mostren un important grau d'acord a l'hora de definir quins són els límits del seu barri, fenomen que és totalment coherent amb els resultats obtinguts en la variable referent al nom d'aquest. En aquest sentit, a partir de les delimitacions efectuades pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 queda definida una àrea d'intersecció que correspon al que es pot considerar el casc antic del barri, és a dir, aquella zona que té com a eix vertebrador la Rambla del Poblenou. A partir d'aquesta àrea central, les diferents zones amplien els límits del barri en funció de la seva ubicació geogràfica.

Podem concloure, doncs, que la identitat social urbana de les ZONES 1,2 i 4 ve determinada, en quant a la dimensió territorial, per la delimitació d'una zona geogràfica que, com hem pogut veure en l'anàlisi socio-històrica, esdevé el nucli fonamental de la configuració del barri del Poblenou. En la ZONA 3, en canvi, la dimensió territorial no apareix com a rellevant per a alguna categoria urbana definida, com succeïa en el cas de la variable 'nom del barri'. Aquest resultat referent a la ZONA 3 confirma una de les conclusions apuntades en l'anàlisi socio-històrica.

Si havíem considerat inicialment tant el nom del barri com els límits d'aquest possibles indicadors d'identitat social urbana, estem en possibilitats d'afirmar que, en el cas del Poblenou, aquests dos elements guarden una relació entre si en el sentit de que en tots dos aspectes, les zones 1,2 i 4 coincideixen ampliament mentre que en la ZONA 3, es detecta una molt major dispersió de les respostes, resultat aquest que podria interpretar-se com un menor grau de consolidació de la identitat urbana respecte al barri en aquesta àrea.

4.5.3.3. Diferències del Poble Nou respecte als altres barris de Barcelona (variable D1).

Referents teòrics

Si recollim les tesis de Lalli (1987), les característiques distintives d'un poble o barri actuen a nivell simbòlic com a configuradores d'identitat urbana. En el desenvolupament del marc teòric hem pogut constatar com aquestes idees són afins a les que proposa Turner (1987) al parlar de les categoritzacions del self en relació a la identitat social. Segons ell, elements determinants d'aquesta categorització social són les similituts intragrups però també les diferències de l'endogrup respecte de l'exogrup.

Així doncs, podríem dir que amb aquest ítem tindrem una possibilitat de poder detectar quines són les característiques del Poblenou que, pel fet de ser diferencials respecte als altres barris de Barcelona, poden esdevenir determinants i configuradores de la identitat social urbana respecte la categoria urbana barri, així com detectar fins a quin grau aquestes característiques diferencials -que per Lalli poden ser el nom del poble, determinades manifestacions culturals o aconteixements específics, i també determinats espais- es refereixen a elements espacials concrets del barri, com una primera aproximació cap a la detecció d'espais simbòlics urbans en el Poblenou.

En definitiva, si anteriorment hem analitzat el nom del barri i els límits d'aquest per intentar detectar l'existència d'una categoria urbana que possibiliti la definició de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou, l'anàlisi de les característiques diferencials referides pels nostres subjectes aportarà una tercera via d'aproximació a aquest fenomen social.

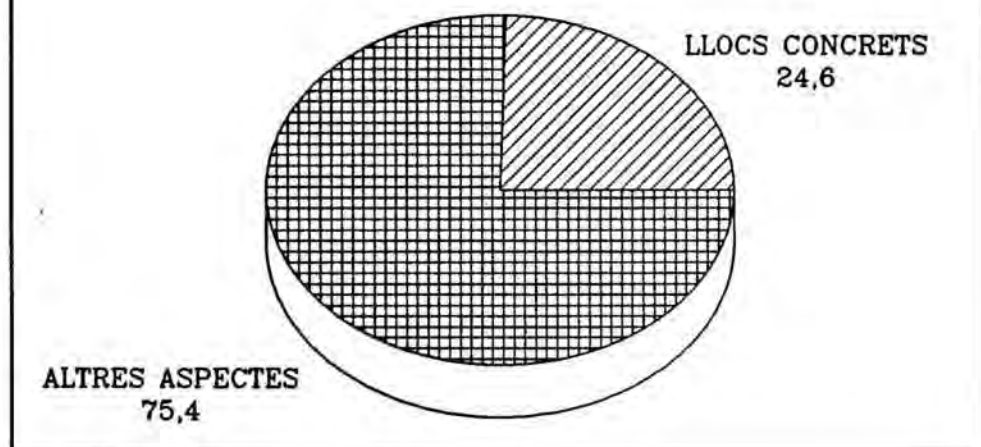
Resultats

En base a aquesta idea, un cop recollida la informació hem procedit a realitzar una primera categorització de les respostes emeses en les ZONES 1,2 i 4, separant aquelles que es refereixen a llocs concrets del barri com a element diferenciador i aquelles que responen a altres característiques del Poblenou, sense fer referència explícita a llocs concrets. Els resultats poden observar-se en la GRÀFICA 7.

Com es pot observar, la determinació de diferències distintives el barri es basen un 24,6% sobre llocs concrets d'aquest. També és destacable que, sobre aquest percentatge, el 23% estigui cobert per tres llocs: la Rambla del Poble Nou (2,3%), la platja (6,9%) i com a més destacat la Vila Olímpica (13,8%).

DIFERENCIES

Referències espaials concretes

GRÀFICA 7. Percentatge d'incidència obtingut en la variable D1 que correspon a referents espaials concretes del barri.

Però aquesta primera categorització bipolar («llocs»/«no llocs») no és suficientment explicativa de la riquesa de les respostes emeses. Per aixó hem confeccionat una altra categorització, basada més en criteris conceptuals o temàtics, procurant mantenir els tres llocs esmentats anteriorment com a aglutinadors de la majoria de respostes que es refereixen a llocs concrets per poder ponderar la seva relevància respecte a les altres categories. D'aquesta manera s'han configurat un total de 15 categories de resposta que tot seguit passem a descriure:

CATEGORIA 1. «AGRADA». Aquí s'inclouen respostes que fan referència a sentiments d'agrat respecte al barri. En aquest cas, el fet diferencial no es troba tant en l'exterior del barri sinó en un procés afectiu intern al subjecte, difícil de concretar sinó és amb expressions com «és bonic», «és el millor», «és molt maco», «estic a gust en ell», etc.

CATEGORIA 2. «POBLET». En ella s'agrupen totes aquelles respostes que fan referència al Poblenou com a una comunitat reduïda, amb un teixit social consolidat que genera un entorn acollidor, familiar i peculiar. Seria un tipus de qualitat "quasipsicològica" en terminologia de Lalli (1987) que es tradueix en un sentiment de pertanyer a un grup social específic. Així trobem respostes com «ambient tranquil», «entrenyable», «sentiment de barri», «ambient familiar», «tothom es coneix», o la més característica i definidora de totes: «és com un poblet».

CATEGORIA 3. «RELACIONS SOCIALS». Molt relacionada amb l'anterior, aquesta categoria inclou respostes que fan referència explícita a la gent o a les relacions socials.

CATEGORIA 4. «ANTIGUITAT». Les respostes d'aquest apartat fan clara referència al fet de que el Poblenou és un barri històric de Barcelona i aquesta particularitat el fa diferent d'altres. Apareixen respostes com «la història», «és un barri antic», «la

tradició» o «la solera».

CATEGORIA 5. «AÏLLAMENT». Aquesta categoria, a la qual hem fet referència explícita en l'anàlisi socio-històric com a una de les més destacades del barri, inclou respostes referides al distanciament o aïllament del barri respecte de Barcelona recollint respostes com «és un barri abandonat», «apartat», «aïllat», «les distàncies», «mal transport», «mala comunicació», etc.

CATEGORIA 6. «INDÚSTRIES». El fet de que el Poblenou es diferencia de la resta de barris per la seva concentració industrial queda recollit en aquesta categoria amb respostes com «les indústries», «les fàbriques», «abans era/ara és industrial», «les agències de transport», etc.

CATEGORIA 7. «OBRER». Aquí, relacionat amb l'anterior categoria, es fa referència a la composició social del barri trobant respostes com «és un barri obrer» o «és un barri pobre».

CATEGORIA 8. «ASPECTES NEGATIUS». La heterogeneïtat intracategorial és especialment gran en aquest apartat, des de respostes com «brut», «deixat», «manca llum», «el soroll», «la humitat», fins a «drogues», «dèficit de serveis», «no és un barri segur» o «no agrada».

CATEGORIA 9. «INFRAESTRUCTURA/SERVEIS». En aquesta categoria es troben recollides respostes que fan referència a aspectes estructurals del barri com «és

un barri molt gran», «és ample» o «hi ha molt d'espai», aspectes de modernitat o renovació com «les obres», «és un barri nou», «és un barri modern» o «té molta innovació», i també aspectes referits a serveis del barri: «hi ha de tot», «botigues», «serveis», «parcs» o «espais verds».

CATEGORIA 10. «VILA OLÍMPICA»

CATEGORIA 11. «PLATJA». També s'inclou la resposta «el mar».

CATEGORIA 12. «RAMBLA DEL POBLENOU»

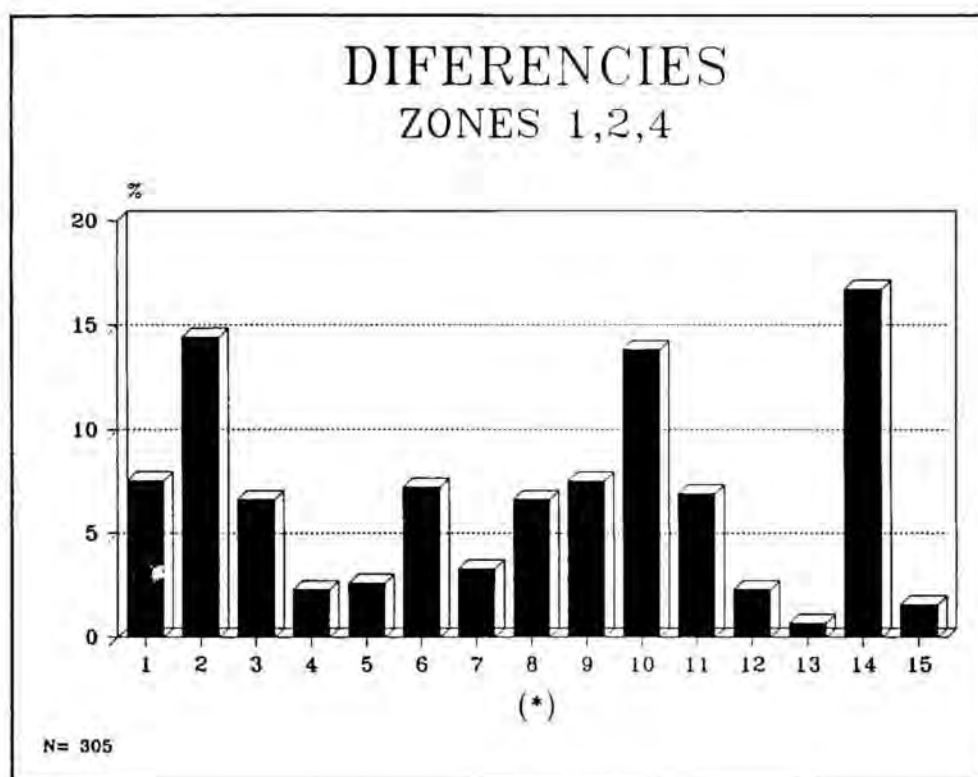
CATEGORIA 13. «DIAGONAL»

CATEGORIA 14. «RES/NS». Incloent-hi la resposta «igual que els altres».

CATEGORIA 15. «ALTRES»

Un cop realitzada aquesta categorització, s'ha procedit a obtenir els percentatges d'incidència corresponents a les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1,2 i 4, els quals es presenten en la GRÀFICA 8 (veure també TAULA 7).

Com es pot observar, el percentatge d'incidència més alt es situa en la categoria «res/igual» amb un 16,7% de les respostes emeses. Aquesta dada, però, no resulta excessivament conclouent en quant a un possible sentiment d'homogeneïtat amb la resta de Barcelona es refereix, i queda immediatament matisada si observem els percentatges d'altres categories.

GRÀFICA 8. Percentatge d'incidència de les categories configurades per a la variable D1.

(*)	1. Agrada	9. Infraestructura/serveis
	2. "Poblet"	10. Vila Olímpica
	3. Relacions socials	11. Platja
	4. Antigüitat	12. Rambla del Poblenou
	5. Aïllament	13. Diagonal
	6. Indústries	14. Res/igual
	7. Obrer	15. Altres
	8. Aspectes negatius	

Així, la categoria «poblet» rep un percentatge molt proper a l'anterior (14,4%) mentre que «Vila Olímpica» obté un significatiu 13,8%. D'altra banda, si ajuntéssim els percentatges de les categories «poblet» i «relacions socials» (6,6%) obtindríem un 21% de les respostes emeses esdevenint el percentatge de més alta incidència.

D'aquesta dada s'extreu que el fet diferencial més significatiu dels habitants del Poblenou respecte als altres barris de Barcelona és aquest sentiment de comunitat particular i característica, on la qualitat de les relacions socials que es donen en el seu si generen un ambient familiar i acollidor, un ambient de poble dins una gran ciutat, fruit d'un teixit social consolidat i estable, aspecte que ja havia estat destacat per Jacobs (1961).

Altres categories destacades són «agrada» (7,5%), possiblement com a conseqüència explícita d'allò exposat anteriorment, i «indústries» (7,2%), resultat aquet coherent amb les conclusions de l'anàlisi socio-històrica. En quant a la incidència de llocs concrets, ja hem comentat l'alt percentatge que rep la categoria «Vila Olímpica», amb un 13,8% de les respostes emeses; és destacable també el que fa referència a la «platja» (6,9%) mentre que la «Rambla del Poblenou» rep un 2,3%.

L'anàlisi a través de les zones d'estudi ens mostra diferències estadísticament significatives en quant a aquesta resposta (veure TAULA 7) obtenint-se, un cop reagrupades les categories de resposta els següents resultats:

$$\chi^2 = 21,56672; \text{ gl} = 8; \text{ p} = 0,00579$$

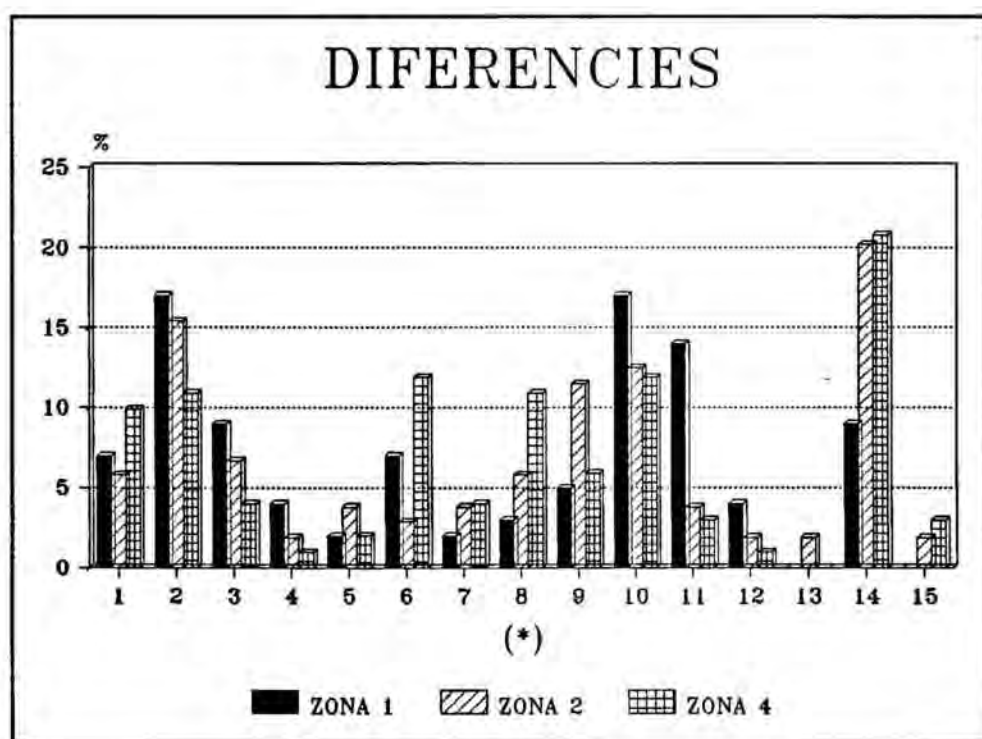
D1	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	ZONA			Row Total
		1	2	4	
AGRAT	1	7	6	10	23
		30.4	26.1	43.5	7.5
		7.0	5.8	9.9	
POBLET	2	2.3	2.0	3.3	
		17	16	11	44
		38.6	36.4	25.0	14.4
SOCIALS	3	17.0	15.4	10.9	
		5.6	5.2	3.6	
		9	7	4	20
ANTIC	4	45.0	35.0	20.0	6.6
		9.0	6.7	4.0	
		3.0	2.3	1.3	
AILLAT	5	4	2	1	7
		57.1	28.6	14.3	2.3
		4.0	1.9	1.0	
INDUSTRIES	6	1.3	.7	.3	
		2	4	2	8
		25.0	50.0	25.0	2.6
OBRER	7	2.0	3.8	2.0	
		.7	1.3	.7	
		7	3	12	22
NEGATIU	8	31.8	13.6	54.5	7.2
		7.0	2.9	11.9	
		2.3	1.0	3.9	
SERVEIS	9	2	4	4	10
		20.0	40.0	40.0	3.3
		2.0	3.8	4.0	
VILA	10	.7	1.3	.7	
		3	6	11	20
		15.0	30.0	55.0	6.6
PLATJA	11	3.0	5.8	10.9	
		1.0	2.0	3.6	
		5	12	6	23
SERVEIS	9	21.7	52.2	26.1	7.5
		5.0	11.5	5.9	
		1.6	3.9	2.0	
VILA	10	17	13	12	42
		40.5	31.0	28.6	13.8
		17.0	12.5	11.9	
PLATJA	11	5.6	4.3	3.9	
		14	4	3	21
		66.7	19.0	14.3	6.9
PLATJA	11	14.0	3.8	3.0	
		4.6	1.3	1.0	

D1	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	ZONA			Row Total
		1	2	4	
RAMBLA	12	4 57.1 4.0 1.3	2 28.6 1.9 .7	1 14.3 1.0 .3	7 2.3
DIAGONAL	13		2 100.0 1.9 .7		2 .7
RES	14	9 17.6 9.0 3.0	21 41.2 20.2 6.9	21 41.2 20.8 6.9	51 16.7
ALTRES	15		2 40.0 1.9 .7	3 60.0 3.0 1.0	5 1.6
Column Total		100 32.8	104 34.1	101 33.1	305 100.0

TAULA 7. Resultats de la comparació entre les variables D1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1,2,4.

Dels resultats presentats es desprèn que la ZONA 1 mostra una major que tendència que les altres zones a considerar com a element diferencial la «platja» (14% de les respostes emeses en aquesta zona) mentre que és la que menys incideix en el percentatge de la categoria «res/igual» (9% en front del 20,2% de la ZONA 2 i del 20,8% de la ZONA 4), resultant doncs la zona que mostra una major tendència a considerar-se diferent de la resta de Barcelona.

Per la seva banda, la ZONA 2 tendeix més que les altres a considerar la categoria «serveis» com a element diferencial (11,5%), mentre que per la ZONA 4 es destaca en el mateix aspecte però en les categories «indústries» (11,9%) i «aspectes negatius» (10,9%). Els percentatges d'incidència de les diferents categories en funció de les zones d'estudi es mostren en la GRÀFICA 9.

GRÀFICA 9. Percentatges d'incidència de les categories de la variable D1 en funció de les zones d'estudi.

(*)	1. Agrada	9. Infraestructura/serveis
	2. "Poblet"	10. Vila Olímpica
	3. Relacions socials	11. Platja
	4. Antigüïtat	12. Rambla del Poblenou
	5. Aïllament	13. Diagonal
	6. Indústries	14. Res/igual
	7. Obrer	15. Altres
	8. Aspectes negatius	

Síntesi i conclusions

En síntesi, si hi ha alguna característica que pugui ser considerada pels subjectes del Poblenou element distintiu de la resta de barris de Barcelona, aquesta és l'ambient peculiar del barri, semblant al que es pot donar en un poble. La intensa vida social que es desenvolupa en ell, la qualitat d'aquestes relacions socials, el sentit de comunitat estable i l'ambient de tranquil·litat que es respira contribueixen a crear un entorn familiar i agradable que, pels habitants del Poblenou, és característica distintiva de la resta de Barcelona. Els resultats presents confirmen la idea de Jacobs (1961) segons la qual la vida que es desenvolupa en un barri és anàloga a la d'un poble o àrea suburbana a l'hora que permeten una contrastació de les conclusions que respecte a aquest tema hem ressaltat en l'anàlisi socio-històrica efectuada amb anterioritat. Aquesta característica, doncs, és la que millor pot definir a la categoria social urbana "Poblenou" segons els subjectes enquestats, característica que, com veiem, fa marcada referència a la dimensió social d'aquesta identitat.

En un sentit que podria ser considerat contradictori amb allò anteriorment exposat, un altra element destacat és precisament un referent espacial de caire més metropolità: la Vila Olímpica. Aquests dos elements juntament amb la platja predominen en les respotes referents a la ZONA 1 mentre que la ZONA 2 afegeix els serveis i la ZONA 4 es fa ressó de la implantació industrial així com dels efectes negatius que aquesta genera.

Concretament, en quant a la rellevància de determinats espais com a elements de diferenciació intercategoriaal, l'anàlisi efectuada permet una confirmació dels plantejaments de Lalli (1988) resultant que, pel que fa al cas del Poblenou, gairebé una quarta part de les respostes emeses consideren a llocs específics del barri com a elements distintius respecte als altres barris de Barcelona. Molt possiblement aquest percentatge variaria si analitzéssim altres zones de la ciutat, en funció de la potencialitat simbòlica dels seus llocs característics però, si més no, aquesta pot ser una dada de referència per a qualsevol posterior estudi en altres barris o àrees i obre la possibilitat de formular una hipòtesi de treball susceptible de poder contrastar-se en altres investigacions a l'hora que ens introdueix en l'anàlisi dels llocs que són considerat més representatius o prototípics del barri.

4.5.3.4. Llocs representatius del barri (variable LL1).

Referents teòrics

Com ja hem comentat en l'apartat 3.4.1. i específicament en el 3.4.2., la característica fonamental d'un espai simbòlic urbà en relació a la identitat social urbana és la seva prototipicalitat, és a dir, el fet d'ésser considerat un element representatiu de la categoria urbana en base a la qual es defineix un grup. En el nostre cas, al analitzar la categoria «barri Poblenou» hem optat per preguntar directament als subjectes quins són els espais que consideren característics, representatius o definidors del seu barri per, d'aquesta manera, identificar aquells elements espacials que, pel fet de ser àmpliament reconeguts, poden ser considerats elements simbòlics d'aquesta categoria social urbana. Cal destacar que la pregunta sobre els llocs característics d'una determinada ciutat ja va ser utilitzada per Lynch en el seu estudi de Boston (Lynch, 1960). Per altra banda l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona (I.E.M., 1990) utilitza una altra formulació també clàssica: "Quan acompanya a parents i amics que no viuen aquí, a quins llocs els porta?".

En base a les hipòtesis formulades, considerarem que la detecció d'identitat social urbana respecte al barri del Poblenou comportarà també la detecció d'espais simbòlics urbans que representin aquesta identitat, i que aquests espais, pel fet de ser prototípics de la categoria urbana «Poblenou» hauran de ser considerats com a tals per un ample percentatge de la nostra

mostra. Per altra banda, si atenem als resultats de l'anàlisi socio-històrica efectuada, possiblement la Rambla del Poblenou sigui l'element espacial que més clarament pugui ser identificat com espai simbòlic per als subjectes enquestats.

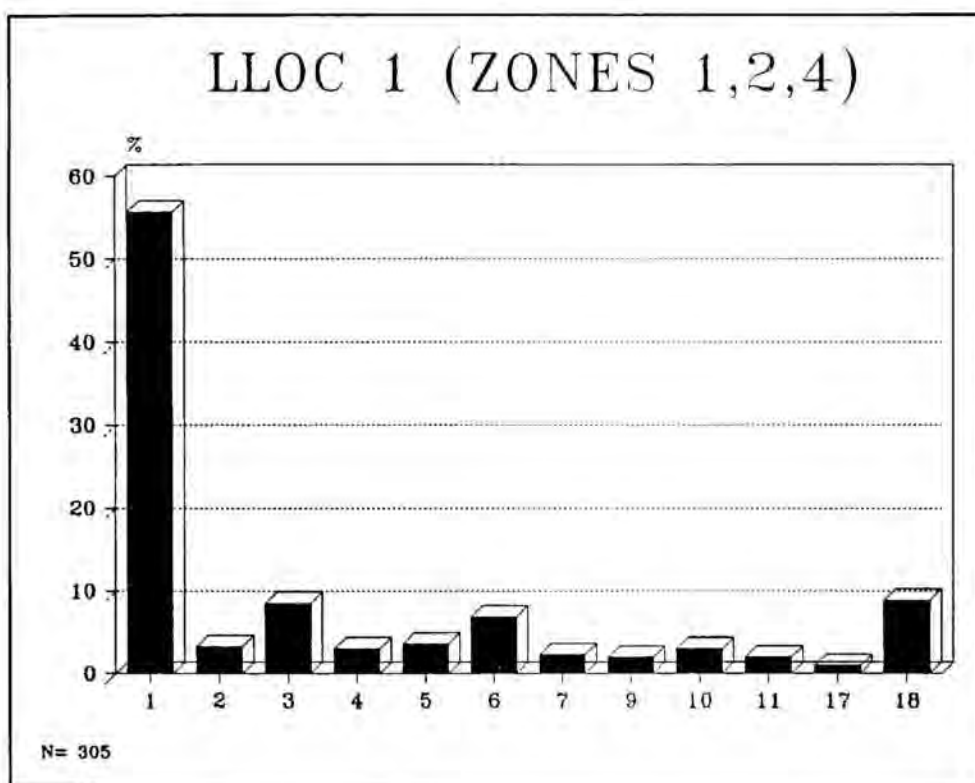
Resultats

Per aquesta variable (LL1), així com per les que es refereixen als llocs que representen millor el passat (P1) i el futur del barri (F1), hem realitzat una única categorització de totes les respostes per tal de poder fer, si s'escau, comparacions percentuals entre una mateixa categoria per cadascuna d'aquestes tres variables. Aquesta categorització no respon tant a criteris temàtics, com succeeix en D1, sinó que s'han agrupat les diferents denominacions que es refereixen a un mateix lloc o bé s'han confeccionat categories específiques que engloben diferents respostes relacionades amb una mateixa zona del barri. El resultat és un conjunt de 18 categories de resposta que es presenten a continuació:

1. RAMBLA DEL POBLENOU
2. PLAÇA PRIM
3. VILA OLÍMPICA
4. MERCAT DE LA UNIÓ
5. PLATJA MARBELLA/MAR
6. CASINO L'ALIANÇA
7. DIAGONAL
8. GRAN VIA
9. ESGLESIES
10. PÇA. JOSEP TRUETA
11. CASC ANTIC
12. NOUS HABITATGES
13. ESPAIS VERDS
14. FÀBRIQUES
15. LLOCS DEL BARRI
16. PÇA. AJUNTAMENT
17. RES/NS
18. ALTRES

Si bé algunes d'aquestes categories són exclusives d'alguna de les tres variables (per exemple, les categories 14 i 15 són exclusives de P1, i les categories 12 i 13 ho són de F1), les 18 categories resultants resulten mútuament excluïents. Per últim, comentar que les úniques categories confeccionades amb un criteri temàtic són la 12, 13, 14, 15, 17 i 18.

Un cop explicada la categorització de les respostes, procedim amb l'anàlisi de la variable corresponent a aquest apartat. Si, com hem considerat, la pregunta sobre quins són els espais representatius del barri (LL1) pot ser una bona aproximació per a la detecció d'espais amb càrrega simbòlica relacionada amb la identitat social urbana, a la llum dels resultats obtinguts la Rambla del Poblenou s'erigeix com l'element simbòlic de més rellevància en el Poblenou (veure GRÀFICA 10).

GRÀFICA 10. Percentatges d'incidència per a les categories de la variable LL1 en les zones 1,2 i 4.

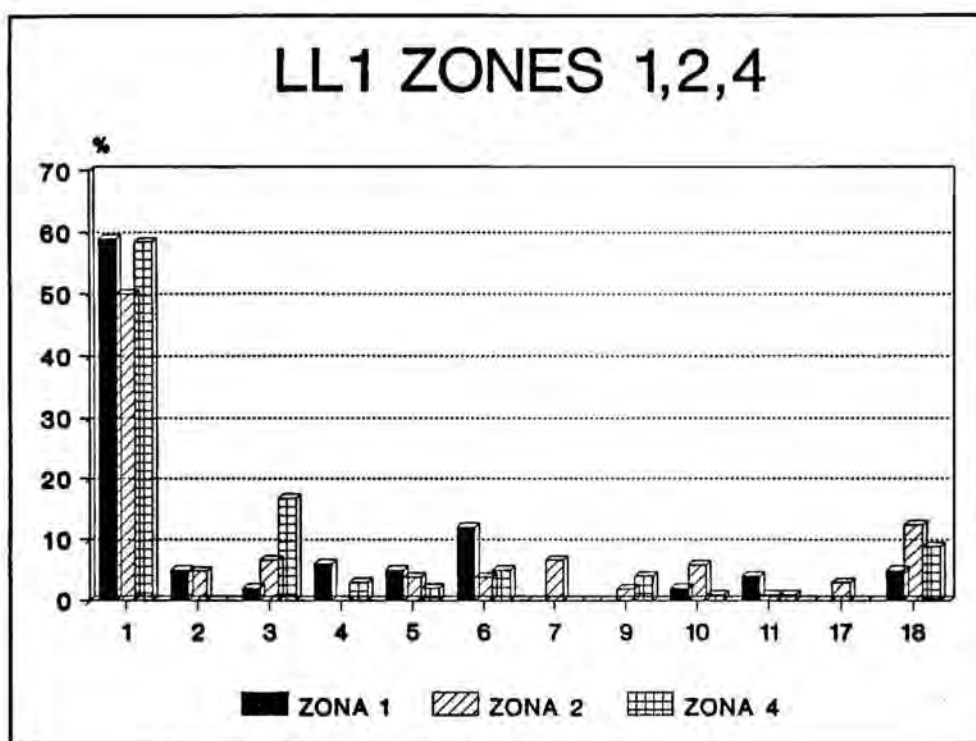
Com podem observar, un 55,7% dels enquestats en les ZONES 1,2 i 4 consideren com a lloc més representatiu del barri la «Rambla del Poblenou» mentre que en un segon terme, molt per sota en quant a valor percentual, es troben la «Vila Olímpica» (8,5%) i el «Casino L'Aliança del Poblenou» (6,9%).

En quant a l'anàlisi comparatiu per zones d'estudi, observem diferències estadísticament significatives entre elles, obtenint-se el següent resultat un cop reagrupades les categories de resposta:

$$\chi^2 = 20.10171, \text{ gl} = 4, \text{ p} = .00048$$

La tendència majoritària entre les tres zones es manté fidel a la línia general (veure TAULA 8): la «Rambla del Poblenou» és l'element amb major percentatge d'incidència: 59% en la ZONA 1, 50% en la ZONA 2 i 58,4% en la ZONA 4. Apareixent però alguns elements específics per a cada zona d'anàlisi que expliquen aquest efecte estadístic.

Així, en la ZONA 1 el «Casino L'Aliança», amb un 12%, pren major rellevància que en les altres zones (3,8% en la ZONA 2 i 5% en la ZONA 4). La «Vila Olímpica» és força més destacada en la ZONA 4 amb un 16,8% de les respostes emeses en front del 2% i el 6,7% de les ZONES 1 i 2 respectivament. La ZONA 2 és l'única que anomena la «Diagonal» com a element característic (6,7% de les respostes emeses en aquesta zona) mentre que és la que manté un percentatge més elevat en la categoria «altres» (12,5%) oferint, en general, una major heterogeneïtat en quant a les respostes. Els percentatges d'incidència en les diferents categories, analitzat per zones, apareix gràficament presentat en la GRÀFICA 11.

GRÀFICA 11. Percentatges d'incidència de les categories de la variable LL1 en funció de les zones d'estudi 1,2,4.

Síntesi i conclusions

En conclusió, i a través de les respostes emeses pels subjectes de les zones que es defineixen com a barri del Poblenou (ZONES 1, 2 i 4), podem afirmar que la Rambla del Poblenou és l'element espacial més característic i definidor del barri, és a dir, pot ser considerat l'espai simbòlic urbà més rellevant d'aquesta categoria urbana.

	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	ZONA			Row Total
		1	2	4	
LL1					
	1	59	52	59	170
RAMBLA PN		34.7	30.6	34.7	55.7
		59.0	50.0	58.4	
		19.3	17.0	19.3	
	2	5	5		10
PCA PRIM		50.0	50.0		3.3
		5.0	4.8		
		1.6	1.6		
	3	2	7	17	26
VILA OLIMPICA		7.7	26.9	65.4	8.5
		2.0	6.7	16.8	
		.7	2.3	5.6	
	4	6		3	9
MERCAT UNIO		66.7		33.3	3.0
		6.0		3.0	
		2.0		1.0	
	5	5	4	2	11
PLATJA		45.5	36.4	18.2	3.6
		5.0	3.8	2.0	
		1.6	1.3	.7	
	6	12	4	5	21
CASINO		57.1	19.0	23.8	6.9
		12.0	3.8	5.0	
		3.9	1.3	1.6	
	7		7		7
DIAGONAL			100.0		2.3
			6.7		
			2.3		
	9		2	4	6
ESGLESIES			33.3	66.7	2.0
			1.9	4.0	
			.7	1.3	
	10	2	6	1	9
PCA JOSEP TRUETA		22.2	66.7	11.1	3.0
		2.0	5.8	1.0	
		.7	2.0	.3	
	11	4	1	1	6
CASC ANTIC		66.7	16.7	16.7	2.0
		4.0	1.0	1.0	
		1.3	.3	.3	
	12	5	13	9	27
ALTRES		18.5	48.1	33.3	8.9
		5.0	12.5	8.9	
		1.6	4.3	3.0	

	Count	ZONA			Row Total
		1	2	4	
LL1					
NS-RES	13		3		3
			100.0		1.0
			2.9		
			1.0		
Column Total		100	104	101	305
		32.8	34.1	33.1	100.0

TAULA 8. Resultats de la comparació entre les variables LL1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat.

Aquesta afirmació apareix amplament reflectida en les tres zones sobre les quals s'ha efectuat l'anàlisi, malgrat en un segon terme cadascuna d'elles destaca espais que es troben dins la seva pròpia àrea: el Casino L'Aliança en la ZONA 1, la Vila Olímpica en la ZONA 4 i la Diagonal en la ZONA 2. Aquests elements, en tot cas, reben percentatges molt inferiors al de la Rambla, la qual esdevé l'espai més representatiu del barri. Les dades presentades confirmen, per altra banda, els resultats obtinguts en l'anàlisi socio-històrica.

Com a conclusió, podem confirmar l'existència d'espais simbòlics en el barri, principalment la Rambla del Poblenou, malgrat no podem en aquesta fase analitzar els continguts atribuïts pels subjectes a aquests espais. En aquest sentit, aquesta aproximació quantitativa resulta incompleta i serà complementada amb l'anàlisi dels grups de discussió en la tercera fase d'aquesta investigació.

4.5.3.5. Llocs representatius del passat del barri (variable P1).

Referents teòrics

Una de les característiques que pot definir a un espai amb càrrega simbòlica és la seva capacitat d'esdevenir element referencial del passat de la zona on està ubicat. En aquest sentit esdevé símbol global de la història del barri i la seva presència és un punt de referència important de la identitat social associada a aquest. Aquesta idea ha estat recollida de forma explícita per Stokols & Jacobi (1984) al parlar de la relació simbòlica amb l'espai dels grups amb una orientació temporal de tipus tradicional: l'espai és el referent ambiental del passat del grup el qual desenvolupa conductes de preservació dels llocs històricament significatius per tal que els records associats amb ell (la memòria urbana segons Aguilar, 1990) perdurin en futures generacions.

La variable P1 a la que correspon aquest apartat pretén recollir aquest punt i, en aquest sentit, tractar d'identificar aquells espais que poden simbolitzar la dimensió temporal que, com veiem en l'apartat 3.4.1. esdevé especialment rellevant en la configuració de la identitat social urbana del barri.

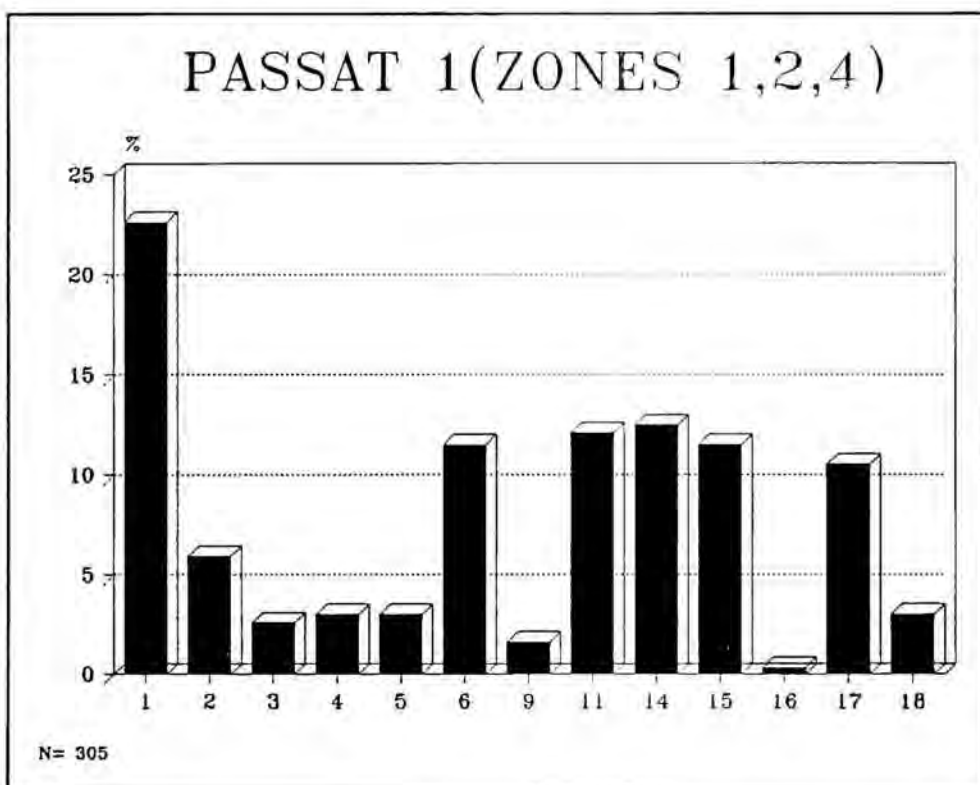
Les categories de resposta utilitzades en aquest ítem són les mateixes que en l'anàlisi de LL1 realitzat anteriorment, encara que cal matisar que la categoria «Vila Olímpica» d'aquest apartat engloba les respostes referides a l'antic barri d'Icària, que és

on actualment s'erigeix la Vila Olímpica.

Resultats

Analitzant els resultats obtinguts en aquest ítem pels subjectes de les ZONES 1,2 i 4, podem observar en primer lloc que la resposta obtinguda mostra més variabilitat en la distribució percentual que la variable LL1 examinada anteriorment (veure GRÀFICA 12 i TAULA 9). Així, malgrat la «Rambla del Poblenou» continua essent l'element que obté el major percentatge d'incidència, aquest es concreta en un 22,6% per al total de les tres zones analitzades en aquest apartat. El segon lloc l'ocupen les «fàbriques» (12,5%) i el «casc antic» (12,1%). Altres percentatges destacables són els que obté el «Casino L'Aliança» (11,5%) i diferents «llocs del barri» agrupats també en un 11,5%. Un 10,5% dels enquestats per aquestes zones manifesten no trobar cap element espacial representatiu del passat del barri. Els resultats es mostren en la GRÀFICA 12.

Com podem observar, doncs, els resultats destaquen per una banda la Rambla del Poblenou com a element característic del passat del barri, confirmant la rellevància d'aquest espai detectada en LL1. Per altra banda trobem la referència directa al passat fabril i industrial de la zona, element fonamental en el desenvolupament urbà i social del barri (veure apartats 4.4.2. i 4.4.7. en l'anàlisi socio-històrica).

GRÀFICA 12. Percentatges d'incidència per a les categories de la variable P1 pel total de les ZONES 1,2,4.

(*) 1. Rambla del Poblenou	9. Esglésies
2. Pça. Prim	11. Casc antic
3. Vila Olímpica
(antic barri d'Icària)	14. Fàbriques
4. Mercat Unió	15. Llocs del barri
5. Platja Marbella	16. Pça. Ajuntament
6. Casino L'Aliança	17. Res/NS
	18. Altres

En un tercer lloc apareix el casc antic del Poblenou, les característiques urbanístiques del qual i la seva conservació poc alterada el fan un testimoni present dels orígens del barri. Seguidament trobem el Casino L'Aliança, l'entitat més destacada en l'anàlisi socio-històrica del Poblenou.

Per altra banda, sota l'epígraf «llocs del barri» (percentualment equiparable al Casino) s'inclouen una sèrie d'espais que, encara que amb percentatges d'incidència baixos, ajuden però a completar aquest "mapa" de la història del Poblenou. En aquesta categoria de resposta trobem elements industrials emblemàtics com «Can Girona» (Macosa) o «La Vanguardia»¹, entitats tradicionals com «L'Artisana», «La Flor de Maig», «L'Ateneu Colon» o el «Centre Moral i Cultural»; espais tradicionals del barri convertits actualment en equipaments com «Can Felipa» (antiga Indústries Catex) o la «Plaça Dr. Trueta» (també anomenada «Lope de Vega» o "antic camp del Júpiter"); el «Cementiri», que és l'element espacial més antic del barri com comentàvem en l'anàlisi socio-històrica. Per últim, alguns enquestats fan referència a espais que, malgrat avui ja no existeixen, van ser característics o representatius del passat del Poblenou: zones com el «Camp de la Bota» o el «Somorrostro», els «camps» i «horts» que durant molts anys van conviure amb les fàbriques, així com referències a «la via del tren», «el pas a nivell» (antigament l'únic lloc del Poblenou per accedir a la platja) o «l'estació de ferrocarril del Poblenou» com a testimoni d'un element que ha estat present en el barri des dels seus inicis fins al passat més recent.

Cal destacar, per últim, que l'anàlisi comparatiu entre zones no mostra diferències estadísticament significatives:

$$\chi^2 = 4,92692; \text{gl} = 6; p = 0,55322$$

¹ El fet que els subjectes es referissin a aquestes indústries pel seu nom concret explica que no haguem considerat oportú incloure-les juntament amb la resposta "les fàbriques", molt més inespecífica i, en cap cas, referida a llocs concrets.

Aquesta és doncs una de les poques variables del qüestionari en la qual totes tres zones mostren una paritat de criteris demostrada a l'hora de respondre.

Síntesi i conclusions

Cal destacar en primer lloc que, com era lògic esperar, l'anàlisi de la resposta corresponent a aquest ítem del qüestionari guarda un elevat grau de coincidència amb els resultats extrets de l'anàlisi socio-històrica efectuada en la fase anterior de la investigació. En aquest sentit, la Rambla del Poblenou es manté com l'element més característic (a l'igual que succeïa en la variable LL1) encara que, en aquest cas, apareixen altres elements espacials també destacables: les fàbriques, el casc antic i el Casino L'Aliança. Coincidint també amb l'anàlisi socio-històrica, s'ha constatat el fet que la Platja de la Marbella té una escassa incidència com a element representatiu del passat a l'hora que apareixen altres elements que, agrupats en la categoria «llocs del barri» són també destacats en l'anàlisi precedent.

Una dada d'especial importància és el fet que no apareguin diferències estadísticament significatives entre les zones d'estudi, la qual cosa pot interpretar-se com que aquests espais representatius del passat del barri són unànimement reconeguts com a tals pels subjectes de la mostra, és a dir, existeix un passat comú reflectit en aquests espais que pot constatar la presència de la dimensió temporal de la identitat d'un grup que,

pel que fa a aquest punt, manté una orientació temporal de tipus tradicional (Stokols & Jacobi, 1984).

En definitiva, les resultats que en aquest apartat hem analitzat, ens mostren la riquesa espacial del Poblenou en quant a elements significatius del passat del barri i, potser quelcom més important, el fet de que la seva presència i reconeixement es compartit i troba encara viu entre els seus habitants. El fet que només un 10,5% dels enquestats manifestin no conèixer cap element espacial representatiu del passat del barri és una dada que recolza aquesta idea.

P1	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	ZONA			Row Total
		1	2	4	
RAMBLA PN	1	23	18	28	69 22.6
		33.3	26.1	40.6	
		23.0	17.3	27.7	
		7.5	5.9	9.2	
PCA PRIM	2	8	8	2	18 5.9
		44.4	44.4	11.1	
		8.0	7.7	2.0	
		2.6	2.6	.7	
VILA OLIMPICA	3	3	3	2	8 2.6
		37.5	37.5	25.0	
		3.0	2.9	2.0	
		1.0	1.0	.7	
MERCAT UNIO	4	4	2	3	9 3.0
		44.4	22.2	33.3	
		4.0	1.9	3.0	
		1.3	.7	1.0	
PLATJA	5	3	3	3	9 3.0
		33.3	33.3	33.3	
		3.0	2.9	3.0	
		1.0	1.0	1.0	
CASINO	6	13	12	10	35 11.5
		37.1	34.3	28.6	
		13.0	11.5	9.9	
		4.3	3.9	3.3	

ESGLESIES	9	2	2	1	5
		40.0	40.0	20.0	1.6
		2.0	1.9	1.0	
		.7	.7	.3	
CASC ANTIC	11	11	15	11	37
		29.7	40.5	29.7	12.1
		11.0	14.4	10.9	
		3.6	4.9	3.6	
ALTRES	18	3	3	3	9
		33.3	33.3	33.3	3.0
		3.0	2.9	3.0	
		1.0	1.0	1.0	
NS-RES	17	8	14	10	32
		25.0	43.8	31.3	10.5
		8.0	13.5	9.9	
		2.6	4.6	3.3	
FABRIQUES	14	13	11	14	38
		34.2	28.9	36.8	12.5
		13.0	10.6	13.9	
		4.3	3.6	4.6	
LLOCS BARRI	15	8	13	14	35
		22.9	37.1	40.0	11.5
		8.0	12.5	13.9	
		2.6	4.3	4.6	
PCA AJUNT	16	1			1
		100.0			.3
		1.0			
		.3			
Column		100	104	101	305
Total		32.8	34.1	33.1	100.0

TAULA 9. Resultats de la comparació entre les variables P1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1,2,4.

4.5.3.6. Llocs representatius del futur del barri (variable F1).

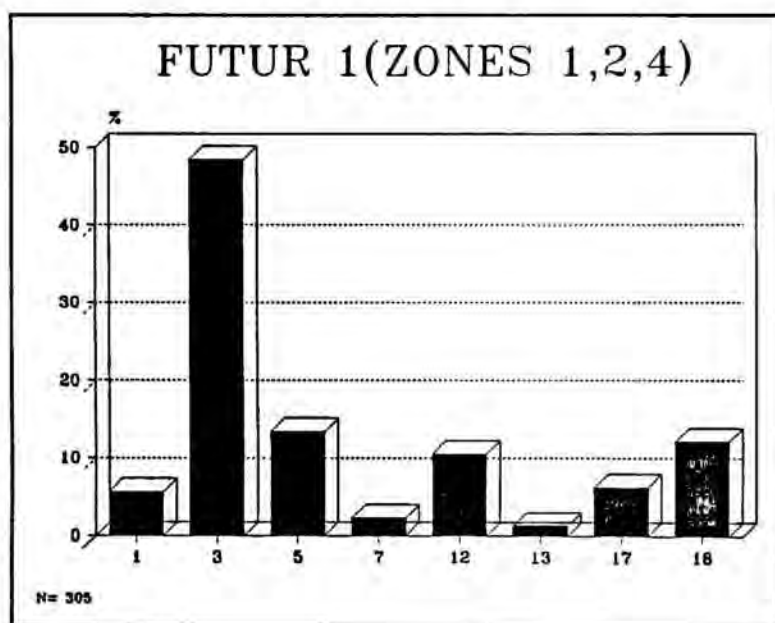
Referents teòrics

La relació que s'estableix entre un grup o comunitat identificat amb una categoria urbana i els espais que es troben en ella pot tenir, des de la dimensió temporal, una referència directa al passat d'aquest grup o comunitat i, en aquest sentit, ser considerat sota una orientació temporal "tradicional" com proposen Stokols & Jacobi (1984). Per aquests autors, però, cal considerar també el fet de que els grups puguin establir relacions espacials en base a interessos, inversions o preocupacions sobre el futur, és a dir, adoptin una orientació temporal "futurista". Es per això que, en base a les hipòtesis de treball formulades, hem considerat convenient preguntar als subjectes sobre aquells espais que consideren representatius del futur del barri en un intent per completar l'estudi de la dimensió temporal associada a la identitat social urbana dels habitants del Poblenou.

Cal recordar que la categorització de respostes utilitzada en aquest apartat és la mateixa que la corresponent a les variables LL1 i P1 anteriorment analitzades.

Resultats

En base als resultats obtinguts, la «Vila Olímpica» apareix com l'espai del Poblenou majorment considerat com a representatiu del futur del barri. Aquesta resposta obté un 48,5% del total emeses en les tres zones analitzades (ZONES 1,2 i 4). Cal també destacar un 13,4% de respostes que destaquen la «platja de la Marbella», recentment recuperada i remodelada com a «Parc de Mar». Per altra banda, un 10,5% dels enquestats veuen en els «nous habitatges» - alguns construïts a la Rambla però la majoria centrats en la zona de l'Avinguda Diagonal i en el projecte Diagonal Mar i Front Marítim - com un important element per al futur del barri. Els resultats obtinguts es mostren en la GRÀFICA 13.

GRÀFICA 13. Percentatges d'incidència de les categories de la variable F1 pel total de les ZONES 1,2,4.

(*) 1. Rambla del Poblenou	12. Nous habitatges
3. Vila Olímpica	13. Espais verds
5. Platja Marbella (Parc de Mar)	17. Res/NS
7. Avinguda Diagonal	18. Altres

Observant la gràfica anterior, no podem deixar de banda un fet que en principi pot passar desapercebut però que té una importància fonamental en el nostre estudi. Encara que amb un percentatge d'incidència relativament baix, quan es pregunta pels llocs representatius del futur del barri també apareix la «Rambla del Poblenou» (5,6%). La importància radica en el fet de que aquest espai, majoritàriament anomenat com a lloc característic del barri (variable LL1) i com a lloc representatiu del seu passat (variable P1), juga també un important paper en quant a la perspectiva de futur, essent doncs un element aglutinador de la dimensió temporal del barri, capaç de recollir en el seu si tant la tradició històrica com els interessos respecte del futur de la zona.

Si analitzem aquests resultats en funció de la variable zona d'estudi (veure TAULA 10), observem diferències estadísticament significatives entre les tres zones poblenovines. Un cop reagrupades categories de resposta s'obté el següent resultat:

$$\chi^2 = 18,90016; \text{ gl} = 4; \text{ p} = 0,00082$$

Analitzant els resultats que apareixen en la TAULA ?* , cal destacar en primer lloc que totes tres zones apunten majoritàriament a la «Vila Olímpica» com l'element més rellevant del futur del barri, essent aquest efecte més clarament manifest en les ZONES 1 (50%) i 4 (56,4%) que en la ZONA 2 (39,4%), més allunyada geogràficament d'aquest espai.

F1	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	ZONA			Row Total
		1	2	4	
RAMBLA PN	1	5	5	7	17
		29.4	29.4	41.2	5.6
		5.0	4.8	6.9	
		1.6	1.6	2.3	
VILA OLIMPICA	3	50	41	57	148
		33.8	27.7	38.5	48.5
		50.0	39.4	56.4	
		16.4	13.4	18.7	
PLATJA	5	22	14	5	41
		53.7	34.1	12.2	13.4
		22.0	13.5	5.0	
		7.2	4.6	1.6	
DIAGONAL	7		6	1	7
			85.7	14.3	2.3
			5.8	1.0	
			2.0	.3	
ALTRES	12	12	14	11	37
		32.4	37.8	29.7	12.1
		12.0	13.5	10.9	
		3.9	4.6	3.6	
NS-RES	13	3	8	8	19
		15.8	42.1	42.1	6.2
		3.0	7.7	7.9	
		1.0	2.6	2.6	
NOUS HABIT	14	7	14	11	32
		21.9	43.8	34.4	10.5
		7.0	13.5	10.9	
		2.3	4.6	3.6	
ESPAI VERD	15	1	2	1	4
		25.0	50.0	25.0	1.3
		1.0	1.9	1.0	
		.3	.7	.3	
Column Total		100	104	101	305
		32.8	34.1	33.1	100.0

TAULA 10. Resultats de la comparació entre les variables F1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat.

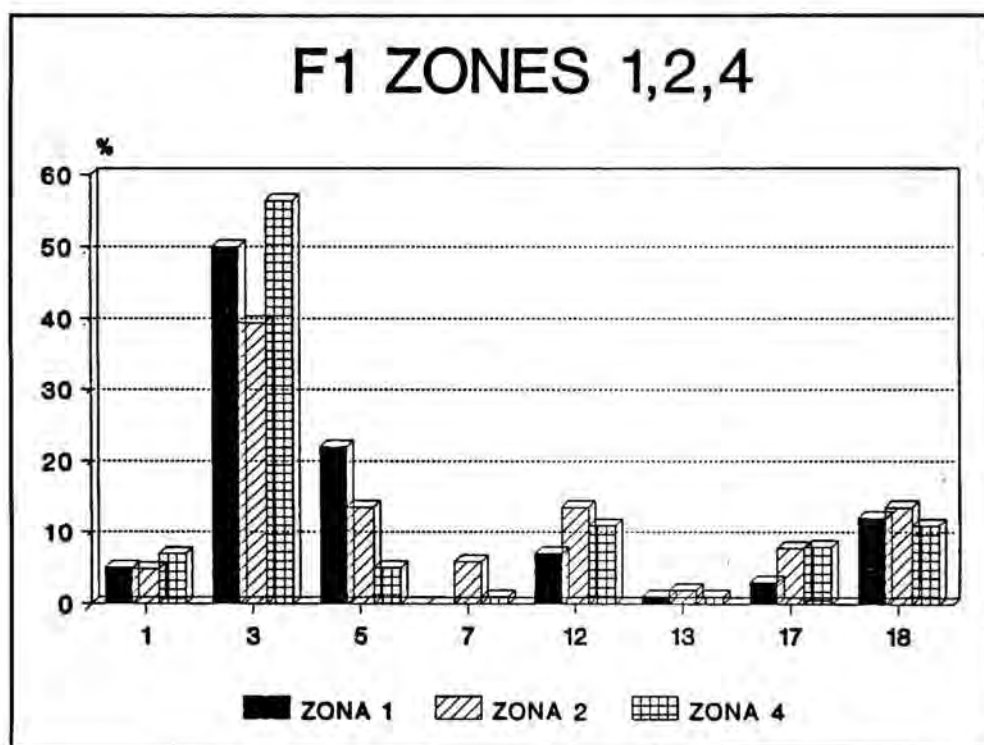
Un altre fet destacable és la importància que els subjectes enquestats atribueixen a la «Platja de la Marbella», especialment la ZONA 1 (22%) i, en un menor grau, la ZONA 2 (13,5%). La ZONA 4, però, tant sols acumula un 5% en aquesta opció efecte que possiblement es pot explicar pel fet de que la Vila Olímpica, ubicada concretament en aquesta zona, absorbeix el valor simbòlic en quant al futur en detriment de la platja.

En quant a la resposta «nous habitatges» (que inclou també millores en l'infraestructura viària i l'espai de Diagonal Mar) els percentatges oscil·len entre el 7% de les respostes en la ZONA 1, el 10,9% en la ZONA 4 i el 13,5% en la ZONA 2, que és on més s'està intervenint en aquest sentit. En aquesta última zona també apareix específicament «l'Avinguda Diagonal» (5,8%). Els valors percentuals per a cadascuna de les categories de resposta poden observar-se gràficament en la GRÀFICA 14.

Síntesi i conclusions

Per concloure aquest apartat, podem dir en primer lloc que en el Poblenou s'ha pogut detectar espais considerats pels subjectes enquestats rellevants pel futur del barri, bàsicament espais de nova creació o recent remodelació com és el cas de la Vila Olímpica i la platja de la Marbella, recuperada actualment amb el nom de "Parc de Mar". Com a element complementari apareixen també els nous habitatges que estan proliferen en el barri, principalment en la zona de prolongació de l'Avinguda Diagonal.

Per altra banda, hem pogut observar com la Rambla del Poblenou apareix també entre les respostes d'aquest ítem, fet que confirma la seva rellevància com espai simbòlic en quant a la dimensió temporal. El fet de ser considerat un espai representatiu tant del passat com del futur del barri pot ser interpretat en termes de que la Rambla del Poblenou facilita una orientació temporal "coordinada", segons Stokols & Jacobi (1984), del grup o comunitat identificat amb la categoria social urbana «Poblenou».

GRÀFICA 14. Percentatges d'incidència de les categories de la variable F1 en funció de les zones d'estudi.

(*) 1. Rambla del Poblenou	12. Nous habitatges
3. Vila Olímpica	13. Espais verds
5. Platja Marbella (Parc de Mar)	17. Res/NS
7. Avinguda Diagonal	18. Altres